

GLOPA JOURNAL

International Journal of Global Politics and Public Administration

Vol. 1. No. 1. 2024

INTERNATIONAL JOURNAL OF GLOBAL POLITICS AND PUBLIC ADMINISTRATION-GLOPA JOURNAL

Vol. 1. No. 1 2024

Editörler

Prof. Dr. Kadir Caner DOĞAN

Doç. Dr. Ömer UĞUR

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Bekir PARLAK-Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU-Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Erhan ÖRSELLİ-Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Misbah Bibi QURESHI-Sindh Üniversitesi, Pakistan

Doç. Dr. Emre CENGİZ-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Faek Menla ALI-Sussex Üniversitesi, Birleşik Krallık

Doç. Dr. Orkun ÇELİK-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Şükrü Mert KARCI-Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Murteza HASANOĞLU, Azerbaycan Devlet Başkanlığı'na Bağlı Devlet İdarecilik Akademisi, Azerbaycan

Doç. Dr. Mürşit RECEPOĞLU, Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hasan Mahmut KALKIŞIM-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ-Amasya Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Aziz BELLİ-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Vedat YILMAZ-Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Emrah FİRİDİN-Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cemil SOYLU-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye

International Journal of Global Politics and Public Administration dergisi, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez yayın yapan uluslararası hakemli akademik bir dergidir.

BIYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINDA ÇEVRE DİPLOMASİSİNİN ÖNEMİ

Muhammet SEVER¹

Özet

Diplomasi, ülkelerin kendi çıkarlarını ve temsil yeteneklerini diğer uluslara karşı savunma ve yüceltme sanatıdır. Çevresel diplomasi, sürdürülebilir kalkınma temeline dayalı olarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi amacıyla uluslararası diyaloga açık bir süreçtir. Bu süreçte aktörler arasında iletişim, etkileşim ve ikna kabiliyeti esastır. Biyolojik çeşitlilik, canlı organizmaların ve onların bulunduğu ekolojik bağlamın çeşitliliğini ve değişkenliğini ifade eder. Biyolojik çeşitliliğin korunması, yerel ve ulusal politikalar çerçevesinde, toplumsal refah için öncelikli bir konudur. Bu kapsamda tüm sektörleri bu bilinç etrafında toplamak gerekmektedir. Yerelden başlayıp genelle yayılan bir farkındalık oluşturmak da bu sürecin önemli bir parçasıdır. Bu süreci yönetmek için kullanılan resmi müzakere dili çevresel diplomasiyi tanımlar.

Anahtar Kelimeler: Biyolojik Çeşitlilik, Çevre Diplomasisi, Diplomasi

THE IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL DIPLOMACY IN THE PROTECTION OF BIOLOGICAL DIVERSITY

Abstract

Diplomacy is the art of defending and promoting the countries' own interests and representation abilities against other nations. Environmental diplomacy is a process open to international dialogue with the aim of protecting and improving the environment based on sustainable development. In this process, communication, interaction and persuasion ability between actors are essential. Biodiversity refers to the diversity and variability of living organisms and the ecological context in which they exist. The conservation of biological diversity is a priority issue for social welfare within the framework of local and national policies. In this context, it is necessary to gather all sectors around this awareness. Creating awareness that starts locally and spreads to the general public is also an important part of this process. The official negotiation language used to manage this process is environmental diplomacy.

Keywords: Biodiversity, Environmental Diplomacy, Diplomacy

GİRİŞ

Devletlerarası ilişkiler geçmişten günümüze daima belirli çıkar ve hedefler etrafında şekillenmiştir. Ulusların küresel sistemde yer almaya başlamasıyla, diplomasi, bu ilişkilerin nasıl yürütüleceği konusunda önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Diplomasi, genel olarak ulusların karşılıklı iletişim ve etkileşim alanını belirleyen, pragmatik çerçevede olası sorunların çözümü için politik ve insancıl bir çözüm ortamı oluşturabilen bir değerdir. Geleneksel süreçte dar bir anlamda değerlendirilen ve yönetsel eksiklikler barındıran diplomasi, sorun ve ihtiyaçların çeşitlenmesi ile çok daha farklı alanlarda yorumlanabilmiştir. Diplomasi, dış politikada genel kapsamda devletlerin birbirleriyle askeri veya iktisadi üstünlük kurma çabalarına karşılık gelen rekabet ve hegemonya keskinliğinin engellenebilmesine, insancıl ve eşitlikçi bir çözümün sağlanabilmesine olanak veren bir yaklaşımdır. Ne var ki günümüz dünyasında politik ve ekonomik kaygıların açık üstünlüğü, diplomasi yoluyla yaşamsal

¹ Bilim Uzmanı, İLBANK, muhammettsvrr@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8071-2205

değerlerin (çevre gibi) korunmasına ve geliştirilmesine ket vurmaktadır. Çevre, yaşam alanlarımızın temelini oluşturur. Ancak günümüzde çevrenin sorunları ve tahribatı, diplomasi alanında yeni ve önemli bir odak haline gelmiştir. Devletlerarası çıkar ve hedeflere dayalı rekabetin arasında kalan, sürekli olarak göz ardı edilen veya arka planda tutulan en önemli varlık olarak çevre; geleneksel toplumlarda yaşamsal faaliyetlerin ve varlığın bütününe ifade edebilmekteyken modern ve post-modern toplumlarda daha çok ekonomik kaygı etrafında şekillenen menfi bir sürekliliğin tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşme sonrası iktisadi, teknolojik, politik ve ekonomik faaliyetlere bağlı olarak 20. yüzyılın sonlarına gelinceye kadar daimi bir erozyonun ve bilinç yoksunluğunun en temel alanlarından olmuştur. Buna bağlı olarak da çevresel değerler üzerinde telafi edilemez etkiler ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz sonuçların en önemlilerinden biri biyolojik çeşitliliğin korunamaması veya geliştirilememesidir. Bu çalışmada çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması için uluslararası insancıl ve sürdürülebilir bir yöntem olarak çevre diplomasisinin önemi değerlendirilecektir. Nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülen çalışmanın hipotezi; çevresel diplomasi yönteminin ve örneklerinin uygulanabilirliği ile biyolojik çeşitliliğin korunabilmesi ve geliştirilebilmesi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığıdır.

1. DİPLOMASİ

Uluslararası ilişkilerde ve dış politikada egemen kavramlardan biri olan diplomasi, küresel iletişimin ve politika belirlemenin resmi dili olarak ifade edilmektedir (Doğan ve Çatal, 2018: 17). Yunanca kökenli olan bu kavram etimolojik olarak, “diploma” kelimesinden türemiştir. Belgelerin sınıflandırılması, korunması ve bunlar üzerinden değerlendirmeyi ifade etmektedir (Acar, 2014: 419). Ortaya çıkışı itibariyle dar bir kapsamda değerlendirilen diplomasi, sonrasında küresel ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak çeşitlilik arz eden bir anlam genişlemesine sahip olmuştur. Bu genişlemeye paralel olarak diplomasi; daha fonksiyonel anlamda, uluslararası ilişkilere yönelik sorunların politik öncelikte insancıl-barışçıl yollarla çözümlenebilmesini ve bu ilişkilerin yürütülebilmesini ifade eder. Ortodoks karakterde uluslararası bilgi paylaşımı, müzakere ve iletişim sürecinin bütününe yansıtır (Lee ve Hocking, 2011). Bu yönüyle rasyonalist bir anlayış ürünüdür.

Uluslararası ilişkilerin gelecekteki yönünü tayin edebilme gücünü barındıran bir aktör olarak diplomasi, kendi içinde de farklı türler barındırmaktadır. Antik Yunan diplomasisinden 18. Yüzyıl diplomasisine kadar olan süreçte geleneksel bir görünüme sahipken, 18. yüzyıl ve sonrası için yaşanan gelişmelere de bağlı olarak çok boyutlu olarak değerlendirilebilmiştir. Bu minvalde açık, önleyici, mekik, arabuluculuk, çok taraflı, gizli, ikili, kamu, nükleer, kültür, çevre gibi çeşitli başlıklar ile birlikte kullanılmıştır (Abdurrahmanlı ve Bağış, 2021: 141-145). Özellikle dünya savaşları öncesi ve sonrası için küresel dengenin korunması, ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin ılımlaştırılması, ekonomik kayıpların ve politik istikrarsızlığın önlenmesi için muhtelif çözümlerin anahtar kavramı olmuştur. 20. yüzyıl ile uluslararası ilişkilerde sert güce karşın resmi/barışçıl çözüm aracı olmuştur. Günümüzde de bu yolla çözüm ve denge arayışları yoğunlukla kullanılmaktadır.

Diplomasi, kendisine atfedilen geniş anlamlara karşılık aynı zamanda bir bilim dalıdır. Bu çerçevede diplomasi Pradier-Fodere ve Sir Ernst Satow’y’a göre; “ulusların kendi ülkelerini, kendi maharet ve çabasıyla, diğer ülkeler karşısında yüceltme, menfaat sağlama ve temsil edebilme sanatıdır. Bu kapsamda temsilciler aracılığıyla belirli politika ve stratejilere bağlı olarak işleri yürütebilme durumudur.” Bu ifade ile diplomasi, kapsamı ve sınırı belli olmayan bir genişlikte devletlerin diğer devletler ile olan münasebetini ve ilişkisini açıklayabilen bilimdir (Gökmen, 1992). Son 50 yılda çevresel sorunların üzerinde daha çok durulması ortaya diplomasi'nin bir türü olarak çevresel diplomasiyi çıkarmıştır.

2. ÇEVRESEL DİPLOMASİ

Çevresel diplomasi, günümüzde yeni gelişmekte olan bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu alanda, çevresel sorunların azaltılması, doğal kaynaklara bağlı anlaşmazlıkların çözülmesi, yapılaşmada çevrenin etkin bir şekilde kullanılması ve genel olarak çevrenin tüm yönleriyle ele alınması amaçlanmaktadır. Bu hedeflere ulaşabilmek için disiplinler arası bir çerçeve oluşturularak çevresel diplomasi literatüre kazandırılmıştır. Başta uluslararası örgütler olmak üzere tekil halde ulusların birçoğu çevre diplomasisini ekolojinin tüm yönleriyle korunması için bir araç olarak öngörmüştür. Bu kavramın ortaya çıkışı temel olarak 1946'da imzalanan ve 1948'de yürürlüğe giren "Balina Avcılığının Düzenlenmesine İlişkin Sözleşmesi"ne dayandırılrsa da uluslararası ilişkiler literatüründe yer edinmesi ve küresel olarak kabul görmesi 1973 yılında BM Çevre Programı'nın kurulması ile olmuştur. Daha geniş kullanımı ise 1992 Rio'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ile gerçekleşmiştir (Ali ve Vladich, 2016: 611).

Çevresel diplomasi, resmi ve etkili dilini uluslararası güvenliği önceleyerek çok taraflı çevre anlaşmalarının nasıl değerlendirilebileceği ve uygulanabileceği üzerinde kullanır. Bu kapsamda çevresel diplomasi, küresel ortak menfaatlerin korunması ve sağlanmasında proaktif bir süreci temsil etmektedir. Öyle ki küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olan sera gazı salınımı konusunda, yaptırıma dayalı bir anlayıştan ziyade müzakere ortamının geçerlik kazandığı küresel arenada, bu salınımın azaltılması yoluyla çeşitli olumsuzlukların engellenebilmesi sağlanmıştır. Böylece güçlü diplomatik ilişki ve müzakerelerde çevre diplomasisi yoluyla sera gazının azaltılması teşvik edilmiştir (Khan ve Hou, 2021).

Çevresel diplomasi, sürdürülebilir bir kalkınma temelinde çevre ve muhteviyatının korunması ve geliştirilmesi amacıyla uluslararası diyaloga açık bir sürecin aktörler arası iletişimini, etkileşimini ve ikna kabiliyetini yansıtır. Sürdürülebilir ve yaşanabilir, uygun bir çevrenin oluşması için çevre diplomasisine günümüzde hiç olmadığı kadar ihtiyaç vardır (Sobhan, Moosayi ve Poorshemi, 2017: 1574-1575). Ancak bu ihtiyaca karşılık aktörleri ortak bir paydada buluşturabilme, düşünsel bir temelde bütünleştirebilme ve uygulama düzeyinin gerçekleştirilebilmesi açısından katılımı sağlamada dezavantajlı konumdadır (Gülmez ve Top, 2018: 76). Avantajlı yönü ise kolektif bir birlikteliği, şeffaf ve etkin bir süreci yansıtmaları itibarıyla çok çeşitli çıkarların küresel düzeyde ele alınmasını sağlayabilmesidir (Orsini, 2020).

Çevre diplomasisinin yürütülmesinde çevresel değerlerin gözetilmesi ne kadar entelektüel bir çaba gibi görülse de esas olarak temel arayış güvenliğin her alanda sağlanmasıdır (Dalby, 2008: 180-181). Buradan anlaşılacak olan çevre güvenliği, gıda güvenliği, enerji güvenliği, canlı güvenliği, güvenli şehir gibi olgulardır. Bu olgular etrafına uluslararası düzeyde güvenlik kaygısı, askeri ve politik olmanın çok daha ötesine geçmiştir. Çevre diplomasi ise tüm bunları barındıracak şekilde küresel düzenin resmi ve yumuşak bir parçası olmuştur.

Uluslararası güvenliğin önemli bir alanı olarak son yıllarda sıkça gündeme gelen küresel ısınma ve iklim değişikliğinin getirdiği sorunlar, ulusları bütün olarak bu olumsuzluklara karşı çözüm arayışına sürüklemiştir. Ne yazık ki geleneksel yollarla doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile çevrenin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi artık mümkün olmamaktadır. Bu sorunsalın en büyük nedeni küresel ekonomik ve çevresel bağımlılıktır. Çıkış yolu, küresel menfaat ve değerler kapsamında uluslararası birliktelik, müzakere ve strateji olarak öngörülmektedir. Birliktelik ve işbirliği ise çevre diplomasisi yoluyla değerlendirilebilmektedir (Arslantürk, 2022: 178-179). Bu diplomasi yöntemi ise çok aktörlü bir yapıdan meydana gelen uluslararası birlikler öncülüğünde, çeşitli sözleşme ve protokollerle gerçekleştirilmektedir. Birleşmiş Milletler ve bağlı kuruluşları ile uluslararası

yeşil sivil toplum örgütleri (hükümet dışı unsurlar) çevresel sorunlar üzerinde farkındalık yaratan ve küresel bir birlikteliğin oluşması için çaba harcayan en önemli yapılanmalardır. Çevre konusunda öncül yapıların ortaya çıkışı ise “siyasal düşünsel ekoloji” anlayışının “küresel” bir görünüm kazanması ve yerel çevresel hareketlerinin 1980’ler sonrası ağırlık kazanması yoluyla olmuştur (Mazlum, 2007: 92-93).

Çevre bütünlüğünün kazanılması için ekolojik zorbalığın küresel bir mesele haline getirilmesi ve bu durumun yeryüzü meselesi olarak görülmesi önem taşımaktaydı. “Küresel ekolojik anlayış” ve “yeryüzü meselesi” konuları uluslararası birlikteliğin ihtiyari görünümünden uzaklaşıp zorunlu olarak harekete geçilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu anlayışlar üzerine geliştirilmiş bir argüman olarak çevre diplomasisi, çevresel eylem hazırlığında olan yapılanmaların resmi iletişime dayalı altyapısını oluşturmaktadır.

3. ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE ÇEVRESEL DİPLOMASİNİN ÖNEMİ

Ekolojinin temeli doğa; doğanın içeriği ise biyolojik çeşitliliktir. Biyolojik çeşitlilik kavramı hatırı sayılır bir geçmişe sahip olsa da literatüre girişi 1950’ler itibariyle; yaygınlık kazanması ise E.O. Wilson’un 1988’de kaleme aldığı “Biological Diversity (Biodiversity)” adlı kitabın etkili diliyle olmuştur (Magurran, 2005). Biyolojik çeşitlilik; canlı organizmaların ve bulunduğu ekolojik bağlamın değişkenliğine, çeşitliliğine dayanan aktif bir varlığı ifade eder. Esasında tarihsel olarak varlık birikimidir (Demir, 2009: 43).

Küresel ekolojik anlayışın ele aldığı en önemli sorunlardan biri de bu varlığın kaybı ile ilgilidir. Dünya üzerinde 3.2 milyar yıldır döngüsel olarak sürekli gelişen bu zenginliğin doğal ve insan kaynaklı iki farklı kaybı söz konusudur. Sanayileşme sonrası dönemde insan kaynaklı etkinin çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu kayıp yılda doğal kaynaklı 1-2 canlı türünün yok olmasına karşılık; insan kaynaklı yılda yaklaşık 1000 türün yok olmasına denk gelmektedir. İnsan kaynaklı bu kayıp, temelde insan faaliyetlerinin neden olduğu küresel ısınma ve iklim değişikliğine bağlı olumsuz etkilerin bir sonucu olarak görülmektedir. Doğal kaynakların sık kullanımı, sanayileşme, kimyasal madde kullanımı, ormansızlaştırma, hızlı nüfus artışı, şehirleşme gibi insan kaynaklı etkiler bu kaybın doğrudan nedenleri olarak sıralanabilmektedir (Doğan, Özçelik, Dolu ve Erman, 2010: 69-70).

Biyolojik çeşitliliğin korunması ekolojik dengenin ve canlı ekosisteminin korunması için zorunlu bir durumdur. Çok yönlü bir strateji ile küresel çevre barışının temini ise bu dengenin zorunlu olarak sağlanabilmesinden geçmektedir. Çok sistemli ve dinamik bir yapıya sahip biyolojik varlığın korunmasında çeşitli yöntemler bulunmakla birlikte önemli olan; çözümler üzerine yoğunlaşmanın gerçekleştiği müzakere ve diyalog ortamlarının oluşturulmasıdır (Magurran, 2021). Bütünlüğün ve işbirliğinin ifade edildiği, geniş kitlelerce duyarlılıkla sorun üzerine yönelim gösterilen bir durumun varlığı, mevcut ve geliştirilebilir zenginlik ve çeşitlilik adına önemli çıktılar sunabilir (Magurran ve McGill, 2011).

Biyolojik çeşitliliğin insan kaynaklı etkilerden arındırılması veya bu faktöre bağlı olumsuz sonuçların en aza indirilebilmesi için yerel, bölgesel ve küresel çalışmalar, anlaşmalar ve organizasyonlar mevcuttur. Bu anlamda ön plana çıkan kategoriler; bağlayıcılığı, yaptırım gücü ve nitelik açısından küresel ve bölgesel olanlardır. Birleşmiş Milletler öncülüğünde Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Küresel Çevre Fonu (GEF), The World Conservation Union (Dünya Doğayı Koruma Birliği), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi organizasyonlar çevrenin korunmasına yönelik küresel eylem planları ve faaliyetler yürütmektedir (Demirayak, 2002). Bu yapılanmaların çıktıları olarak çoğunlukla bölgesel olmak üzere küresel anlaşmalar mevcuttur. Bölgesel ve küresel çok taraflı bu

anlaşmaların yaklaşık % 30'u biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgilidir (Mcgraw, 2002: 21). Canlı ekosisteminin devamlılığı için hayata geçirilen çok taraflı bu çevre anlaşmaları, aynı zamanda ulusal ve uluslararası çabaların bir karşılığı olarak 1969 Viyana Sözleşmeler Hukuku'nun bağlayıcılık ilkesini ve uluslararası hukuku dayanak olarak kullanarak (Kante, 2007), diplomasi-resmi kanallar yoluyla oluşturulmaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin korunması için başta yerel ve ulusal politika belirlemek, endüstri ve toplumsal davranışları bu politikalar çerçevesinde şekillendirmek, yerelden başlayan ve genele yayılan bir farkındalık ile bu süreci yürütmek önem arz etmektedir (Doğan ve diğerleri, 2010). Yerel düzeyden küresel düzeye aktarılan bu tecrübenin yansımaları dünya canlı ekosisteminin varlığının ve zenginliğinin korunması için yaptırıma ve baskıya dayanan anlaşmalardır.

Çok taraflı çevre anlaşmalarının ortaya çıkışı; süreç öncesi müzakere ve diyaloga dayalı işbirliği ile mümkün olmaktadır. Diplomatik ilişkilere dayanan bu süreçte aktörler bir araya gelmekte çekingen veya cesaretsiz davranabilmektedir. Bunun nedeni ulusal menfaatler ile çakışan durumların ortaya çıkabilme potansiyeli veya genellikle ikili ilişkilerde yaşanan politik, ekonomik ve askeri çatışmalardır. Çevrenin korunmasına yönelik adımların atılmasında sözleşme öncesi iletişimin sağlanması ve güçlendirilmesi çağrısı genellikle hükümet dışı-uluslararası örgütler tarafından yapılmaktadır (Erdoğan, 2008: 198). Kısmen de olsa bir veya birkaç ülke tarafından teklif edilen öneriler olmaktadır. Esas olan sözleşme yapılacak duruma gelinceye kadar sürecin şeffaf, hesap verilebilir ve taahhütlere dayanan bir çerçevede yürütülmesidir. Konu itibarıyla çevresel konuların ele alındığı ve bir sözleşme ile bağlanması uygun bulunan durumlarda görüşmeler resmi kanallar yoluyla çok aktörlü bir bağlamda gerçekleştirilmektedir. Sözleşme veya protokollerin çevre üzerinde taraflar adına bağlayıcı olması bu resmiyetin bir sonucudur. Diplomasi de resmi kanalın vizör aracıdır. Uzman kişiler tarafından taraf devletler lehine çevrenin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapılacak görüşmeler, sözleşme öncesi süreçten sonra gelişen evrede gerçekleştirilir. Bu evrede gerçekleştirilecek olan görüşmeler taahhütlerin sözleşme ile bağlayıcı olması için gerekli içeriği barındırmaktadır (Erdoğan, 2008: 195-196). Bu içerik çevreye yönelik eğilimlerin sıklaştığı 1970-80 ve sonrası dönem için daha belirgindir. Bu dönemler itibarıyla çevresel konular üzerinde çeşitli başlıklar altında anlaşmalar ve organizasyonlar oluşturulmuştur. Bu kapsamda ön planda olan sözleşme; 1992 Rio Konferansı (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) çıktısı olan "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (UN Convention on Biological Diversity - UNCBD)"dir. 1993 yılı ile yürürlüğe giren bu sözleşmenin amacı sözleşmenin Madde 1-Amaçlar kısmında şöyle ifade edilmiştir (RG,1996-22860);

"Biyolojik çeşitliliğin korunması; bu çeşitliliğinin unsurlarının sürdürülebilir kullanımı; genetik kaynaklar ve teknoloji üzerinde sahip olunan bütün hakları dikkate almak kaydıyla, bu kaynaklara gereğince erişimin ve ilgili teknolojilerin gereğince transferinin sağlanması ve uygun finansmanın tedariki de dahil olmak üzere, genetik kaynakların kullanımından doğan yararların adil ve hakkaniyete uygun paylaşımıdır."

UNCBD çerçevesinde, 2000 yılında yürürlüğe giren "Kartagena Biyogüvenlik Protokolü" ve 2014 yılında yürürlüğe giren "Genetik Kaynaklara Erişim ve Yarar Paylaşımı Hakkında Nagoya Protokolü" bulunmaktadır. Kartagena Protokolü, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek, modern biyoteknoloji yöntemleri kullanılarak elde edilmiş olan değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakliyesini, muhafazasını ve kullanımını amaçlamaktadır. Değiştirilmiş canlı organizmalardan kaynaklanan zararın meydana gelmesi halinde, yükümlülükler ve telafi

usullerinin belirlenmesi amacıyla Kartagena Biyogüvenlik Protoküne ilave olarak Nagoya-Kuala Lumpur Ek Protokolü kabul edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı).

Diplomasi yoluyla çevre üzerinde baskının azaltılmasını sağlayacak olan bazı uluslararası ve bölgesel anlaşmalara ilk olarak 2000 öncesi dönemde rastlamaktayız.

Tablo 1. Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Yönelik Bazı Uluslararası ve Bölgesel Anlaşmalar

Sözleşmenin Adı	İmza Tarihi	Yürürlük Tarihi	Amaç	Kapsam	Öne Çıkanlar
Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi)	1971	1975	IUCN (Dünya Koruma Birliği), IWRB (Uluslararası Su Kuşları Araştırma Bürosu, ICBP (Kuşların Korunması İçin Uluslararası Konsey) gibi organizasyonların 1960'lar itibarıyla çalışmalarına bağlı olarak; Su ekosistemine yönelik önleyici ve iyileştirici içerik sağlar.	Göller, nehirler, yeraltı akiferleri, bataklıklar, ıslak çayırlar, turbalıklar, vahalar, haliçler, deltalar, mangrovlar, kıyı alanları, mercan resifleri, kültür balıkçılığı havuzları, çeltik tarlaları	Su flora ve faunasının korunmasını amaçlayan ilk modern doğa koruma anlaşmasıdır. Taraflar Konferansı (COP) her üç yılda bir gerçekleştirilir.
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (Paris Sözleşmesi)	-	16 Kasım 1972	Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri için etkili ve faal önlemler almak	Kültürel ve doğal miras	Bu sözleşme şu çabaları içermektedir: Kültürel ve doğal mirasa işlev vermeyi amaçlayan genel politika benimsemek, bilimsel ve teknik araştırmaları geliştirmek, ulusal ve bölgesel eğitim merkezleri desteklemek.

Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)	3 Mart 1973	1 Temmuz 1975	Yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretini düzenlemek ve bu canlıların yaşamlarının tehlikeye girmesini önlemek	Yabani hayvan ve bitki türleri ile bunların parçaları ve türevleri	Sözleşme, ticaret izin ve belgelere dayalıdır. Biyolojik çeşitliliğin korunması; müzakereye dayalı ve ekonomik ağırlıklı yöntemlerle sağlanır.
Yabani Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Bonn Sözleşmesi-CMS)	-	1979	Göçmen türlerin ve yaşam alanlarının korunması için devletlerin uygun ve gerekli adımlar atmasını sağlamak	Göçmen yabani hayvan türleri ve yaşam alanları	Biyolojik çeşitliliğin korunması için devletlerin taahhütlerini ifade eder. Taraflar Konferansı üç yılda bir gerçekleştirilir.
Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi)	1979	-	Yabani flora ve faunayı ve bunların yaşam ortamlarının muhafaza etmeyi amaçlar. Özellikle birden fazla devletin işbirliğini gerektiren konularda işbirliğini geliştirir	Yabani flora ve fauna	Sözleşme amaçları için sözleşmeye taraf devletlerin birer üye uzman temsilcileri ile oluşan ve taraf olmayan herhangi bir devletin bir temsilcisinin gözlemci olduğu Daimi Komite kurulması öngörülmüştür. Taraflar, yabani bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanlarının muhafaza edilmesi için uygun tedbirler almayı taahhüt etmişlerdir.

Kaynak: (Topçu, 2012: 59; Arı, 2006: 282-284; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; T.C. Adalet Bakanlığı)

Söz konusu bu evrensel ve bölgesel nitelikteki sözleşmeler, yalnızca devletlerin birbirileri ile olan ilişkilerini değil, bireyleri kapsayan yani devletlerin dikey etkisine bağlı yükümlülükleri de barındırmaktadır.

Çevre sorunları zamanla akademik dünyanın dışında diplomasi ve hukukun etkilerini de içermektedir. Bu durum çevreye yönelik eğilimlerin diplomasi ve hukuk odaklı anlayışlarla ele alınışını içermektedir (Pallemaerts, 1997: 615). Hukuksal olarak çevresel diplomasisi, çevreye bağlı ilkelerin oluşturulmasının ve uygulanmasının sağlanabilmesi için uluslararası ikna sürecini ifade etmektedir (Barboza, 2011: 212). Bu diplomatik angajman, müzakere, pazarlık gücü ve sağlayabileceği diğer katkılar itibariyle dostane ve kalıcı çözümün çevresel aracı olmaktadır (Groen, 2019: 69-70).

Çevresel diplomasi ve biyolojik çeşitliliğin bütün olarak değerlendirildiği ve literatüre biyoçeşitlilik diplomasisi olarak geçen kavram, çevrenin korunması ve geliştirilebilmesi için önemli bir alanı işaret etmektedir. Ancak bu çeşitliliğin genetiğine ulaşma ve izleme pratiğinde

eksiklikler mevcuttur. Bu eksiklikler ulusların bürokrasi ve karmaşıklığından gelmektedir. Çevresel değerler bu bürokrasi ve karmaşıklığın ötesinde konulardır. Bu nedenle çevresel diplomasi, uluslararası toplumun biyo-türlerin korunması için gösterdiği savunma refleksi olarak değerlendirilmektedir (Stepanov, Kovalev, Ilyushkina ve Burnasov, 2020: 9-10).

SONUÇ

Gelişmiş ülkeler, güçlü ekonomik yapıları ve teknolojik olanakları sayesinde daha katı çevresel düzenlemeler uygulayabilmekte ve çevre koruma politikalarını daha etkin bir şekilde hayata geçirebilmektedir. Bu ülkelerde toplumsal bilinç düzeyinin yüksek olması ve yenilenebilir enerji gibi sürdürülebilir çözümlere yapılan yatırımlar, çevresel hassasiyetin artmasına katkı sağlamaktadır.

Diğer yandan, gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme, kalkınma ve istikrar öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, çevresel politikalar ve uygulamalar zaman zaman geri planda kalabilmektedir. Ekonomik kalkınmanın gerekliliği, doğal kaynakların hızla tüketilmesine ve çevresel tahribatın artmasına neden olabilmektedir. Çevre bilincinin düşük olması ve yetersiz kaynaklar, bu ülkelerin çevre koruma çabalarını sınırlamaktadır.

Devletlerin gelişmişlik düzeyi ile çevre konusundaki hassasiyetleri farklılaşsa da ortak bir noktada çevre üzerindeki tasarrufu sınırlamayı ve işbirliğini taahhüt etmeleri gerekmektedir. Bu noktada “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi” çevre politikaları bağlamında küresel sorunların çözümü için işbirliğini öngören bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, iklim değişikliğiyle mücadelede, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltarak öncülük etmesi ve finansal destek sağlaması beklenirken, gelişmekte olan ülkelerin de kendi kapasiteleri doğrultusunda emisyon azaltımı ve uyum çabalarına katkıda bulunması beklenir. Bu, her ülkenin aynı sorumluluğu taşımadığını, ancak her ülkenin kendi imkanları ve katkı potansiyeli doğrultusunda sorumluluk üstlendiğini gösterir. Her iki grup için de ortak bir sorun, ekonomik ve çevresel hedefler arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Gelişmiş ülkelerin deneyim ve teknolojilerini geliştirmekte olan ülkelere aktarması, uluslararası işbirliklerinin artırılması ve sürdürülebilir kalkınma modellerinin benimsenmesi, küresel çevre sorunlarının çözümünde önemli adımlar olacaktır. Çevre önceliğinde ulusal politikaları göz ardı etmeyen bir yaklaşımla sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek resmi iletişim ve müzakere yöntemi olan çevresel diplomasi de bu adımların en önemlilerindedir. Çevresel Diplomasi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin çevre üzerindeki tasarruflarını dengeleyerek, daha sürdürülebilir bir gelecek için ortak harekete uygun bir zemin oluşturacaktır.

Çevresel diplomasi, uluslararası topluma çevresel kaynakların sürdürülemez olmasının önüne geçmek için kolektif sorunları bütün olarak ele almaya yarayan bir çağrıdır (Atisa, 2023). Bu yönüyle merkezi bir otoriteye dayanmalı ve yaptırımını öngören bir sisteme sahip olmalıdır. Küresel çevresel yozlaşmanın türsel yok oluşunu ifade eden biyolojik tahribat, ulusların biyolojik çeşitlilik üzerine taahhütlerinin somut ve gerçekçi adımlarla desteklenmesi neticesinde en aza indirilebilecektir. Bu durumda araç diplomasi olmalıdır. Resmi ve somut adımların atılması ancak bağlılık içeren sözleşme veya protokollerle mümkün olduğundan devletler bu kapsamda bireysel olarak hareket etmemelidir. Biyoçeşitlilik diplomasisi, postmodern dönemde bilgi çağına yakışır bir ivmeyle yaygın olarak tercih edilmelidir.

KAYNAKÇA

ABDURAHMANLI, Elvin ve BAĞIŞ, Egemen (2021). “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut olan Diplomasi Türleri”. Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, s.140-160.

Anayasa Mahkemesi, 29 Ağustos 1996 tarih ve E.96/4177, K.96/8857 (Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi), RG, 27 Aralık 1996, Sayı 22860.

ACAR, Demet Şefika (2014). “Küreselleşen Dünyada Diplomasi”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt 9, Sayı 1-2, s. 417-440.

ALİ, Saleem ve VLADICH, Helena (2016). “Environmental diplomacy”. The SAGE handbook of diplomacy.

ARI, Yılmaz (2006). “Ramsar Sözleşmesi'nin Doğa Koruma Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış”. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 11, Sayı 15, s. 275-302.

ATİSA, George (2023). “Global Environmental Diplomacy”. In: Onditi, F., McLarren, K., Ben-Nun, G., Stivachtis, Y.A., Okoth, P. (eds) The Palgrave Handbook of Diplomatic Thought and Practice in the Digital Age. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-28214-0_10

Avrupa Konseyi, “Bern Sözleşmesi”, [https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/convention-on-the-conservation-of-european-wildlife-and-natural-habitats#/
“\(Erişim Tarihi: 15.12.2023\)”](https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/convention-on-the-conservation-of-european-wildlife-and-natural-habitats#/).

BARBOZA, Julio (2011). “An Episode of Environmental Diplomacy”, Environmental Policy and Law, Cilt 41, Sayı 4-5, s. 212.

CERİT MAZLUM, Semra (2007). “Yerel Politikadan Yeryüzü Politikasına: Küresel Çevre Yönetiminde Çevre Örgütleri”. Sivil Toplum: Düşünce ve Araştırma Dergisi, Cilt 5, Sayı 20, s. 91-108.

DALBY, Simon (2008). “Güvenlik ve Çevre Bağlantılarına Yeniden Bakmak”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18, s. 179-195.

DEMİR, Aynur (2009). “Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi”. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, s. 37-54.

DEMİRAYAK, Filiz (2002). “Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma”. TÜBİTAK Vizyon 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli.

DOĞAN, Mustafa ve ÇATAL, Betül (2018). “Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, s. 16-31.

DOĞAN, Salih, ÖZÇELİK, Sezgin, DOLU, Ömer ve ERMAN, Orhan (2010). “Küresel Isınma ve Biyolojik Çeşitlilik”. İklim Değişikliği ve Çevre, Sayı 3, s. 63-88.

ERDOĞAN, Selim (2008). “Çevrenin Siyasallaştırılması ve Ramsar Sözleşmesi Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara. 458 s.

Göçmen Yabani Hayvan Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme”, <https://www.cms.int/en/convention-text> “(Erişim Tarihi: 14.12.2023)”.

GÖKMEN, Oğuz (1992). “Diplomasi ve Ekonomi”. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 1, s. 147-156.

GROEN, Lisanne (2019). “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinde Avrupa Birliği'nin Etkinliğini (Hedefe Ulaşma) Açıklamak: Diplomatik Katılımın Önemi”. Uluslararası Çevre Anlaşmaları, Sayı 19, s. 69-87.

GÜLMEZ, Seçkin Barış ve TOP, Bertuğ (2018). “Çin'in Çevre Diplomasisi: Realist Dış Politikanın Liberalizm ile İmtihani”, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s. 72-85.

- HAYIRSEVER TOPÇU, Ferhunde (2012). “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya”. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, s. 57-97.
- KANTE, B. (2007). “Negotiating And Implementing Multilateral Environmental Agreements (MEAs): A Manual For NGOs.”, UNEP Division of Environmental Law and Conventions (DELIC).
- KHAN, Irfan ve HOU, Fujun (2021). “Does Multilateral Environmental Diplomacy Improve Environmental Quality? The Case Of The United States”. Environmental Science and Pollution Research, Sayı 28.
- LEE, Donna ve HOCKING, Brian (2011). “Diplomacy”. Dirk-Berg Schlosser and Leonardo Morlino (eds.) International Encyclopaedia of Political Science.
- MAGURRAN, Anne E. (2005). “Biological Diversity”. Current Biology, Cilt 15, Sayı 4.
- MAGURRAN, Anne ve MCGILL, Brian J. (2011). “Biological diversity”. Frontiers in Oxford University Press.
- MAGURRAN, Anne (2021). “Measuring biological diversity”. Current Biology, Cilt 31, Sayı 19, s. R1174-R1177.
- MCGRAW, Désirée M. (2002). “The CBD – Key Characteristics and Implications for Implementation”. RECIEL, Cilt 11, Sayı 1, s. 17-28.
- ORSİNİ, Amandine (2020). “Environmental Diplomacy”. T., Charillon, F., Ramel, F. (eds) *Global Diplomacy*. The Sciences Po Series in International Relations and Political Economy. Palgrave Macmillian s. 239-251
- PALLEMAERTS, Marc (1997). “Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 52, Sayı 1, s. 613-632.
- Ramsar Sözleşmesi”. <https://www.ramsar.org/about/our-mission/importance-wetlands> (Erişim Tarihi: 12.12.2023).
- SOBHAN, Tayebi, MOOSAVİ, Sayed Fazlollah ve POORSHEMİ, Seyed Abbas (2017). “International interaction and global peace in light of international convergence: a strategy to achieve environmental diplomacy”, International journal of environment science and technology, Cilt 14, Sayı 7, s. 1573-1578.
- STEPANOV, Anatoly, KOVALEV, Yuri, ILYUSHKİNA, Maria and BURNASOV, Alexander (2020). “International Protection Policy of World Biological Diversity as the Factor of Sustainable Development of the Territorial Systems”. E3S Web of Conferences, sayı 159, s.9-10.
- T.C. Adalet Bakanlığı, “Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020133742_104_tur.pdf“(Erişim Tarihi: 15.12.2023)”.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Biyolojik Çeşitlilik”, <https://www.mfa.gov.tr/biyolojik-cesitlilik.tr.mfa>“(Erişim Tarihi: 15.12.2023)”.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasini-korunmasi-sozlesmesi.html>“(Erişim Tarihi: 13.12.2023)”.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme”.

<https://www.tarimorman.gov.tr/BSGM/Belgeler/Uluslararası%20Kurulu%C5%9Flar/CITES.pdf> “(Erişim Tarihi: 14.12.2023)”.
%9Flar/CITES.pdf “(Erişim Tarihi: 14.12.2023)”.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme”, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararası%20S%C3%B6zleşmeler/7%20RAMSAR%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf> “(Erişim Tarihi: 13.12.2023)”.

YILMAZ ASLANTÜRK, Arzu (2022). “Küresel Çevre Yönetişiminin Hukuki Aracı Olarak Çok Taraflı Çevre Sözleşmeleri”. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı 36, s. 175-192.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN NORMATİF GÜCÜ; İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ahmet ÖZDEMİR¹

Özet

Avrupa Birliği kuruluş aşamalarında ekonomik kaygılar öne çıkarılarak kurulmuş bir topluluk olmakla birlikte daha sonra değişen dünyada kendini bir güç unsuru olarak görmüştür. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, AB'nin temelini oluşturan Batı Avrupa Ülkeleri ile Sovyetler Birliğinden ayrılan Doğu Avrupa Ülkelerinin entegrasyonu bir zorunluluk halini almıştır. Avrupa Birliğinin bu entegrasyonu sağlamak için güç unsurlarını geliştirme ihtiyacı doğmuştur. AB'nin güç unsurlarının sivil güç, askeri güç ve normatif güç olduğu ve bu güç unsurlarını entegrasyonu sağlamak için kullandığı görülmektedir. Normatif Gücü uluslararası alanda son yıllarda AB'nin en çok kullandığı güç unsuru olarak görmekteyiz. AB'nin Normatif Güç Unsurları: barış, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, sosyal dayanışma, ayrımcılıkla mücadele, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim olarak sıralayabiliriz. Bunlardan AB'nin en etkili olarak kullandığı normatif değerleri 'Demokrasi, İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Diplomasi' ve orta düzeyde etkili olarak değerlendirebileceğimiz normatif değerler, Sürdürülebilir Kalkınma; Çevre ve Enerji olarak sıralanabilir. Son Yıllarda AB'nin İklim Değişikliği konularında öncü rol oynamasından kaynaklı normatif güce sahip olduğunu belirtebiliriz. Ancak AB bu gücünü etkili bir şekilde kullanıyor olsa da yapılan faaliyetler iklim değişikliğini durdurmak için yeterli olmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Normatif Güç, İklim Değişikliği

NORMATIVE POWER OF THE EUROPEAN UNION; CLIMATE CHANGE CONCEPTUAL FRAMEWORK

Abstract

Although the European Union was a community founded by emphasizing economic concerns in its founding stages, it later saw itself as an element of power in the changing world. After the collapse of the Soviet Union, the integration of the Western European Countries that formed the basis of the EU and the Eastern European Countries that separated from the Soviet Union became a necessity. There has been a need for the European Union to develop its power elements to ensure this integration. It is seen that the power elements of the EU are civil power, military power and normative power and that it uses these power elements to ensure integration. We see Normative Power as the element of power that the EU has used most in the international arena in recent years. We can list the EU's Normative Power Elements as: peace, freedom, democracy, rule of law, human rights, social solidarity, fight against discrimination, sustainable development and good governance. Among these, the normative values that the EU uses most effectively are 'Democracy, Human Rights, Minority Rights and Diplomacy', and the normative values that we can consider as moderately effective are Sustainable Development; They can be listed as Environment and Energy. We can state that the EU has normative power due to its leading role in Climate Change issues in recent years. However, even though the EU uses this power effectively, the activities carried out are not sufficient to stop climate change.

Keywords: European Union, Normative Power, Climate Change

GİRİŞ

Avrupa'da ulus devletler, 1945 öncesinde uzun yıllar güç kullanılarak bir araya getirilebildiler. Avrupalı ulus devletler, İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkıntılardan da

¹ Trabzon Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Uzmanı Şube Müdürü, ahmetozdmr79@hotmail.com, ORCID: 0009-0005-7105-5302

ders çıkararak ortak değerler ve hedeflerle birlikte çalışarak vatandaşların hayat kalitelerini geliştirip barış içinde yaşamak amacıyla, Avrupa Birliği'ni kurma ideali ile hareket etmeye başlamışlardır. Soğuk savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında sıkışan Avrupa'da bu amaçla 1949 yılında Avrupa Konseyi'nin kurulmasının ardından altı Avrupa ülkesiyle (Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 1951 Yılında kurulmuştur (McCormick, 2014: 32-104). Bu gelişmeyi Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun(AET) 1955-57 yıllarında kurulması izlemiştir. Süreç, 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile nükleer enerjinin güvenli ve barışçıl amaçlar çerçevesinde kullanılmasını sağlamak amacıyla ve üye devletlerin araştırma ve geliştirme çalışmalarını koordinasyonunu gerçekleştirmek için Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulması ile devam etmiş ve 1965 yılında imzalan Füzyon Antlaşması (Birleşme Anlaşması) ile yukarıda adı geçen üç topluluk tek çatı altında birleşerek Avrupa Topluluğu (AT) oluşturulmuştur.1986 Yılı'nda üye sayısı 12 ülkeye yükselen AT, ortak pazarın ve ekonomik birliğin geliştirilmesi amacıyla Avrupa Tek Senedi (ATS) imzalanmıştır. (ATS ile; Dünyadaki en büyük ortak pazar oluşturuldu. Avrupa içinde çoğu ülkede pasaport ve Gümrük kontrolleri kaldırıldı, Çevre ve bölgesel politika ve ARGE gibi alanlarda kuruluşlara sorumluluk verildi. Ekonomik ve finansal birlik ve uyumun desteklenmesi ile daha zengin ve daha fakir kesimler arasındaki fark azaltılmaya çalışıldı) 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve sonraki yıl Almanya'nın birleşmesi ve 1991 Yılında Sovyetler Birliğinin dağılması ile sonuçlanan süreç Avrupa Birliği'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. (McCormick, 2014: 111-118).

Nitekim Almanya'nın birleşme sonrasında AT içindeki ağırlığı artmıştır. Bu durum Fransa'nın ve AT içindeki diğer devletlerin de dikkatinden kaçmamış ve AT'nin kurumsal yapısında değişikliğe gidilmesini istemişlerdir. Almanya'nın da bu görüşü desteklemesinin etkisiyle Maastricht Antlaşması ile AB, üye devletler arasında iş birliği ve dayanışmayı sağlamak amacıyla;

- a) *Avrupa Toplulukları;*
- b) *Ortak Dış Politika, güvenlik ve savunma;*
- c) *Adalet ve İçişleri olmak üzere üç sütun üzerine kurulmuştur (Özdal, 2023: 117).*

Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Ortak Dış Güvenlik Politikası (ODGP) Almanya ve Fransa tarafından her yönüyle desteklenirken İngiltere ve Danimarka başta olmak üzere diğer AB üye ülkeleri tarafından savunma mekanizması olmayan etkin bir ortak dış politikayı desteklemeleri sonucu AB'nin askeri gücü düşük, siyasi ve normatif gücü yüksek olmasını etkilemiştir (Uğur,2018: 72).

AB'nin var oluş sürecine bakıldığında II. Dünya Savaşı'nın yıkıntılarında yeni bir Avrupa inşasını gerçekleştirmek üzere ekonomik kaynakları etkili ve verimli kullanmak için kurulmuş, ilerleyen yıllarda siyasi, kültürel ve sosyal yönleri ile ön plana çıkan, üye ülkelerin bir araya gelerek uluslararası bir birlik halini aldığı görülmektedir. AB üye ülkelerden oluşan birlik olma özelliğinin yanı sıra devlet özelliklerini taşıyan, karar alma konusunda nitelikli çoğunluk oylaması ve yetki paylaşımı gibi *sui genesis* kendine özgü özellikleri olan nevi şahsına münhasır bir oluşum olduğu da söylenebilir. Bu oluşum *AB'nin uluslararası arenada barışa katkı sağlama, sorumlu bir komşu ve kalkınma ortağı olma, insan hakları savunuculuğu, Birleşmiş Milletler ortaklığı, küresel güvenlik için bir güç olma, krize müdahale ve insani yardım destekçiliği, iklim değişikliğinde eylem savunuculuğu, ticaret bloğu olma* gibi rollerini yerine getirmek için üye ülkelerden aldığı ve üye ülkelere verdiği güç ile varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. AB'nin amaçlarından demokrasi insan hakları, hukukun üstünlüğü, çevre ve iklim politikalarını gerçekleştirmek için kullandığı ikna ve yaptırım gücüne normatif güç denilmektedir (Kaçar ve Öztürk, 2017: 360).

Bu çalışma ile AB'nin normatif gücü, İklim Değişikliği Politikaları ışığında sorgulanacak ve tartışılacaktır.

1. NORMATİF GÜÇ

Güç kavramı Türk Dil Kurumu'na göre; 'Fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnme yeteneği; çelim, efor, siyasi ekonomik, askeri vb. bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet veya devletler topluluğu'; '*Bir ulus bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askeri potansiyeli*' olarak tanımlanmaktadır. Norm sözcüğünün sözlük anlamı ise; '*Yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması gereken kural, önceden belirlenmiş kalıp olarak açıklanmaktadır*' (TDK,2024). Dağdelen (2005) norm kavramını "Normların, genel olarak önceden belirtilmiş ve uyulması beklenen kurallar olduğu ve belirli koşullarda kişilerin neleri yapabileceklerini ya da neleri yapamayacaklarını gösteren, ödüllendirme ya da cezalandırma yoluyla dışarıdan dayatılabileceği gibi, bireyler tarafından içselleştirilmiş de olabilir." Şeklinde açıklamıştır (Yıldız, 2019: 16). Normatif sözcüğü davranışın olması gereken şekilde yapılması anlamında kullanılmaktadır. Uluslararası politikada normun emredici özelliği ile ayrılık veya aykırılıkta yaptırım koşulu vardır. Vatandaş (2018), normatif gücü "*birimlerin yükümlülükler, yetkiler, yaptırımlar, sorumluluklarla; neler yapılabileceği ya da nelerin yapılması gerektiği üzerine karar verebilen güçtür*" şeklinde tanımlamaktadır. Avrupa Birliği'nin normatif gücünü ilk kez kavram olarak kullanan Ian Manners AB'nin uluslararası sistemde normatif güce sahip olduğunu belirtmiştir (Vatandaş, 2018: 155). Ian Manners (2002) ölüm cezasının kaldırılması ve çocuk haklarındaki gelişmeleri öne sürerek sivil güçten normatif güce geçildiğini savunur. Normatif güç kendi normlarını başkalarına kabul ettiren bir güç unsurudur. Demokrasi, piyasa ekonomisi, insan hakları ve temel haklar konusunda sivil güçle benzerlik taşımasının yanında özgürlüklere sahip çıkması ve bu normları yaymak için yumuşak unsurları kullanması normatif gücün sivil güçten farklı ve ileri yanının göstergesidir (Campbel ve Nolting, 2022: 3-19). Manners (2002) Normatif gücün sivil gücün yerini aldığını aynı zamanda sivil gücü içinde barındırdığını, normatif gücün sivil güçten ileri bir güç olarak değerlendirilebileceğini, normatif gücün bir olguyu ve durumu belirleme yeteneği olduğunu açıklamıştır (Avar,2020: 301-302).

Ginsberg (1999) AB'yi "ne bir ulus devlet ne de bir devlet dışı aktör, ne uluslararası bir örgüt ya da rejim" olarak nitelendirmiştir (Akt. Uğur, 2018: 76). Bundan dolayı AB'nin etkilerinin sınırlılıkları oluşmuştur. AB'ye üye ülkelerin dış politikaya bakış açılarında ortaya çıkan farklılık AB'nin gücünü etkilemektedir. Nitekim AB'nin üye ülkelerin üzerindeki etkinin sınırlı olmasından ve üye ülkelerin de isteği ile askeri konulardan uzak durmuş ve uluslararası amaçlarını gerçekleştirmek için AB dışı aktörlerle iş birliğine önem vererek başka aktörlerin hareket tarzlarını etkilemede ve onları AB'ye yakınlaşmayı sağlayan normatif unsurları kullanmıştır (Uğur, 2018: 76). Normatif güç için AB'nin yumuşak gücü denilebilir. AB normatif gücü ile kendi normatif ilkelerini uluslararası sisteme yaymaya ve kabul ettirmeye çalışır. AB normatif gücü ile teşvikler uygulayarak ve fiziksel araçları kullanarak ikna yöntemlerini kullanarak kendini kabul ettirme yoluna gidiyor. Normatif güç uluslararası sistemde AB tarafından sıkça kullanılan bir güç unsuru olmasında kavramın ilk defa Avrupa merkezli kullanılmasının da etkisi vardır (Campbel ve Nolting, 2022: 3-19).

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN NORMATİF GÜCÜ

Normatif güç AB'nin dış ilişkilerde son yıllarda en çok kullandığı kavram olarak da nitelendirilmektedir. AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerde kullandığı demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi temel prensiplerle oluşturduğu iş birliği ve politikalar normatif güç unsurları olarak değerlendirilmektedir (Okcu, 2015: 239). Manners (2008) "*normatif güç Avrupa konseptinin, AB'yi küreselleşen, çok taraflı ve çok kutuplaşan bir dönemde, dünya siyasetinde iktidar ve güç doğası unsurlarını kullanarak anladığını ve yargıladığını ifade eder.*

Manners, ayrıca AB normlarının difüzyonunu bulaşma, bilgi yayılımı, süreçsel yayılım, aktarım, açık difüzyon ve kültürel filtre gibi altı birleşenle açıklar. Normatif güç Avrupa konsepti anlaşma, deklarasyon ve uluslararası antlaşmalar gibi AB'nin resmi kaynaklarına dayanır. Normatif ilkeler, küresel olarak uygulanması için genellikle Birleşmiş Milletler sistemi içinde kabul görürler'' (Avar,2020: 301-302).

Aksoy ve Uğur (2016) AB'nin normatif gücünün; insan hakları, demokrasi, özgürlük, barış, hukuk devleti, sürdürülebilir kalkınma, karşılıklı dayanışma çevre ve iklim değişikliği gibi değerlerden oluştuğunu ve birlik üyelerinin bu değerler etrafında ortak bir dış politikada birleşebileceklerini belirtmiştir (Uğur, 2018: 72). AB üçüncü ülkelerle normatif değerlerin gelişimi için diplomasiyi araç olarak kullanarak bu ülkeleri etki altına almayı hedeflemektedir. Soğuk savaş sonrası Sovyet ülkelerinin hukukun üstünlüğü, demokrasinin gelişmesi ve insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması şartıyla üyeliğe alınmaları bu normların yayılmasını ve AB'nin normatif gücünü arttırmıştır. (Aksoy ve Uğur, 2016: 223).

Tablo 1. AB'nin Dış Politika Araçları ve Güç Kapasiteleri

		AB'nin Dış Politikada Kullandığı Araçlar		
		Sivil Güç	Askeri Güç	Normatif Güç
AB'nin Kapasite Yelpazesi	Etkili	- Ticaret Ortaklık ve İş birliği Antlaşmaları - Adaylık perspektifi - İnsani Yardımlar	- Polis ve Askeri Birliklerin Eğitimi - Hukuk devleti ve Sivil Yönetimin güçlendirme misyonları - izleme heyeti misyonları	- Demokrasi - İnsan Hakları - Azınlık Hakları - Diplomasi
	Orta (Modarete)	- Kalkınma Politikası ve Ekonomik Yardımlar -Ekonomik Yaptırımlar	- Barış Koruma Misyonları	-Sürdürülebilir Kalkınma - Çevre - Enerji
	Etkisiz	Askeri yaptırımlar	- Tek taraflı askeri müdahale - Askeri Harcamalar Çatışmaların önlenmesi	

Kaynak: (Aksoy ve Uğur, 2016).

AB'nin en etkili olarak kullandığı normatif değerleri 'Demokrasi, İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Diplomasi' olarak sıralanırken, orta düzeyde etkili olarak değerlendirilebileceğimiz normatif değerler, Sürdürülebilir Kalkınma; Çevre ve Enerji olarak sıralanabilir (Aksoy ve Uğur, 2016: 214-215). Soğuk savaş sonrası Avrupa'da kurulan AB'yi oluşturan devletler demokratik güç artırma, ekonomik destek olma, ticaret anlaşmaları yapma yoluyla, kendilerine rol biçmek için uluslararası arenada demokrasi ve insan hakları konusunda teşvik edici normları kullanmışlardır (Turan, 2015: 214). Manners (2002) AB hukukunda temel olarak beş normdan söz eder, bunlar: barış, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarıdır. Manners, (2002: 242) Demokrasi, hukukun üstünlüğü, sosyal adalet ve insan haklarına saygı ilkeleri açıkça AB kimliği üzerinde olan 1973 Kopenhag deklarasyonunda yer almış ve bunlar Avrupa Topluluğu Anlaşması'nda yasallaşmışlardır. Avrupa Birliği Anlaşması Kopenhag Kriterleri AB'ye giriş için daha sonra ön koşul olarak kabul edilmiştir. Manners ayrıca sosyal dayanışma, ayrımcılıkla mücadele, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim gibi dört temel normu da önermiştir (Avar, 2020: 301-302). Manners'ın belirttiği AB'nin normatif temellerini oluşturan normları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2. Avrupa Birliği'nin Normatif Temelleri

AB'nin Normatif Temelleri			
Kurucu Prensipler	Görev ve Hedefler	İstikrarlı Kurumlar	Temel Haklar
1)Özgürlük 2)Demokrasi 3)İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere Saygı 4)Hukukun Üstünlüğü	1)Toplumsal Gelişim 2)Ayrımcılık 3)Sürdürülebilir Kalkınma	1)Demokratik Güvence 2)Hukukun Üstünlüğü 3) İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler 4) Azınlıkların Korunması	1)İnsan Onuru 2)Özgürlük 3)Eşitlik 4)Dayanışma 5)Vatandaşlık Hakları 6)Adalet
Antlaşma Zemini- Avrupa Birliği Antlaşması Madde 6	AB ve AT Antlaşmaları Madde 2, AT Antlaşması Madde 6 ve 13	Kopenhag Kriterleri- Haziran 1993 Tarihindeki Avrupa Konseyi Kararları	Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi

Kaynak: Ian Manners, Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?, 2002, s.

243

Tablo 2 de belirttiği üzere Manners (2002) AB'nin temelini oluşturan ana normları; Özgürlük, Demokrasi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere Saygı ve Hukukun Üstünlüğü olarak sıralamıştır. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nde yer alan İnsan Onuru, Özgürlük, Eşitlik, Dayanışma, Vatandaşlık Hakları ve Adalet gibi insanların temel haklarını norm olarak ön plana çıkarmıştır. Kopenhag Kriterlerinde yer alan Demokratik Güvence, Hukukun Üstünlüğü, İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler ve Azınlıkların Korunması normlarını da norm gücüne dahil etmiştir. AB'nin görev ve hedefleri içerisine Toplumsal Gelişim, Ayrımcılık ve Sürdürülebilir Kalkınma yı da normlar arasında saymıştır. Manners, AB'nin kurucu prensiplerinden oluşan normların birlik için ulus devletlerin gücünden daha önemli olduğunu öne sürmüştür (Manners, 2002: 242).

AB siyasi bir aktör olmak için politikalarını düzenlemekte ve normatif güç olma yolunda çaba sarf etmektedir. Diez'den aktaran Şemşit, Normatif gücün AB'nin dış politikasının tanımlayıcısı olduğunu vurgulayarak ABD'nin dış politikada askeri güç ile müdahale yolunu tercih ederken, AB'nin hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan hakları vb. normlara yer vererek gücünü göstermekte olduğunu belirtmiştir (Şemşit, 2015: 83). AB normatif gücünü üçüncü derece komşularına siyasi koşulluk politikası ile göstermektedir. Siyasi koşulluk stratejisinde üçüncü ülkeye verilen teşviklerle o ülkenin demokratikleşme, insan hakları, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele vb normlar konularında bazı siyasi yenilik ve değişimler yapması şartını öne sürmesini ifade eder. AB'nin bu tür normlarla 2000 li yıllarda Orta Asya'da başarılı girişimlerde bulundu ise de bu ülkeler kendilerine sunulan şartlardan rahatsız olduğundan başarılı olamamıştır. Ancak bu ülkelerin demokratikleşme çabalarında ilerlemelerini sağlamıştır. AB Normatif güç unsurlarından olan ve siyasi koşulluk yaklaşımının sergilendiği alanlardan biri insan hakları konusudur. AB'nin 2005 yılında Özbekistan'da meydana gelen ve sivillerin öldürülmesi ile sonuçlanan kanlı Andican olaylarında bu ülkeye uyguladığı ambargo da ülkenin insan hakları konusundaki iyileştirme çabaları yetersiz olsa da Özbekistan'ın stratejik öneminden kaynaklı ambargonun kaldırılması ile sürecin sonuçlandığını, bu yüzden de bölgede bu politikaların etkililiğinin olmadığı görülmektedir. (Şemşit, 2015: 105).

AB'nin birbirinden farklı ve etkili olduğu politika alanları bulunmaktadır. AB dış politikada üye ülkelerin politikalarının etkisi ile hareket etmek durumundadır. Normlar göreceli bir kavram olarak ülkeler arasında farklılık gösterebildiğinden AB içinde normatif güç unsurları kullanılırken üye ülkeler ortak tavır sergilemedikleri olaylar olmuştur. Bosna-Hersek savaşında yaşanan insan hakları ihlallerine sessiz kalınması bu duruma örnek gösterilebilir. Ayrıca AB'nin Suriye'deki kriz sürecinde de etkisiz kaldığı, demokrasi ve insan hakları söylemleri ile krizi çözmemesi normatif gücünün zayıfladığı ve etkisinin azaldığını göstermektedir (Kaçar ve Öztürk, 2017: 364-366). AB, demokrasi ve insan hakları konusunda Irak ve Libya'daki rejime yönelik askeri müdahaleleri desteklerken, Arap ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini devam ettirerek bu ülkelerdeki insan hakları ve demokrasi ihlallerine göz yummak durumunda kalmıştır. Ayrıca çevre konularında da diğer ülkeleri ikna etmekte yeterince etkili olamamıştır. Bu durum AB'nin operasyonel askeri bir gücünün ve yeteneğinin olmamasından kaynaklanmaktadır (Aksoy ve Uğur, 2016: 225).

Ekonomik, siyasi ve normatif unsurlarla bağlanan AB'nin bu unsurları terk ederek ayrılması mümkün gözükmemektedir. Öyle ki ulusal kimlikler önemini korusa da Avrupalıların başka bir Avrupalıya kimlik üzerinden bir zorlamada bulunması söz konusu değildir. Ortak pazardan, gelişmiş hukuk sisteminden ve ortak dış politikadan dönülmesi uluslararası önemli bir aktör haline gelen AB'nin onlarca yıllık norm birikimini yok etmesi söz konusu değildir (McCormick, 2014: 18).

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

İklim Değişikliği; 5 milyar yıl yaşında olduğu düşünülen dünyanın doğal oluşumu ile ilk insandan itibaren vardır. Buzul çağından sonra doğal olarak ısınmaya başlamasıyla yaşanabilir bir düzeye gelen dünyamız, Sanayi devrimi ile başlayan doğal kaynakların aşırı kullanılması insan unsurlarıyla doğal sürecin dışında sera gazlarının aşırı salınımıyla atmosferde aşırı gaz birikmesine neden olmuş ve dünyamız aşırı ısınmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler tarafından uzun dönemde hava sıcaklıklarında ve hava olaylarında meydana gelen kalıcı değişiklikler olarak tanımlanmıştır (Koçoğlu,2023: 1-4). Hava olayları kısa süreli değişimleri ifade ederken iklim değişikliği daha uzun süreli değişimleri ifade eder. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinde (UNFCCC) 'karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlemlenen doğal iklim değişikliğine ilaveten, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan kaynaklı sera gazı salınımlarının iklimde meydana getirdiği değişiklik' olarak tanımlanmaktadır (Küçükşahin, 2023:7-8). Sera etkisi güneşten gelen ışınların yeryüzüne çarparak tekrar atmosfere yükseldikten sonra atmosferdeki sera gazlarıyla yeryüzüne yansımadır. Sera etkisi doğal bir oluşum olmakla birlikte atmosferdeki gazların daha fazla ısınması, su buharının artması ile küresel ısınma meydana gelmektedir (Altunok ve Altunok, 2013: 46).

3.1. Normatif Güç Olarak İklim Değişikliği Politikası

İklim değişikliği; dünyanın bugüne kadar karşılaştığı en büyük küresel sorunlardan biridir. Ekosistemde oluşan değişimlerin yalnız ulusal politikalarla çözülmesi mümkün olmadığı küresel sorunların ulusal ve uluslararası çabalarla çözüme kavuşabileceği düşüncesi uluslararası düzeyde kabul edilmiştir (Uğur ve Cengiz, 2023: 1). İklim değişikliği çevre sorunları nedeniyle oluşan zararların önlenemez hale gelmesiyle insanların gündemine girmiştir. Uluslararası konferanslar, toplantılar gerçekleştirilerek kamuoyunun bilinçlendirilmesi sağlanmaya başlanması ile iklim değişikliği konusunda algı düzeyi yükseltilmiştir (Duzcu ve Aydın, 2023: 19).

Çevre sorunlarının uluslararası bir boyut kazanması 1972 yılında İsviçre'de yapılan Uluslararası İnsan Çevresi konferansı ile ilk adım atılmış oldu. Bu konferans bundan sonraki

oluşumlara öncülük etmesi bakımından önemli bir dönüm noktası olarak nitelendirilir. İklim değişikliği ile ilgili ilk somut adım ise Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından gerçekleştirilen 1979 yılında ‘‘Birinci Dünya İklim Konferansı’’ olmuştur. Küresel iklim değişikliğinin ilk defa uluslararası düzeyde tartışılması bu konferansın önemini ortaya çıkarır. Bu toplantıdan tam 11 yıl geçtikten sonra ‘İkinci Dünya İklim Konferansı’ toplanarak iklim değişikliği ile mücadele etmek için bir sözleşmenin olması gerektiği ortaya konmuştur. AB’ de ise iklim değişikliği ile ilgili sorunların ele alınması 1980’li yıllarda başlamış ve AB komisyonu 1988 yılında bakanlar konseyine bir bildiri hazırlamış ve 1990 yılında da AB’nin Enerji ve Çevre Bakanlıkları egzoz gazı emisyonlarının 2000 yılına kadar 1990 seviyesinde kalması konusunda anlaşma sağlanarak uluslararası alanda öncü rol oynamıştır (Altunok ve Altunok, 2013: 47).

AB’nin su ihtiyacını karşılamak, suyun kalitesini artırmak ve korumak amacıyla AB su Direktifi (Good-Quality Water in Europe Directive) düzenlemesi 2000 yılında çıkarılmıştır. Aynı yıl kullanılan ve hurda araçlarla ilgili düzenleme yapılarak araçların çevreye verdikleri zararlar azaltılmaya çalışılmıştır (Keskin ve Kökyay, 2020: 295).

Çevre konularında İtalya ve Romanya AB ülkeleri arasında öncü rol oynamaktadır. Bölgesel ortaklıkların ve iş birliğinin artırılması, Avrupa Komisyonu ile üye devletlerarasındaki koordinasyonun sağlanması için çevre ve su yönetimi ile iklim değişikliği konusunda çalışma grupları oluşturulmuştur. 2008 yılında İtalya’nın öncülüğünde; Orta Asya Ülke Temsilcileri ve OECD ile BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) gibi uluslararası kuruluşların destekleri ile bölgesel çevre programları, Avrupa ile bölgesel iş birliği ve ortaklık kurmak için AB- Orta Asya Ortak Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Bu çalışma grubu programlarda çevreyi koruma ve iklim değişikliği konularına odaklanmıştır (Şemşit, 2015: 99). Benzer şekilde çok sayıda çalışma grubu oluşturulmaktadır. AB, Kyoto Protokolünün öngördüğü temiz kalkınma mekanizmasının tüm ülkeler tarafından uygulanmasına yönelik faaliyetlerin teşvik edici programlara öncülük etmektedir (Şemşit, 2015: 123).

3.2. İklim Değişikliği Politikasında Avrupa Birliğinin Etkileri

AB’nin iklim değişikliğine yönelik eylem politikası; iklim değişimini uluslararası standardı olan 2°C’nin altında tutmayı hedeflemiştir. Bu hedeflere ulaşmak için öncelikle üye ülkelerin emisyon düzeylerini azaltmak, kirletici ülkeleri tedbir almaya teşvik etmek ve iklim değişikliğinin etkilerini belirleme çabalarında başarılı olmaya çalışmaktadır. AB’nin iklim değişikliğini önlemek için kısa, orta ve uzun vadeli yol haritası Tablo 2’ de gösterilmiştir.

Tablo 3. AB’nin İklim ve Enerji Hedefleri

2020 Hedefleri	Sera gazı emisyonlarının (1990 seviyesine göre) yüzde 20 azaltılması
	Toplam enerji tüketiminde yenilenebilir enerji payının yüzde 20’ye yükseltilmesi
	Enerji verimliliğinin yüzde 20 artırılması
2030 Hedefleri	Sera gazı emisyonlarının (1990 seviyesine göre) yüzde 40 azaltılması
	Toplam enerji tüketiminde yenilenebilir enerji payının yüzde 27’ye yükseltilmesi
	Enerji verimliliğinin yüzde 27 artırılması
Uzun Dönem Hedefleri	2050’ye kadar sera gazı emisyonlarının (1990 seviyesine göre) yüzde 80-95 gibi yüksek oranda azaltılması. (Gelişmiş ülkelerin birlikte hareket etmeleri ile mümkün olabilir.)
	Avrupa’yı yüksek seviyelerde enerji verimliliğine sahip düşük karbonlu bir ekonomiye dönüştürmekle birlikte ekonominin canlandırılması, istihdam yaratılması ve Avrupa’nın rekabet gücünün artırılması

Kaynak: (Keskin ve Kökyay, 2020: 299).

Tablo 3’ ten anlaşılacağı üzere: AB’nin kısa vadeli hedefleri; Sera gazı emisyonlarının (1990 seviyesine göre) yüzde 20 azaltılması, Toplam enerji tüketiminde yenilenebilir enerji

payının yüzde 20'ye yükseltilmesi, Enerji verimliliğinin yüzde 20 artırılması. AB'nin Orta Vadeli Hedefleri; Sera gazı emisyonlarının (1990 seviyesine göre) yüzde 40 azaltılması, Toplam enerji tüketiminde yenilenebilir enerji payının yüzde 27'ye yükseltilmesi, Enerji verimliliğinin yüzde 27 artırılması. AB'nin Uzun Vadeli hedefleri; 2050'ye kadar sera gazı emisyonlarının (1990 seviyesine göre) yüzde 80-95 gibi yüksek oranda azaltılması, Avrupa'yı yüksek seviyelerde enerji verimliliğine sahip düşük karbonlu bir ekonomiye dönüştürmekle birlikte ekonominin canlandırılması, istihdam yaratılması ve Avrupa'nın rekabet gücünün artırması olarak görülmektedir. Tüm emisyonların sıfırlanması halinde bile iklim değişikliğinin uzun yıllar süreceğini tespit eden AB, iklim değişikliğinin etkilerini önceden fark etmek ve zararı en aza indirmek için süreci en hızlı şekilde tasarlamış, yalnızca AB ülkelerini değil diğer ülkeleri de tedbir alma konusunda desteklemiştir (Keskin ve Kökyay, 2020: 300).

İklim değişikliği anlaşmalarının ve eylemlerinin uygulanmasında küresel koordinasyon eksikliği ve iş birliğinin sağlanamamasından ve karbon azalımını sağlayan yeşil ekonomiye geçişin maliyetli olmasından kaynaklı zorluklar yaşanmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde ekonomik refah seviyelerinin yüksek olması ve örgüt içerisindeki normatif güç unsurlarının varlığı ile AB iklim değişikliği ile mücadele ve uyum sürecinde dünyanın geri kalanına örnek olabilecek gelişmeleri sağlamıştır. AB bölgesini kapsayan alanda Avrupa'yı ilk iklim-nötr kıta yapmak amacıyla 2019 yılında Avrupa komisyonu tarafından Avrupa Yeşil Mutabakatı açıklanmıştır. Bu mutabakat metni ile AB 2050 yılına kadar Avrupa Bölgesinde sıfır sera gazı hedefi, daha temiz ve sağlıklı havanın sağlanması temiz enerji ve teknolojilerinin yaygın hale getirilmesi, insana yakışır şekilde yeşil iş alanlarının oluşturulması ve sağlıklı gıdaya erişilmesi gibi hedefler ile küresel iklim değişikliği konusunda lider role sahip olmak istemiştir. AB "2050 yılına kadar iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerine uyum sağlanması ve tam dirençli toplumun oluşturulması" amacıyla AB Uyum Stratejisini 2021 yılında kabul etmiştir. Bu uyum stratejisi AB'nin üye ülkelere ve aday ülkelere uyguladığı normatif güç-uyum misonu ile aynı özelliktedir (Duzcu ve Aydın, 2023: 1).

1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolünün 17. Maddesi gereğince; İklim değişikliğini önlemek ve atmosferdeki Karbon salınımını azaltmak için kullanılan karbonun fiyatlandırılması yoluna gidilmiştir. Karbonun fiyatlandırılması emisyon salınımı yapan şirketleri hem havanın sınırsız olmadığını kabul ettirmek için hem de yeşil enerjiye yönlendirmek için bir araç olmuştur. Şirketler emisyon ticaret mekanizmasının içine alınıp kirlettikleri havanın bedelini ödemesi şirket için maliyetli olacağından yeşil enerjiye yönelmesi beklenmiştir. Bu gerekçelerle karbon piyasası oluşturulmuştur. AB düzeyinde 2005 yılında AB Emisyon Ticaret sistemini iki faz olarak devreye sokulmuştur. Birinci faz geçiş süreci olarak planlanmış; enerji üreticisi ve enerjiyi yoğun tüketen sektörler için devreye sokulmuş ve kapsama alanındaki şirketlere karbon izinleri belli limitlere kadar ücretsiz verilmiş, şirketler limit aşımında bir ton için 40 Avro ceza ödemiştir. 2007 yılına gelindiğinde tüm karbon izin fiyatları sıfırlanmış ve birinci faz bitirilip ikinci faza geçilmiştir. İkinci fazda sisteme katılan şirketlerden karbon maliyetini ödemeleri ve karbon salınımının azaltılması amacıyla daha düşük üst limit belirlenmiştir. İkinci faz uygulanırken Ab ülkelerinin emisyon ticaret sistemine Norveç, Liechtenstein ve İzlanda dış ülke olarak katılmış ve Nitrik oksit emisyonu sisteme dahil edilmiştir. Bu faz ile limit üstü emisyon cezası 100 Avro'ya çıkarılmış ve şirketlerin karbon salınımı %10 düşürülmüştür. Bu dönemde Avrupa karbon pazarı haline gelmiş ve üye ülkeler kendi karbon üst limitlerinden vazgeçerek birliğin karbon sınırlarını kriter olarak kabul etmişlerdir.2012 yılından sonra faz 3 uygulanmış ve bedava karbon izinlerinin yanında ihale usulü karbon izinleri satışına başlanmıştır. 2017 yılı verilerine göre hem karbon üst limitinin aşağı çekilmesi hem de daha az karbon izni verilmesinden dolayı karbon izinleri değer kazanmıştır. 2022 Ukrayna-Rusya krizi öncesinde karbon fiyatları 100 Avroya kadar yükselmiştir (Koçoğlu 2023: 55-57). Avrupa Karbon Piyasası ve karbon izinleri de AB'nin

yukarıda açıklanan normatif gücünü iklim değişikliği konusunda kullandığına bir örnek teşkil edecek niteliktedir.

SONUÇ

AB Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Ortak Dış Güvenlik Politikası sonrasında uluslararası birlik olarak askeri gücü düşük, siyasi ve normatif gücü yüksek güç unsurları ile hareket etmiştir. AB'nin en etkili olarak kullandığı normatif değerleri 'Demokrasi, İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Diplomasi' olarak sıralanırken, orta düzeyde etkili olarak değerlendirebileceğimiz normatif değerler, Sürdürülebilir Kalkınma; Çevre İklim Değişikliği ve Enerji olarak sıralayabiliriz.

İklim Değişikliği; Uzun dönemde hava sıcaklıklarında ve hava olaylarında meydana gelen kalıcı değişiklikler olarak tanımlanmıştır. Çevre konularında AB ülkeleri 1980 li yıllarda başlayan süreç içerisinde çevreyi koruma ve iklim değişikliği konularına odaklanmıştır. AB normatif gücü yüksek bir aktör olarak küresel bir sorun olan iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında, temiz kalkınma mekanizmasının tüm ülkeler tarafından uygulanmasına normatif güç kullanarak teşvik etmektedir.

İklim değişikliğine karşı uluslararası politika oluşturulma süreci kolay olmamıştır. Aktörlerin çokluğu, gelişmiş ülkelerin faydacı/çıkarıcı yaklaşımları, uluslararası otorite boşluğu, devletlerin güç ve çıkar çatışmaları, ulus devletlerin hâkimiyetlerinden vaz geçmek istememeleri, iklim değişikliği ile ilgili bilgi yetersizliği, farklı ekonomik güce ve sosyal gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin öncelikleri ve aktörlerin farklı politik tutumlarından dolayı onları bir araya getirip ikna etmenin zorluğundan uluslararası iklim rejimini oluşturmayı zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, iklim değişikliğinin gelecekte büyük bir sorun olarak tüm dünyayı etkileyecek bir sorun olması gerçeği karşısında AB ve diğer dünya devletleri ve aktörler, sürecin sağlıklı sürdürülmesi adına bir araya gelebilmektedirler (Uğur ve Cengiz, 2023: 9).

“Bir Seyyah olsak ve Dünya'ya ilk defa ayak basıyor olsak, muhtemelen en çok bizi etkileyecek özelliklerden biri, bu gezegenin çeşitliliği olurdu. Kuzey Kutbu'ndan Sahra Çölü',ne Amazon Ormanları'ndan Himalayalar'a, her biri kendi hava koşullarını, bitki ve hayvan türlerini barındıran birbirinden farklı iklim bölgelerine hayran kalırdık. Ancak bu çeşitlilik, karmaşık ve hassas dengenin ürünüdür ve son yıllarda, bu denge 'iklim değişikliği' adını verdiğimiz global bir sorunla tehdit altındadır” (Silver, 2023:9).

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. ve Uğur, Ö. (2016). Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Yıl 12, Sayı 1, ss.213-227.
- Altunok, E. ve Altunok, A. E. (2013) AB İklim Değişikliği Politikaları, Denetişim, 2013/12, ss.45-55.
- Avar, Y. (2020). Normatif Güç Avrupa Yaklaşımı Üzerinden Ab-Rusya İlişkilerinin Değerlendirmesi, Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.10 Sayı.20, ss.297-310.
- Campbel B, F. ve Nolting, H, S. (2022). Turkey as Normative Power: Connections with the Muslim Brotherhood during the Arab Spring ISSN: 1304-7310. 1304-7175 (Online) <https://www.uidergisi.com.tr, https://doi.org/10.33458/uidergisi.1113201>.

- Duzcu, M. ve Aydın, A. (2023) Paris Anlaşması Sonrası Dönemde Uluslararası İklim Değişikliği Politikaları, İklim Değişikliği, Eds. Murat Sezik, Gülizar Çakır Sümer, İdeal Kent Yayınları, Ankara.
- Keskin, M. H. ve Kökyay, F. (2020). Paris Antlaşmasına Giden Süreçte AB İklim Değişikliği ve Çevre Politikaları, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 25, ss.289-314.
- Koçoğlu, Ş. (2023). İklim Değişikliği ve Finans, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Küçükşahin, M. E. (2023) İklim Değişikliğinin İnsan Hakları Üzerindeki Etkileri, Atlas Akademi basın yayın dağıtım, Ankara.
- Manners, I. (2002) Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?, <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/mannersnormativepower.pdf>.
- McCormick, J. (2014). Avrupa Birliğini Anlamak, (Çev. Yusuf Şahin, Hasan Hüseyin Şahin), Bigbang Yayınları 1. Baskı, Ankara.
- Okçu, E. U. (2015). Normatif Güç Avrupa Birliği-Afrika İlişkileri ve Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları, Ed. Uğur Burç Yıldız, Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri, Ankara.
- Özdal, B. (2023). Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Dora Basım-Yayın, Ankara.
- Kaçar, F. ve Öztürk, K. (2017). Avrupa Birliğinin Normatif Gücü: Kavramsal Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl.2017, Sayı. 28, ss.359-370.
- Silver, E. (2023). İklim Değişikliğine Dair Bir Anlatı, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Şemşit, S. (2015). Avrupa Birliğinin Orta Asya Stratejisi, Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri, Ed. Uğur Burç Yıldız, Ankara.
- Turan, A. P. (2015). Avrupa Birliğinin Akdeniz'de Normatif Güç Olma Arayışı ve Arap Uyanışı, Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri, Ed. Uğur Burç Yıldız, Ankara.
- Uğur, Ö (2018). Uluslararası Sistemde Avrupa Birliği'nin Aktörlüğü: Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 58, ss.70-82.
- Uğur, Ö ve Cengiz, E. (Eds.) (2023). İklim Değişikliği Siyaseti Riskler, Fırsatlar ve Yeni Vizyonlar, Nobel Basım Yayın, Ankara.
- Vatandaş, S. (2018). Avrupa Birliğinin Normatif Gücü: Demokrasi ve İnsan hakları İdeali Bağlamında Bir Analiz, Bilge Strateji, Cilt 10, Sayı 19, ss.149-176.
- Yıldız, D. (2019). Normatif Güç Avrupa: Macaristan Örneği. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. <https://acikerisim.nku.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11776/3626>.
- <http://iklim.gov.tr/db/Türkçe/dokumanlar/terimler-sözlüğü-10-20220808231700.pdf>.

AVRUPA’NIN NORMATİF GÜCÜ, YÜKSELEN SAĞ VE SÖMÜRGEÇİLİK GEÇMİŞİ; BİR PARADOKSUN HİKÂYESİ

Muhammed Enes KELEŞ¹

Özet

Avrupa'nın Normatif Gücü (ANG) kavramı, AB'nin kendi içinde ve uluslararası arenada imajını, misyonunu ve ideallerini ifade eden bir kavramdır. Normatif Güç; insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, barış, özgürlük, ayrımcılık karşıtlığı, sosyal dayanışma, iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınmadan oluşan dokuz normdan oluşmaktadır. Avrupa ilişkide olduğu partnerlerine bu değerleri kendi değer ve normları olarak ihraç etmek istemektedir. Ancak AB'nin bu değer ve normları ne derece içselleştirdiği kuşkuludur. Özellikle AB'de yükselen aşırı sağ, yabancı düşmanlığı, göçmen karşıtlığı ve geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerle girdiği ekonomik ve siyasal ilişkilerde takındığı tavır bu kuşkuyu güçlendirmektedir. Çalışma, karşılaştırmalı siyaset yöntemi kullanarak "normatif güç" ekseninde Avrupa'nın geleceğini sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa'nın Normatif Gücü, Aşırı Sağ, Yabancı Karşıtlığı, Yeni-Sömürgecilik, Göçmen Karşıtlığı

NORMATIVE POWER OF EUROPE, THE RISING RIGHT AND ITS COLONIAL PAST; THE STORY OF A PARADOX

Abstract

The concept of Europe's Normative Power (NPE) is a concept that expresses the image, mission and ideals of the EU within itself and in the international arena. Normative Power; It consists of nine norms: human rights, rule of law, democracy, peace, freedom, non-discrimination, social solidarity, good governance and sustainable development. Europe wants to export these values to its partners as its own values and norms. However, it is questionable to what extent the EU has internalized these values and norms. Especially the rising far right in the EU, its xenophobia, anti-immigrant stance and its attitude towards economic and political relations with underdeveloped and developing countries strengthen this suspicion. The study questions the future of Europe on the axis of "normative power" by using the comparative politics method.

Key Words: Normative Power of Europe, Far Right, Xenophobia, Neo-Colonialism, Anti-Immigrantism

GİRİŞ

Uluslararası arenada Avrupa Birliği'ni (AB) varlık ve konumunu sıklıkla “yumuşak güç veya sivil bir güç” olarak ifade eden normatif değerler üzerine inşa çalışmaları iki olgu üzerinden tartışılmakta ve eleştirilere konu olmaktadır. AB'nin geçmişindeki sömürgeciliğin izleri ve Avrupalı olmayanlara karşı “öteki” muamelesi... Doğada zıddıyla kaim olan olaylar örgüsü siyasi ilişkilerde de varoluşsal bir boyutta kendini göstermektedir. Uluslararası ilişkilerde devletlerin etki yaratma aracı olarak geleneksel askeri güç ve ekonomik güç yanında “normatif güç” yeni bir hegomenya alanı ve güç olarak ifade edilmektedir (Manners, 2002). Avrupa'nın normatif gücü; hukukun üstünlüğü, liberal demokrasi, insan hakları, yenilenebilir enerjinin kullanımı, doğaya saygı ve bireysel özgürlükleri ifade eden sivil bir güç nosyonunu karakterize etmektedir.

Avrupa Birliği'nin dayanışmacı normlarının “güç” olarak var olabilmesi klasik bir çerçevede askeri ve ekonomik olarak güçlü bir Avrupa'nın varlığına bağlı görülmekteydi

¹ Ticaret Bakanlığı, eneskeles2905@gmail.com, ORCID: 0009-0008-9610-8417

(Bull,1982). Ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde AB'ye yönelik yeni bir yaklaşım ortaya atıldı. Uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelerle paralel olarak Avrupa Birliği'nin hem askeri güç, hem ekonomik güç ve hem de sivil güç kavramlarının yanında uluslararası toplumda "normatif güç" olduğu tartışılmaya başlandı. Bu tartışmalar sonucunda Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni Avrupa'sının şekillenmesinde "normatif güç" unsuru en etkili güç unsuru olarak değerlendirilmiştir (Diez, 2013). 20. Yüzyılın sonlarında ortaya atılan bu yaklaşıma göre Avrupa Birliği (AB), ağırlıklı olarak askeri ve ekonomik araçların aksine ağırlıklı olarak normatif araçlarla ve kendi çıkarlarına yönelik maddi kazanımların aksine normatif amaçlar peşinde koşan yeni bir tür gücü temsil etmektedir (Manners, 2002, Manners, 2013, Whitman, 2013).

Avrupa'nın Normatif Gücü (ANG), uluslararası arenada AB'nin dış faaliyetlerinin belirli yönlerine odaklı girişim ve algıları da içinde barındırmaktadır (Larsen, 2014). Kavram, AB'nin hegemon ve uygarlığın temsilcisi yaklaşımıyla "etik güç" olarak arz edildiği gibi demokrasi, insan hakları ve çevrenin korunması algı ve söylemlerle "iyiliğin gücü" olarak ta ifade edilmektedir. Ancak tüm bu söylemlerin Avrupa'nın eylemleriyle örtüşüp örtüşmediği de tartışma konusu olmuştur (Aggestam, 2008). Avrupa'nın Normatif Gücü (ANG) 1970'lerin başında soğuk savaş sırasında ortaya atılan Avrupa'nın sivil amaçları gerçekleştirmek için sivil araçları kullanan bir "sivil güç" yaklaşımını daha fazla ön plana çıkarmaktadır (Duchêne, 1972).

Normatif güç; "normalin kavramlarının şekillenmesi" ise Avrupa'nın normatif gücüyle ilgili olarak "değerler ve hedefler" temelinde araç ve amaçlarla "normatif sonuçlara" ne derece ulaşıldığı tartışılmaktadır (Tocci vd., 2008). AB'nin normatif hedeflerine ulaşip ulaşmadığı ve bir "normatif lider" olarak hareket edip edemediği hem küresel olarak hem de kendi içinde AB politikaları ve etkilerine odaklanan bir sorudur.

Uluslararası toplumda "büyük güç" olma, geleneksel olarak öncelikle askeri yetenekleri dikkate alarak tanımlanır. Ancak bu durum askeri yeteneklerin büyük bir güç olmak için yeterli olduğu anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte "büyük güç" statüsünün, önemli askeri yeteneklere sahip olmayan bir devlete verildiği bir durumu düşünmek zordur. Bu nedenle, büyük bir güç olarak tanınmak için askeri güç yeterli olmasa da gerekli bir koşul gibi görünmektedir. AB Üye Devletlerinin uluslararası politikada küçük bir askeri oyuncu olduğunu söylemek yanlıştır. Ancak AB bugüne kadar, Ortak Savunma Politikasının gelişmesine ve AB bayrağı altında askeri misyonların konuşlandırılmasına rağmen, AB'nin askeri bir güce dönüşmesini isteyenler için bir hayal kırıklığı olarak kalmıştır (Diez, 2013). Nitekim AB, gücünü askeri araçların bulunması ve kullanılması üzerine kurmamakta ve bu tür araçların kullanımını dar bir alanla sınırlandırılmaktadır (Sjursen, 2006). AB'nin gücünün öncelikle askeri güç olduğunu ve AB'nin "geleneksel büyük güçten" farklı olduğunu iddia etmek iki halde de zor olacaktır.

Uluslararası arenada AB'nin güç unsurlarına yönelik geliştirilen bir diğer yaklaşım sivil güç yaklaşımıdır. 1970'lerde AB (Avrupa Topluluğu) askeri olmayan yollarla kendi çıkarlarını sürdüren ve savaşı gayri meşru hale getirmek anlamında uluslararası politikayı "uygarlaştırmayı" amaçlayan sivil bir güç olarak tanımlanmıştır (Duchêne, 1973). Bakıldığında Avrupa'nın normatif gücü anlayışı kısmen bu sivil güç fikrinin yeniden canlandırılması olarak geliştirilmiştir. Ancak normatif güç söyleminin de normatif bir gücün yalnızca kendi çıkarına göre hareket etmediği, aynı zamanda uluslararası normlara bağlı kaldığı çok fazla vurgulanmıştır. Kendi çıkarlarını öncelemeyen bu yeni güç olgusu sadece askeri ve ekonomik araçlarla değil fikirlerin gücüyle de gerçekleşebilmelidir (Diez ve Manners, 2007).

Bu noktada "sivil gücü"; "medenileştirme" misyonu olarak algılamak ve bu misyonu normatif güç şeklinde okumak mümkündür. Ancak uluslararası politikada normların yönlendirdiği dış politika ile çıkarların yönlendirdiği dış politika arasında ampirik olarak ayırım

yapmak zor olsa da kullanılan araçlar ve hedefler yol gösterici olmaktadır. Bu meyanda özellikle son yıllarda ki “AB’nin göçmen politikası” normatif güç olma iddiasını akademik ve siyasi alanda sorgulamaktadır. Yine AB’de aşırı sağ siyasetin yükselen trendi Avrupa’da güvenlikçi politikalara dönüşü hızlandırmakta ve teorideki “normatif güç” ile pratikte yabancı düşmanlığı akademik ve siyasi çevrelerde tartışmalara sebep olmaktadır.

Gelinen noktada Avrupa’nın normatif gücünü oluşturan değerler manzumesi ile Avrupa’nın genel siyasi gidişatı varoluşsal paradoksları barındırmaktadır. Şöyle ki AB'nin uluslararası “derin ticaret”e verdiği destek, AB’nin kendi normları ile ekonomik çıkarları arasındaki tercihin çoğu zaman çıkarlardan yana olduğunu bu durumun ise “normatif güç ilkelerine” aykırılık teşkil ettiği eleştirilerine yol açmaktadır (Lightfoot ve Burchell, 2005; Young, 2007). Bu konuda rekabet dezavantajlarından kaçınmak amacıyla, AB'nin belirli üretim standartlarını koruma konusundaki çıkarı çeşitli bağlamlarda gündeme getirilmiştir. AB’nin orta ve doğu Avrupa devletleriyle karşılaştırıldığında ağırlıklı olarak enerji güvenliği nedeniyle ihtiyaç duyduğu Rusya'ya karşı farklı davrandığı politikaları çerçevesiyle fark edilmektedir (Zimmermann, 2007, Haukkala, 2008). Yine AB'nin Afrika'daki “insani” müdahaleleri, AB üye devletlerinin jeostratejik çıkarlarına göre ve bu çıkarları sürdürme niyetinin devamı gibi görünmektedir (Gegout, 2009). Ayrıca AB'nin Güney Amerika ülkeleri ile ticaretteki çıkarlarını rasyonelleştirmek için normatif argümanların kullanılması ve AB'nin insan hakları sicili zayıf olan ülkelere silah ihracatına girişmesi başka bir çelişkidir (Erickson, 2011; Langan, 2012). Bu durum, AB’nin çıkarları gerektirdiğinde insan hakları politikası ve demokrasinin desteklenmesi ilkelerini göz ardı etmekten çekinmediği eleştirilerine neden olmaktadır. Normatif güç kavramına en çok ters düşen belki de Arap dünyasındaki demokratik ayaklanmalarda AB’nin tutumudur. AB ülkeleri, Afrika ve Arap Dünyasında bir yandan demokrasiyi teşvik ettiğini iddia ederken, diğer yandan Akdeniz boyunca göçü engellemek veya petrol kaynaklarını güvence altına almak adına Arap dünyasındaki otoriter yöneticileri desteklemektedirler (Hollis, 2012; Pace, 2007).

Bunların yanı sıra bir diğer tartışma konusu ise AB’nin normatif misyonunun tarihsel arka planı ile uyuşmadığı paradoksal düzlemdir. Avrupa tarihi birçok bakımdan bir sömürgecilik tarihidir ve Avrupa’nın sahip olduğu maddi zenginliğin kaynağını sömürgecilikten elde edilen servet ve birikimler oluşturmaktadır. Bu noktada temel eleştiri; Avrupa’nın sömürgeci işgallerinin, başlangıçta üstün silahlarının gücüne, askeri örgütlenmeye, siyasi güce ve ekonomik zenginliğe dayanmasına rağmen, sonraları modernleşmenin ve vahşi kapitalizmin amansız mantığına kaydırılmış olduğu, kendisinin yarattığı bir yaşam ve tüketim kültürünü birbiriyle karmaşık biçimde ve çeşitli teknolojilere dayanan bir kültür emperyalizmine dönüşmüş olduğudur (Dirks, 1992). Şöyle ki; Avrupa’nın yüzyıllara dayanan sömürge bilgisi hem sömürgeci yeni işgalleri mümkün kılmakta ve hem de yeni bir sömürü şekli olan kültür sömürsünü üretmektedir. Birçok açıdan kültür, sömürgecilikle tamamen ilgili bir kurumsal yapıdır. Geleneksel toplumlardaki kültürel formlar, sömürgeci işgal ve yönetim teknolojileri tarafından ve bunlar aracılığıyla yeniden inşa edilmekte ve yeniden sınıflandırılıp istenilen yapıya dönüştürülmektedir. Bu durum sömürgeciler ile sömürgeleştirilenler arasında Avrupalı – Asyalı, modern – geleneksel, Batı – Doğu ve hatta erkek ve kadın gibi yeni kategoriler ve karşıtlıklar yaratmakta ve bu karşıtlıklar üzerinden bir kültür alışverişi geliştirmektedir.

Sömürgecilik döneminde Avrupa’nın sömürgeci ülkeleri işgal ettikleri devletin yerel mahkemeleri ve polisi üzerinde kontrolü sağladıklarında fiziki, ekonomik, kültürel ve tarihi sömürülecek her şey sömürülmeye açık hale getirmişlerdir. Sömürge devletlerinin kendi içlerinde çeşitli çıkar grupları sömürge durumunda, kurallar, prosedürler ve personel konusunda bir rekabete girmişlerdir. Yine sömürgeleştirilmiş nüfus arasında, eğitilmiş elitler, sendika liderleri, geleneksel şefler ve köylü çiftçiler ve metropol nüfusu arasında yerleşimciler,

misyonerler, sömürge yetkilileri ve tüccarlar da kendi aralarında çıkar çatışmaları yaşamışlardır. Yerel mahkemelerin baskın gruplarca kontrolü, bu mahkemelerdeki kararların şeklini ve dolayısıyla sömürgeleştirilmiş halkların kültüründe meydana gelen dönüşümleri belirlemektedir. Örneğin, Afrika'daki İngiliz kolonilerinde, sömürgeleştirilmiş insanların davaları tipik olarak "örf ve adet hukukunu" uygulayan "yerel mahkemelerde" görülmektedir. Ancak bu "geleneksel hukuk" un kendisi de sömürge döneminin bir ürünüdür ve "yerli" modernleştirici elitlerin yeni piyasa ekonomisine uyumlu hukuk yaratma çabaları ve Avrupalı yetkililerin bu hukuku koruma çabalarıyla şekillenmiştir (Merry, 1991). Böylece sömürgeci güçler işgal ettikleri ülkelerde hukuk sistemlerini kendi çıkar ve isteklerine göre yeniden biçimlendirmişlerdir. Akademik ve siyasi çevreler AB'nin "normatif güç" şemsiyesi altında bu yapının devamını sağlama çabasında olduğuna yönelik kaygı ve eleştirilerini dile getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı; sömürgeci bir geçmişe dayanan Avrupa ve AB'nin normatif gücünü savunan akademik ve siyasi çevre ile Avrupa içindeki aşırı sağ partilerin yeniden yükselişi ve Avrupa'da yabancı düşmanlığı ekseninde Avrupa'nın demokratik değerlerinin içkinliğini eleştiren çevrenin argümanlarını karşılaştırmaktır. Bu amaçla, geniş bir literatür taranmış, "siyasal karşılaştırmalı" ve "diyalektik" yöntem kullanılarak nitel bir çalışma yapılmıştır. Pratik ve teorinin karşılaştırılması gerçeklerin saptanmasında önemlidir. Bu, AB'nin "normatif güç" iddiasının teorikteki idealliği ve pratikteki uygulamaları karşılaştırmasını da kapsamaktadır.

1. AB'NİN ULUSLARARASI GÜÇ DENKLEMİ İÇERİSİNDE NORMATİF GÜCÜ

AB, soğuk savaş dönemi Batı Avrupa'da temelleri atılmış sui generis (nevi şahsına münhasır) yani kendine özgü yapıya sahip bir bölgesel örgüttür. AB'nin yapısı ve temsil ettiği değerler hala tartışma konusu olmakla beraber AB'nin bölgesel hatta küresel bir güç olduğu bugün kabul gören bir gerçektir. Bu noktada tartışma daha ziyade AB'nin nasıl bir güç olduğu yönündedir. AB'ye yönelik güç tartışmaları yapılırken birçok farklı değerlendirmede bulunulmuştur. Bu tartışmaların eksenini ise AB'nin güç konseptinin uluslararası alandaki rolü üzerinden çıkarılabileceği şeklinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda AB'nin uluslararası alandaki rolüne yönelik farklı birtakım hipotezler öne sürülmüştür. AB'nin rolü üzerine yapılan değerlendirmelerde AB'nin normatif bir rolü olduğu, yapısal bir rolü olduğu ve sivil güç temsiliyeti olan bir rolü olduğu savları öne sürülmüştür (Avar, 2020).

Avrupa'nın Normatif Gücü (ANG) uluslararası ilişkilerde her zaman merkezi konumda yer almıştır. Güç, temel olarak belirli yetenekleri veya özellikleri barındıran normlardan oluşmaktadır. ANG; insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, barış, özgürlük, ayrımcılık karşıtlığı, sosyal dayanışma, iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınmadan oluşan dokuz normdan oluşmaktadır (Manners, 2002). Ayrıca normatif güç, AB'nin dış dünyaya karşı uyguladığı güç olarak da anlaşılabilir (Forsberg, 2011).

Kavramsal açıdan ele alındığında özellikle uluslararası ilişkiler disiplini açısından güç kavramının etkin bir şekilde ele alınması büyük ölçüde realist ekolün etkisiyle gerçekleşmiştir. Realist düşüncenin öncülerinden olan Hans Morgenthau güç kavramı üzerinde doğrudan açık bir tanımlamada bulunmasa da politikayı bir güç mücadelesi olarak değerlendirmiş ve devletler için bu mücadelenin hayati bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Morgenthau, temelde güç kavramını insanın diğer insanlar üzerinde oluşturduğu etki şeklinde tanımlamıştır. Yine Morgenthau'ya göre siyasal alanda ise güç etken ve edilgen aktörler arasındaki ilişkidir. Güç, gücü ifa eden siyasa mekanizma ile gücün ifa edildiği siyasal mekanizma arasındaki psikolojik ilişkiyi temsil etmektedir (Morgenthau, 1948). Buradan anlaşılabilir üzere güç yaptırım uygulayabilme ve bu yaptırım uygulayabilme kapasitesinin getirdiği psikoloji çerçevesinde kendiliğinden gelişen müdahalesiz yaptırımı temsil etmektedir.

20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan gelişmeler ve küresel dinamikler uluslararası ilişkiler alanındaki teori ve varsayımları ortaya çıkan yeni ekoller üzerinden yeniden tartışmaya açmıştır. Bu dönemde yaşanan gelişmeler uluslararası ilişkiler açısından güç kavramının da yeniden ve daha farklı perspektiflerden değerlendirilmesine neden olmuştur. Böylece 20. yüzyılın sonlarına doğru çoğulcu çalışmalar uluslararası ilişkilerdeki güç tartışmalarının yalnızca ülkelerin sahip oldukları somut maddi güçlerinin baz alınarak okunmasını yetersiz görmüştür. Buna ilaveten bir güç göstergesi olan konvansiyonel ve nükleer silahlar da Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber oluşan yeni koşullarla birlikte tali bir faktör olarak değerlendirmişlerdir (Vatandaş, 2018). Nihayetinde günümüz düşünce sisteminde güç kavramının çok boyutlu olarak değerlendirildiği gözlemlenmektedir. “Normatif güç” kavramı da bu çerçevede bu yeni çok boyutlu güç değerlendirmesi içinde AB'nin uluslararası sistemdeki konumunu ve rolünü anlamak amacıyla oluşturulmuş ve AB literatüründe giderek önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Güç teorileri, siyaset biliminde genellikle dört boyut üzerinde oluşmuştur (Dahl,1957). İlk boyutta, A'nın B'ye, B'nin başka türlü yapmayacağı bir şeyi yaptırabilme yeteneği yer alır. İkinci boyut, A'nın bir konunun karar alma gündemine ulaşmasını engelleme yeteneğidir (Barach ve Baratz, 1963). Üçüncü boyut ise “başkalarının arzularını ve inançlarını şekillendirme, etkileme veya belirleme ve böylece onların itaatleri güvence altına alma gücüdür” (Lukes, 2005). Dördüncü boyut, Foucault'nun ilk üç boyut üzerinden iktidar anlayışlarına yönelik radikal eleştirisine dayanmaktadır (Larsen, 2014). İlişkilerde sosyal aktörlere belirli roller ve olasılıklar atfeden şey, aktörlerin yerleşik olduğu sosyal bağlamdır. Bu bağlamda güç belirli bireylerin, sınıfların veya devletlerin mülkiyetinde değildir; tüm sosyal aktörler ve ilişkiler gücün öznelidir (Lukes, 2005; Larsen, 2014). Gücü elinde bulunduran iktidar hem üretken hem de baskıcıdır. Burada güç ilk üç boyuttan farklı olarak aktörlerin “somut” çıkarlarına ilişkin bir anlayışı barındırmaz. Gücün açıkça uygulanmasına daha az, genel tahakküm kalıplarına ise daha fazla ilgi vardır. “Normatif Güç” anlayışının merkezinde ve uluslararası ilişkilerde dış dünyayla ilişkili olarak güç kullanımı; “normal'in ne olduğuna dair anlayışları şekillendirme yeteneği” kapsamında yer alır (Manners, 2002).

Uluslararası arenada gücün “aktarım mekanizması” ilk güç boyutu üzerinden olmakta ve bu nedenle devletlerin sıklıkla kendi görüşlerini karşı tarafa dayatma veya kabul ettirme yeteneğine dayanmaktadır. AB'de kendi normlarını “bulaşma”, “bilgisel”, “prosedürel” ve “açık” aktarma mekanizmalarını kullanarak dış dünyaya aktarmaktadır (Manners, 2002). Ancak dış dünyanın bu normları benimsemesine veya benimsememesine yol açan geniş bir yapısal bağlam bulunmakta ve her aktörün spesifik durumu karar almada etkili olmaktadır. AB normları genelde belirli bilgi ve kimlik yapılarıyla aktarılmaktadır. AB'nin uluslararası arenada rolünü şekillendiren en önemli faktör “ne söylediği ya da yaptığı” değil, “ne olduğudur” (Manners, 2002). AB'nin kendine biçtiği misyon ve yapısal konum, normları empoze etmede gücün birinci ve üçüncü boyutlarının kullanılmasını, AB'yi diğer uluslararası aktörlerin kendi normlarını empoze yöntemlerinden farklı kılmamaktadır (Diez, 2005). “Normatif gücün kavramsallaştırılması”, AB'nin bu gücü aktarmada nasıl hareket ettiğini incelemek için yeterli değildir. AB, “normal anlayışlarını” şekillendiren uluslararası bir aktör olarak benzersiz bir konumu vardır. AB'nin uluslararası ilişkilerdeki normal anlayışlarını etkileyip etkilemediği yapısal bir güç olarak uluslararası arenada küresel sorunlara karşı gösterdiği tepki ve davranışlarda saklıdır.

Askeri ve ekonomik gücü desteğinde AB'nin bölgesel veya küresel düzeyde normatif bir güç olması ve muhataplarına bu gücü benimsetmesi için diğer uluslararası aktörlerin “AB'nin normalini” tanıması veya AB normlarının varlığını kabul etmesi gerekir. Eğer uluslararası aktörler AB'nin normalini ve normlarını AB'nin tanımladığı şekilde görmüyorsa ya da sadece sınırlı bir ölçüde görüyorsa, o zaman AB'nin normatif gücü uluslararası politikada

belirleyici olmaktan uzak kalır. Yine AB, kendi içinde kendi normaline ve normlarına tezat oluşturacak fiil ve oluşumlara göz yumarsa uluslararası aktörlerin gözünde şüphe uyandırır ve müktesebatı sorgulanır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu – Ukrayna Savaşı ve İsrail'in Filistin'i işgali sürecinde takındığı tavır AB'nin dayatmak istediği “normatif gücünü” muhataplarınca sorgulatmaktadır.

AB'nin “güç perspektifinde” uluslararası arenada rolü, konumu ve güç bileşenine yönelik yapılan bilimsel araştırma sonuçları ve kapsamıyla farklı bulgulara ulaşmıştır. Bir araştırmada AB tüm alanlarda büyük bir güç olarak değil sorun olan alanlarda uluslararası bir aktör olarak yer aldığını göstermiştir. Özellikle uluslararası ticaret ve finans alanlarında AB büyük bir güç olarak görülmektedir (Chaban vd., 2013). Aynı meyanda, AB, ticari konularda ve çevre ile ilgili alanlarda büyük bir güç olarak algılanmaktadır (Elgström, 2007; Kilian ve Elgström, 2010). Ancak ticari ve ekonomik arenada AB'nin güç sıralaması ABD ve Çin'den sonra gelmektedir (Jain ve Pandey, 2013). AB'nin kendisi hakkında ana imajı; bir ticaret devi, devasa bir pazar ve doğrudan yabancı yatırım kaynağı olarak ekonomik güç olduğudur (Lucarelli, 2007; Chaban vd., 2013).

Ancak Afrika, Pasifik, Güneydoğu Asya, Hindistan, Brezilya ve Çin'de AB'nin ekonomik gücü olumsuz bir imaja sahiptir. Özellikle Afrika ile ticari ilişkilerde AB'nin Afrika'yı kendisine muadil görmediği ve ikincil konumda tuttuğu şeklinde olumsuz bir imaj hakimdir (Olivier ve Fioramonti, 2010; Sicurelli, 2010; Chaban vd., 2013). AB hakkında “Neo-sömürgecilik” iddiaları Afrika, Güney Amerika, Hindistan ve Güneydoğu Asya'da Avrupa'nın Normatif Gücü okumalarını negatif yönde etkilemektedir (Olivier ve Fioramonti, 2010). Yine ticari ve siyasi ilişkilerde AB'nin havuç ve sopayı kullanma becerisi, kendi normal ve normlarını “dikte etmekten ziyade daha ilgi çekici” bir etkileşim tarzıyla sunmasını sağlamaktadır (Chaban vd., 2013).

Ekonomik kalkınmada AB'nin finansal bir aktör olarak imajı uluslararası arenada genel olarak öne çıkmaktadır (Lucarelli, 2007). Ancak AB'nin önemli bir yardım sağlayıcı olduğu imajı, bir dereceye kadar AB yardımlarına bağımlı olan ülkelerde zuhur etmektedir (Chaban vd., 2013).

Bu sebeptendir ki, AB normatif bir güç olarak Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Ukrayna ve Moldova'da görülmektedir. Bu ülke kamuoylarında demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü gibi temel hak, hürriyetler ve değerler Brüksel ile ilişkilendirilmektedir. Dahası bu ülkeler geleceklerini, ekonomik refah ve beklentilerini AB'nin çatısı altında görmektedir (Bengtson ve Elgström, 2012). Yine Meksikalı elitler, insan hakları, demokrasi ve özgürlüklerin savunulmasında AB'ni bir referans noktası ve temel bir aktör olarak görmektedir (Chanona, 2009; Carta, 2009). Singapurlu ve Filipinli aydın çevreler de insan haklarını ve demokrasiyi teşvik etmede ve “demokrasinin daha iyi bir versiyonunu” sunma konusunda AB'nin öncü rolünü kabul etmektedir (Chaban vd., 2013). Bunların dışında AB'nin normatif bir güç olduğu algısını, AB'ye komşu ülkelerde ve dünyanın muhtelif bölgelerinde birkaç ülkede daha görmek mümkündür.

2. AVRUPA'DA YÜKSELEN AŞIRI SAĞ, POPÜLİZM VE NORMATİF GÜÇ

“Avrupa'nın Normatif Gücü” temel olarak “herkes için” (bütün dünya halkları) olmasını istediği değer ve normlardan oluşmaktadır. Bu değer ve normlar; eşitlik, insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, barış, özgürlük, ayrımcılık karşıtlığı, sosyal dayanışma gibi evrensel ilkelerden oluşmaktadır (Manners, 2002). Ayrıca normatif güç, AB'nin dış dünyaya karşı kendiyi tanımladığı Avrupa idealidir. Bu teorik ideal pratikle çoğu kez çelişmektedir.

21. yüzyılda aşırı sağ siyasi hareketler Avrupa'da en hızlı yükselen siyasi hareketler olmuştur. Avrupa'da aşırı sağ radikal hareketler ve popülizm önemli bir tarihsel alt yapıya

sahiptir. Aslında Avrupa’da aşırı sağ ve popülist siyaset İkinci Dünya Savaşı’nın çatışma ortamında ortaya çıkmış ve dünya ölçeğinde yayılmıştır. Savaş sonrası gelişen uluslararası sistemde her ne kadar aşırı sağ hareketler baskılanmış olsa dahi dalgalar halinde gündeme gelmeye devam etmiştir.

Özellikle 1990’lı yıllar dan sonra Avrupa’daki aşırı sağ hareketlerin ivmelendiği söylenebilir. Bu ivmelenme hareketi ise Arap Baharı olarak adlandırılan Ortadoğu’daki çatışmaların sonucunda ortaya çıkan göç hareketleri ile zirve noktasına ulaşmış durumdadır. Avrupa devletleri son yıllarda yaşadıkları ekonomik ve siyasi krizlerin önemli nedenlerinden biri olarak bu göç hareketlerini öne sürmektedir. Avrupa’nın bu tutumu zaman zaman kamusal bir tavır zaman zaman ise yöneticilerin politik bir yaklaşımı olarak ortaya çıkmaktadır. Ortadoğu’da mevcut çatışmalar ve beraberinde gelişen göç dalgalarının en önemli etkilenenin bölge ülkeleri olmasına rağmen, Avrupa devletlerinin gelişen bu göç dalgası karşısında kendilerini korumak adına bölge ülkelerinden daha büyük refleksler gösterip daha sert ve ötekileştirici söylemlere yöneldiği gözlemlenmektedir. Özellikle göç dalgasından daha büyük oranda etkilenen Avrupa ülkeleri ve göç hareketlerinin ilk muhatabı olan sınır devletlerinin bu konuda daha sert söylem ve tavırlar içinde buldukları anlaşılmaktadır. Bu noktada en çok etkilenen ülkelerin kara sınırları ve kıyı girişlerinden dolayı Macaristan, İtalya ve Yunanistan olduğu söylenebilir.

Macaristan’da Orbán rejimi aşırı sağ ideolojik alanı işgal etmiştir. Rejimin liderleri ideolojiyi ve kültürel siyaseti temelden yeniden şekillendirmiştir. 2010-2019 yılları arasında, giderek otoriterleşen rejimin egemen ideolojisi, devlet propagandası ve kültürel politikaları birbirinden ayırt edilemez hale getirmiştir. Avrupa Birliği üye devletlerinin liberal demokrasiler olduğu varsayılır, ancak Macaristan demokrasi kisvesi altında otoriter özellikler barındırdığı için, haklı olarak rekabetçi bir otoriter rejim olarak adlandırılmaktadır (Bozóki ve Cueva, 2021). Macaristan bu haliyle Avrupa Birliği tarihinde demokratik olmayan ilk üye ülkedir. Siyaset biliminde hibrit rejimlerin ortak özelliği, iktidardaki siyasi seçkinlerin devlet düzenlemelerini ve siyasi arenayı kendisine aşırı avantajlar sağlayacak şekilde kasıtlı olarak yeniden düzenlemesi ve hepsinin rekabete sahip olmasıdır. (Levitsky ve Way 2010). Tüm pratik amaçlar açısından hepsi, eşit olmayan bir oyun alanının yararlanıcılarıdır. Orbán’ın Macaristan’ı da bu modele uymaktadır. Macaristan’da göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı hat safhadadır. Göçmem krizinin temelinde, Macar etnik milliyetçiliğinin dışlayıcı versiyonu "Macarlık" anlayışı yatmaktadır (Bozóki ve Cueva, 2021). Göçmen karşıtlığının ideolojik temel taşı ulus-devlet yapısını sarsan “çok kültürlülüğe” karşı olmaktır.

İtalya da yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı politikalarla uluslararası arenada yerini almaktadır. İtalya İçişleri Bakanı Matteo Salvini, göç karşıtı politikaları meşrulaştırmaya yönelik “ötekilik inşasını” ortaya çıkarmaktadır (Cervi vd., 2020). İtalya’da, göç bir tehdit olarak manipüle edilmekte ve olumsuz siyasi tepkinin meşrulaştırılması için “yakınlık ve uzaklık” kavramları popülist söylemlerle yabancı karşıtlığına dönüştürülmektedir. Salvini, "ötekiler" olarak “yasadışı göçmenleri” tasvir etmekte ve bunların erdemli ve çalışkan insanları, "meşru mülteciler dâhil" tehdit ettiğini ileri sürmekte ve yeni bir düşman "öteki" icat etmektedir. Ayrıca göçmenlere yardım eden sivil toplum örgütlerini (STK) suçlu ilan ederek kriminalize edilmesini meşrulaştırmaktadır.

“Avrupa’nın Normatif Gücü” kapsamında Yunanistan’ın göçmen politikaları hiçbir şekilde bağdaşmamaktadır. Ortadoğu’da yıllardır devam eden siyasi istikrarsızlık, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana Avrupa’ya en büyük mülteci akınına yol açmıştır. Milyonlarca göçmen Akdeniz’i geçerek Yunanistan üzerinden Avrupa’ya ulaşmaya çalışmakta ve başarıları siyasi sığınma başvurusunda bulunmaktadır (Sekeris ve Vasilakis, 2016). İngiltere’nin “Brexit” kararından sonra Avrupa’nın bütününde olduğu gibi Yunanistan’da da milliyetçi ve göçmen

karşıtı partiler yükseliş göstermiştir. Aşırı sağ partilerin yükselişi yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı eylemlerine de kılıf hazırlamıştır. Avrupa'ya göç yeni bir olgu olmadığı gibi Avrupa'da her zaman göç karşıtı politikalar da mevcuttur. 1990'larda Ortak Avrupa İltica Sistemi (CEAS) girişimleri, 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında sığınmacıların haklarını tanıma ve korusa da son zamanlarda Avrupa'nın göç politikaları esas olarak 'güvenlikçilik', "aşırı sınır kontrolü" ve "dışlayıcı süreçler" tarafından yönlendirilmektedir (Samers, 2004; Vitus ve Lidén, 2010; Teloni vd., 2020). Schengen Anlaşmaları ve Dublin Konvansiyonu ve Yönetmeliği'ndeki hükümlerle meşrulaştırılan, Eurodac ve Frontex'in militarize edilmiş Avrupa sınırları, göçmenleri kitlesel sınır dışı etme, Afrika veya başka bir ülkeye zorla gönderilme ve adalarda veya sınırlarda toplama kamplarında bekletme operasyonlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır (Schuster, 2011; Teloni vd., 2020). Aynı şekilde, Yunan devleti uzun vadeli ve kapsayıcı politikalar yerine göçmenlere yıldırma ve dışlayıcı yöntemler uygulamaktadır (Triandafyllidou, 2014; Teloni vd., 2020).

Avrupa'nın muhtelif ülkelerinde, yabancı karşıtlığı, farklı ve benzer uygulamalarla fiilen ortaya konmaktadır. Çoğu zaman AB'nin kararları hiçe sayılmaktadır. Bu duruma bir örnek olarak AB üyesi olan Macaristan, AB'nin aldığı ortak bir karara bağlı kalarak sınırları içerisine 1.294 mültecinin yerleştirilmesini tasarlayan AB planını bir referandum sonucunda reddetmesi verilebilir (Çolakoğlu, 2019).

Bakıldığında bazı Avrupa ülkelerinde gündeme gelen bu yabancı karşıtlığı yeni bir vaka olmayıp tarihsel arka planı olması ile beraber temel sorunun aslında bir kaynak paylaşımı olduğunu göstermektedir. Bugün faşist, popülist veya aşırı sağ olarak adlandırılan siyasi hareketlerin parti tabanlı geçmişleri Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar dayanmaktadır. Bu konu üzerine tarihsel olarak bir değerlendirme yapıldığında günümüzü de kapsayacak üç evreden bahsetmek mümkündür (Çolakoğlu, 2019). İlk evre savaş sonrası erken dönem olan 1945 sonrasında 1950lerin sonuna kadar olan dönemdir. Bu dönemde aşırı popülist hareketler daha ziyade eşitsizliklerden beslenmişlerdir. Almanya'da Sosyalist Reich Hareketi, Fransa'da Poujadist Hareket, İtalyan Sosyal Hareketi ilk dönemin önemli popülist hareketlerindendir (Minckenberg: 2013; Inglehart and Norris, 2016). Antisemitist söylemleri de benimsemiş bu hareketler yakın dönemdeki faşizm ve Nazi talihsizliklerinin de etkisiyle o dönemde büyük ölçüde ses getirememiş daha çok mevcut dinamiklerde varlıklarını devam ettirebilme çabası içinde olmuşlardır.

1950'lerden 1978'lere kadar olan evre popülist hareketlerin hayatta kalma çabaları üzerinde devam etmiştir. Bu evrede popülist liderler özellikle karizmatik lider şeması örgütlenmeleri ile "biz ve ötekiler" söylemiyle ufak çıkışlar yakalamışlardır. 1980'lerden günümüze kadar ulaşan son evrede ise aşırı sağ ve popülizm daha çok göçmen ve yabancı karşıtlığı üzerinden hayat bulmuştur. Aşırı sağcıların bu yabancı karşıtlığı düşüncesinin arka planında modernizme karşı gelenekçi bir tavır sergilemeleri bulunmaktadır. Yaşadıkları toplumda siyasal ve sosyal adalet düşüncesini dışlamakta ve bireysel determinizme doğrudan cephe almaktadırlar. Toplumsal muhafazakârlık bu noktalarda anlamlı bir biçimde ön plana çıkmaktadır (Hillard ve Keith, 1999).

Bununla birlikte Batılı gelişmiş ülkelerin vatandaşlarının gelir düzeylerinin son yıllarda büyük oranda azaldığı görülmektedir. Bu ülkelerde ki ekonomik büyümenin devam etmesine karşın ortaya çıkan ve genişleyen refahtan toplumun sadece küçük bir kısmı faydalanabilmektedir (Inglehart ve Norris, 2016). Günümüzde, Avrupa siyasetinde güncel politikalar yabancı karşıtlığı üzerinden yürütülmekle beraber, Ortadoğu'ya yönelik Avrupalı ülkelerin politikalarındaki ikili ve çoklu dengelerden dolayı bu yaklaşım, yeni düşman algısı olarak önemli ölçüde İslamofobiye evrilmiş durumdadır. Bu noktadan bakıldığın yeni bir dördüncü evrenin geliştiği de söylenebilir. Bu noktada şunun altını çizmek gerekir ki, Hardin'in

(1975) düşüncelerinden yola çıkıldığında, dönemsel olarak konunun muhatapları değişse bile, mevcut bakış açısından dolayı benzer sorunların sürekliliği ve “kendinden olmayan yabancıya”, başka bir tabirle “ötekine” yönelik bakış açısı stabil kalmakta ve göç konusu güvenleştirilmektedir. Göçmen veya yabancı düşmanlığı adeta günümüzün aşırı sağ popülist hareketlerinin var olma gerekçelerinden birine hatta en önemlisine dönüşmüş durumdadır (Çolakoglu, 2019).

Sonuç olarak günümüzde Avrupa’da yükselen aşırı sağ ve popülist hareketlerin arka planında, yabancı karşıtlığı ve ekonomik temeller olmakla birlikte, bu hareketler aynı zamanda sosyo-kültürel gerçekliğe dayalı bir şekilde gelişmektedir. Bu çerçevede bazı Avrupa ülkelerinin siyasetçileri popülist ve aşırı sağa yakın söylemler ile yabancı karşıtlığına ve Avrupalı değerlerin dışlanmasına yönelik seçim stratejileri de geliştirmektedirler. Bu stratejilerin Avrupa kamuoyunda söz konusu ülkeler açısından karşılık bulması ise bu yönde yürütülen siyasi hareketleri giderek başarılı ve daha cazip bir noktaya getirmektedir (Inglehart ve Norris, 2016). Bu noktada, Avrupa’daki aşırı sağın yükselişinin, hem Avrupa’nın geleceğine ve hem de “Avrupa’nın normatif gücüne” olumsuz yönde etki edeceği görülmektedir.

3. AB’NİN SÖMÜRGEÇİ GEÇMİŞİ VE NORMATİF GÜÇ İDDİASI

AB’nin dünya üzerinde varlığının çok yakın bir tarihte vuku bulması AB’yi oluşturan ülkelerin tarihsel arka planlarında ki sömürgecilik geçmişinin inkârını gerektirmiyor. AB Roma Antlaşmasında sömürgelerle ilişkilere vurgu yaparak, zaten bu hususu meşrulaştırmaktadır-meşrulaştırmaya çalışmaktadır. AB içinde yer alan gelişmiş ekonomilere sahip başat ülkeler, Afrika, Asya ve Amerika’da uzun yıllar birçok ülkeyi sömürgesi altında bulundurmıştır. Sömürgecilik döneminde, görünüşte kültürel ve ahlaki üstünlükle (pozitivist aydınlanma) “batılı değerler misyonerliği” yapan bu ülkelerin AB sonrası “Normatif Güç” şablonu altında sömürgecilikten arındırılmış bir AB – Asya, Afrika ve Amerika ilişkisi savı tutarlı görülmemektedir (Staeger, 2016).

“Ötekinin gözü ve algısıyla” AB, sömürgecilik sonrası (post-kolonyal) süreçte Batı dışındaki toplumlara “ancak Batı’yı taklit ettikleri ölçüde ilerleyebilecekleri” fikrini yeniden sistematik bir şekilde empoze etmek için “Normatif Güç” formatıyla sunmaya çalışmaktadır. Normatif güç içerisine konumlandırılmış değer ve kurumlar insanlığın kurtuluş ve refahı yolunda “hümanist evrenselciliğin zaferi” haline getirilmektedir (Amin, 2010). Böylece Avrupa kendi modernliğini “hümanist evrensellik” adına dünyaya pazarlamaya ve “farklı yaşam biçimleri” ötekileştirip ortadan kaldırmaya yönelmektedir (Castro-Gomez ve Martin, 2002). Çünkü “Avrupa’nın Normatif Gücü” çatısı altında demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınma gibi değer ve ilkeler zaten tarihsel evrimle oluşmuş insanlığın tümüne ait medeniyetin ürünleridir (Staeger, 2016).

Uluslararası ilişkilerde normlar ve fikirler “kurucu rol” üstlenmektedir. AB'nin tarihsel deneyimi, normatif bir entegrasyon anlatısıyla “post-Vestfalyan” politikasını birleştirmektedir. Bu birleşim, AB’nin kendine özgü dış politika doktrini olan “Avrupa’nın Normatif Gücü” politikasını doğurmaktadır. Böylece uluslararası ilişkilerde askeri kapasiteye dayalı “küresel güce” karşı, değer ve ilkelere dayalı “normatif güç” yeni etki alanlarını elde etmede tamamen ayrı metot ve araçlarla yer almaktadır. AB normatif gücünü evrensellik iddiasıyla ve “aydınlanma ahlakını insan faaliyetinin nihai amacına” yükselten felsefi düşünceyle yeniden sunmakta ve evrensel hukukun kozmopolit değerlerini “Avrupa deneyimi” olarak göstermektedir (Dillon, 2007; Parker ve Rosamond, 2013).

Avrupa’nın Normatif Gücü (ANG), Avrupa’nın tarihsel deneyimi içerisinde geniş bir yer tutan sömürgecilik dönemi ve sonrası (kolonyal – postkolonyal) süreci değerlendirmekten imtina etmektedir (Staeger, 2016). Hatta Avrupa’nın sanayi devriminin sömürgeci işbölümüne

dayandığına dair bir ibare dahi içermemektedir. Tarihsel süreç içerisinde sömürgecilik, milliyetçilik, dünya savaşları, soykırım, eşitsizlik ve sömürü gibi Avrupa'nın başarısızlıkları ve olumsuzlukları normatif güç içerisinde yer bulmazken neo-Kantçı "ontolojik" özden hareketle vücut bulduğu bir sürece yer verilmektedir. Avrupalı liderler bu tarihsel süreci sürekli göz ardı edip sömürgecilik karşıtı eylemleri görmemezlikten gelmekte ve "sömürge kurbanı" ülkelere eski yaşanımlara sünger çekmelerini salık vermektedir (Adler-Nissen, 2014; Bhabra, 2016).

Bu noktadan hareketle Staeger (2016), "Avrupa'nın Normatif Gücünün" geçmişini reddettiği ve sahte bir evrenselcilik iddiasıyla kendini lanse ettiği için "yeni- sömürgeci olduğu" düşüncesindedir. Bu durum "normatif gücün" kendini "pozitivist" ve "ontolojik" kategorilerde ortaya koyması "Kantçı" ve "evrenselci" norm anlayışlarını benimsemesi söylemleriyle de gizlenemez. Normatif Gücün epistemolojik doğası da "yeni- sömürgeci" olduğunu açık etmektedir. Yani Avrupa'nın Normatif Gücü Batı Aydınlanmacı "sömürgeci akıl yürütmesinin" çoğunda olduğu gibi kendi tarihinin başarı öyküsünü mekânsal Öteki'ne uygulayan paternalist duruşu nedeniyle yeni-sömürgecidir (Staeger, 2016). Şöyle ki; Asyalı, Amerikalı ve Afrikalı Öteki, Avrupa liberalizminin "geniş toplumsal ontolojisinden" yoksundur. Bu nedenle Avrupa dışında Ötekilere Avrupa tarafından tanımlanan normların evrensel olarak dayatılması aslında yeni-sömürgeciliktir (Joseph, 2010). Bu evrensellik iddiası, Avrupa'yı merkeze alan "piyasa kozmopolitanizmi" olarak adlandırılan küresel ekonomik düzene dayanmaktadır (Parker ve Rosamond, 2013).

Avrupa'nın Normatif Gücünün yenilik iddiaları, Avrupa emperyalizmi ve Vestfalya sonrası AB'nin siyasal yapısına da dayanmaktadır (Manners, 2002). Böylece AB, Afrikalı, Asyalı ve Amerikalı partnerleriyle kurumsal ve yapısal ilişkilerinde bu normları daha güçlü bir şekilde empoze olanağı bulmaktadır. Avrupa'nın Normatif Gücü, Avrupa modeli ekonomik ve politik "piyasa kozmopolitanizmi" üzerine kuruludur (Mignolo, 2011; Parker ve Rosamond, 2013). Bu da Avrupa'nın istemediği bir yeni bir ortakla ekonomik ve ticari ilişkinin geliştirilmesini engellemektedir. Avrupa ortaklarının zararına da olsa kendisinin ekonomik ve ticari ambargo uyguladığı ülkelerle ortaklarının ekonomik ve ticari ilişki kurmasını hoş karşılamamaktadır. Bir nevi ekonomik bağımsızlık göz ardı edilmektedir. Avrupa'nın Normatif Gücü evrensellik iddiasıyla küresel bir meşruiyeti hedeflerken, barış, eşitlik, sömürge karşıtı, demokratik ve insan haklarına saygılı diğer normatif söylemleri ortadan kaldırmayı amaçlıyor gibi görünmektedir. Demokratik, özgürlükçü, sömürü karşıtı ve barış yanlısı bir siyaset felsefesi pek tabii ki evrenselliği ve tekliği değil çoğulculuğu savunur. AB'nin normatif gücü tek merkezli ve tek bir küresel düzeni savunan evrensel bir proje görünümündedir (Mignolo, 2011).

Afrika'nın 1950'li ve 60'lı yıllarda onlarca yıl süren bağımsızlık mücadelesinden sonra yeni-sömürgeci teoriler (Fanon, 1965; Nkrumah, 1963, 1965; Sartre, 1964/2001, Judaken, 2008), Batı'nın sömürgeleştirme nedenlerini açıklamada asimetrik güç yapılarının ve ekonomik bağımlılığın rolüne odaklanmıştır. Görünen o ki, Batı, egemenliklerine rağmen Afrika ülkelerine politikalar dayatılabilmektedir. Yeni-sömürgeci teorinin analiz birimleri devletlerdir ve devletlerin egemenliklerinin dış aktörlerin tercihi ve etkisiyle ne ölçüde varlık bulduğu araştırılır. Yeni-sömürgeci anlayışta, sömürülecek bir ülke ekonomik olarak yardıma, ticarete ve kredilere bağımlı olan bir ülkedir (Stambøl, 2021).

Afrika bağlamında yeni-sömürgecilikle ilgili ayrıntılı teorilerden biri, Gana'nın ilk cumhurbaşkanı Kwame Nkrumah (1965) tarafından "Yeni-sömürgecilik" adlı kitabında yer alır. "Emperyalizmin Son Aşaması" başlığında 1950'ler ve 60'lardaki resmi bağımsızlıkları kazandıktan sonra, Afrika ülkelerinin ekonomik olarak eski sömürgeci güçlerine bağımlı olmaya devam etmelerinin nasıl mümkün olabildiğini anlatmaktadır. Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ekonomik ve doğal kaynakları ve diğer zenginlikleri giderek artan bir şekilde azalmaya başlar. Çünkü hala ekonomileri ve politikaları üzerinde

sömürgeci güç sıkı bir kontrole sahiptir. Bu ülkelerin bağımsızlıklarından sonra resmi sömürgecilik yerini yeni ve daha gizli bir sömürgecilik biçimi almıştır (Nkrumah, 1965). Yeni-sömürgecilik özünde, ona tabi olan devletin teoride bağımsız olması ve uluslararası egemenliğinin tanınması, ama gerçekte ekonomik sistemi ve siyasi politikası sömürgeci güç tarafından dışarıdan yönlendirilmesi vardır. Bu şekilde ekonomik yardım alabilecek ve hayatta kalabilecektir.

Avrupa'nın Normatif Gücü kapsamında Arap Baharı'ndan sonra Kuzey Afrika'da demokratikleşmeyi desteklemek amacıyla tasarlanan AB hedefleri üzerinde işbirliği karşılığında daha fazla kalkınma yardımı (AB'nin "daha fazlası için daha fazlası" yaklaşımı) bu ülkelerdeki iç güvenlik hedeflerine yönelik hale gelmiştir (Wolff ve Pawlak, 2018). Şöyle ki; 2017 yılında Avrupa Komisyonu Nijer'e yapılan ekonomik yardımın 2020 yılına kadar toplam 1 milyar Euro'ya kadar duyurmuştur. Zira Nijer AB ile "ortak zorluklarla" yüzleşmek için "güçlü bir siyasi isteklilik ve liderlik" sergilemiştir. Bahsedilen bu "zorluk" türü, Nijer'in AB'nin baskısı nedeniyle 2015 yılında göçmen kaçakçılığını suç sayan bir yasayı kabul etmesi ve ardından 2016-2017 yıllarında kuzeydeki Nijer kasabalarında 283'ten fazla sözde göçmen kaçakçısının tutuklanması ve en az 169 kamyonete el konulmasıdır (Stambøl, 2021). Bu ve benzeri örnekler AB'nin normatif güç yoluyla kendi istek ve çıkarlarını eski kolonileri içerisinde yer alan bağımsız ülkelere dayattığını göstermektedir. Hâsılı Eski sömürgeci ülkelerden oluşan AB, "yeni tabiiyet biçimleri" yoluyla ve "normatif güç" paravanı altında "yeni-sömürgecilik" yapmaktan vazgeçmemiştir (Stambøl, 2021).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Avrupa Birliği (AB) kurulduğu günden itibaren bir takım güç denklemi tartışmalarının odağında yer almıştır. 1648 Vestfalya antlaşması ile başladığı savunulan uluslararası ilişkilerde, 20. yüzyıla kadar ki dönemde tek aktörün devlet olduğu bir sistem bulunmaktadır. Bununla birlikte 20. yüzyılda yaşanan gelişmeler ve dönüşümler ışığında bir takım yeni aktörler uluslararası ilişkiler sahnesine adım atmıştır. Bu aktörlerin çeşitliliği ve etkinliği hala bazı tartışmalara konu olsa da uluslararası sistemde devletlerin artık tek aktör olmadığı aşikârdır. Özellikle 20. yüzyılda yaşanan gelişmeler neticesinde ortaya çıkmış uluslararası örgütler uluslararası sistemin yeni ve işlevsel aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada Avrupa Birliği (AB)' de sisteme yeni dâhil olmuş aktörlerden biridir. Ancak kurulduğu günden itibaren Avrupa Birliği'nin nasıl bir güç olduğu ve uluslararası sistemde ne derece etkin bir aktör olduğu tartışma konusu olmuştur. Tartışmaların büyük bir kısmı AB'nin büyük bir askeri bir güç olmamasından ve bağımsız devletlerden oluşması nedeniyle ortak karar almada güçlü olmayan bir aktör olmasından kaynaklanmaktadır. Nihayetinde AB'nin bu vasıfları göz önünde bulundurularak farklı güç yönelimleri geliştirilmiştir. Başlangıçta ortak bir ordusu bulunmayışı ve hatta üye ülkelerinin bir kısmının ordusunun dahi olmayışı AB'nin zayıf bir askeri güç ve daha ziyade ekonomik bir güç olduğu teorilerini güçlendirmiştir. Böylece 1980'lerde AB'nin sivil güç olduğu söylemleri geliştirilmiştir.

Sivil güç misyonu her ne kadar AB için 20. yüzyılın sonlarında kabul gören bir düşünce olsa dahi AB'nin ortak bir dış politika sürecinden mahrum olması ve Doğu Avrupa'daki çatışmalarda oldukça başarısız ve kolektif hareketten uzak bir tutum sergilemesi, AB'nin mevcut güç denklemleri içindeki yerini yeniden sorgular hale getirmiştir. 21. yüzyılın başlarında ise AB'nin güç denklemine yeni bir kavram eklenmiştir. "Normatif Güç". Normatif güç; barış, demokrasi, insan hakları, özgürlük, iyi yönetim, hukuk devleti, karşılıklı dayanışma ve sürdürülebilir kalkınma gibi normların AB tarafından temsilinin oluşturduğu gücü temsil etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde AB dünyanın geri kalanı ile ilişkilerini bu normlar çerçevesinde yürütmüştür. Bakıldığında Avrupa Birliği Ortak Dış

Güvenlik Politikasının oluşturulması sonucu AB'nin yukarıda bahsedilen demokrasi, insan hakları, barış, hukuk devleti ve sürdürülebilir kalkınma gibi ilkeler üzerinde sadece destekçi ve güçlendirici bir rol izlemeyeceği aynı zamanda bu ilkelerin dünya siyasetindeki eylemlerine rehberlik edeceği ifade edilmiştir.

Normatif güç kavramı ilk olarak 21.yüzyılın başında Ian Manners'ın tarafından dikkat çekici bir şekilde dillendirilmiştir (Manners, 2006). Manners'ın makalesinden sonra normatif güç kavramı AB'nin uluslararası ilişkiler dinamiğindeki yerine yönelik tartışmaları büyük ölçüde etkilemiştir. Manners, AB'nin ekonomik ve askeri araçlardan ziyade ağırlıklı olarak normatif araçlar aracılığıyla normatif amaçlar taşıyan yeni bir tür güç unsuru olduğunu savunmuştur. Ek olarak, zamanla post-yapısalcı bir bakış açısından söylemsel temsillerin normatif iktidar Avrupa'sının kimliğinin inşasını ifade ettiği savunulmuştur (Diez ve Manners 2007). Daha sonra yapılan çalışmalarda AB'nin normatif güç unsurları araç, amaç, kapsam ve sonuç unsurlarıyla tartışılmıştır. Tüm bu tartışmalar ile beraber AB'nin normatif değerleri de sık sık gündeme gelen bir konu olmuştur. AB ülkelerinin birçoğu tarihsel arka planlarında faşizm, sömürgecilik, ırkçılık, savaş suçları gibi bugün tamamen kendilerini karşı norm olarak gördükleri yaşanmışlıklar barındırmaktadır.

Franz Fanon'un "Yeryüzünün Lanetlileri" adlı eserinde (1965) sömürgeci güçlerin Afrika'yı utanç verici ve barbarca bir tavırla kendilerine ait bir alan olarak gördüğünü ve öyle tanımladıklarını yazmaktadır. Bugün de Avrupa eski sömürgelerini arka bahçesi görmeye devam ettiği izlenimi vermektedir. AB, eski sömürgelerinde kendi norm ve ilkelerini evrensellik çatısı altında sunarak yeni-sömürgecilik yolları aramaktadır. Bu tutum ihraç etmek istediği "normatif güç" konseptiyle paradoks oluşturmaktadır. Bu da AB'nin dış politikada "normatif güç" savının "tutarsız ve samimi-yetsiz olduğu" karşı savıyla yüz yüze getirmektedir (Stamböl, 2021).

Jean-Paul Sartre (1964) Afrikalı siyah insanın varoluşsal çabalarını Orfeus'un (Orpheus) karanlığa yaptığı uzun yolculuğa benzetmekte ve siyah insanın da yorulmaksızın kendi derinliklerine indiğini ifade etmektedir. Yani Afrika'nın özgürleşmesi için tekerleği yeniden icat etme mücadelesi verdiğini ifade etmektedir. Sartre, beyaz proletaryanın ve siyahların uğradıkları baskı ve sömürünün son bulabilmesi için proleterin sınıf bilincine dönmesi ve yerli halkların de otantikliğine ve köklerine dönmesiyle son bulacağı fikrindedir (Judaken, 2008). Sartre (1964) göre, tüm insanlığın kurtuluşu ırk ayrımının ortadan kalkmasıyla mümkündür. Bununla birlikte son yıllarda Avrupa'da yükselen aşırı sağ, mülteci karşıtlığı ve ırkçılık gibi kavramlarda Avrupa'nın normatif değerlerini yeni bir döngüde sorgulanır bir hale getirmiştir.

AB'nin kurulduğu günden beri aktör olarak uluslararası sistemde bir takım sınavlara tabi tutulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sınavlar aslında uluslararası sistemin AB'nin nasıl bir aktör olduğunu göstermesi yönündeki reflekslerini kapsayan küresel siyasetin doğal bir sonucudur. İkinci Dünya Savaşı sonrası temelleri atılan AB; savaş sonrası kalkınma, soğuk savaş ve ardından bütünleşme, çift kutuplu sistem ve tek hegemonlu sistemde var olma ve çok kutuplu sistemde hegemonluk iddiası taşıyan bir aktör olma mücadelelerinde yer almakla beraber özellikle soğuk savaş sonrası yakın coğrafyasında yaşanan çatışma süreçlerinde etken bir rol üstlenmek ve Avrupa'daki eski doğu bloğu ülkelerinin uluslararası sisteme entegrasyonuna liderlik etmek gibi bir takım görev ve sorumluluklar ile doğal bir sınava tabi tutulmuştur. Tüm bunlarla beraber AB, 21. yüzyılın henüz başında ortaya atılan normatif güce dayalı bir aktör olarak var olma düşüncesini benimsemiştir.

Ancak 21. yüzyılın ilk çeyreği henüz dolmadan AB bu alanda yeni bir sınava tabi tutulmaktadır. 1990'larda yaşanan gelişmeler ve sonrasında dünya iki dünya savaşı arası dönemde olduğu gibi yeni bir idealist düşünceye şahit olmuştur. Liberal demokrasinin zaferi ile

gelen bu yeni iyimser yaklaşım bu yüz yılının normlar yüzyılı olacağı ve demokrasi, barış, hukuk devleti, insan hakları, karşılıklı dayanışma gibi kavramların daha da ön plana çıkacağı düşüncesi bir takım düşünürler tarafından savunulmuştur (Fukuyama, 2000). Ancak artan terörizm, bölgesel savaşlar, ekolojik felaketler, salgın hastalıklar ve dünyada aşırı sağ politikaların yeniden yükselişe geçmesi 20. yüzyılın sonundaki iyimser düşünceyi büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Avrupa'da bu gelişmelerden nasibini almış ve AB'nin daha önce adeta bir kimlik haline getirdiği normatif değerlerini sarsacak gelişmelere sahne olmuştur. Öncelikle Arap Baharı ile başlayan Ortadoğu'daki çatışma süreçlerinin bir sonucu olarak gelişen göç hareketleri ile beraber Avrupa'da bir mülteci krizi süreci yaşanmıştır. Bu süreçler ile paralel bir şekilde gelişen ırkçılık ve aşırı sağ politik hareketlerin yükselişe geçmesi AB'nin bir kimlik olarak tanımladığı normatif değerleri zedelemiştir. AB'nin normatif gücü ve bu gücün geleceği yeniden bir tartışma konusu olmuştur.

Tüm bu olanlar Avrupa'nın normatif gücünün içkinliğini ve samimiyetini sorgulatmaktadır. AB'nin normatif gücü samimi mi yoksa göstermelik mi, demokrasi ve insan hakları çerçevesinde özgürleştirici mi yoksa yeni-sömürgecilik için uydurulmuş bir kılıf mı? Normatif değerler olmadan normatif bir güç olmak mümkün mü ?

AB'nin teorik planda normatif gücü ve idealleri ile pratikte yaşanan olaylar bir paradoks oluşturduca bu konu çok tartışma götürecektir.

KAYNAKÇA

- Adler-Nissen, R. (2014). The Faroe Islands: Independence dreams, globalist separatism and the Europeanization of postcolonial home rule. *Cooperation and Conflict*, 49(1), 55-79. <https://doi.org/10.1177/0010836713514150>
- Aggestam, L. (2008). Introduction: ethical power Europe?. *International affairs*, 84(1), 1-11.
- Aksoy, M., & Uğur, Ö. (2016). Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 213-227.
- Amin, S. (2010). *Global history: a view from the South*. Fahamu/Pambazuka.
- Bachrach, P., & Baratz, M. S. (1963). Decisions and nondecisions: An analytical framework. *American political science review*, 57(3), 632-642. <https://doi.org/10.2307/1952568>
- Bengtsson, R., & Elgström, O. (2012). Conflicting role conceptions? The European Union in global politics. *Foreign policy analysis*, 8(1), 93-108. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2011.00157.x>
- Bhambra, G. K. (2016). Whither Europe? Postcolonial versus neocolonial cosmopolitanism. *Interventions*, 18(2), 187-202. <https://doi.org/10.1080/1369801X.2015.1106964>
- Bozóki, A., & Cueva, S. (2021). Xenophobia and Power Politics: The Hungarian Far Right. *Anti-Genderismus in Europa*. Bielefeld: Verlag, 109-120.
- Bull, H. (1982). Civilian power Europe: a contradiction in terms. *J. Common Mkt. Stud.*, 21, 149.
- Carta, C. (2009). Close enough? The EU's global role described by non-European diplomats in Brussels. In *External perceptions of the European Union as a global actor* (pp. 223-233). Routledge.

- Cervi, L., Tejedor, S., & Alencar Dornelles, M. (2020). When populists govern the country: Strategies of legitimization of anti-immigration policies in Salvini's Italy. *Sustainability*, 12(23), 10225.
- Chaban, N., Elgström, O., Kelly, S., & Yi, L. S. (2013). Images of the EU beyond its Borders: Issue-Specific and Regional Perceptions of European Union Power and Leadership. *JCMS: journal of common market studies*, 51(3), 433-451. <https://doi.org/10.1111/jcms.12004>
- Chanona, A. (2009). So far, so close? Mexico's views of the EU. In *External Perceptions of the European Union as a Global Actor* (pp. 136-150). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203866917-17/far-close-mexico-views-eu-alejandro-chanona>
- Çolakoğlu, E. (2019). Avrupa'da Mülteciler, Yükselen Aşırı Sağ Ve Seçim Süreçleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(3), 933-962.
- Dahl, R. A. (1957). The concept of power. *Behavioral science*, 2(3), 201-215. <https://doi.org/10.1002/bs.3830020303>
- Diez T and Manners I (2007) Reflecting on normative power Europe. In: Berenskoetter F and Williams MJ (eds) *Power in World Politics*. London: Routledge, 173-188
- Diez, T. (2005). Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering Normative Power Europe'. *Millennium*, 33(3), 613-636. <https://doi.org/10.1177/03058298050330031701>
- Diez, T. (2013). Normative power as hegemony. *Cooperation and conflict*, 48(2), 194-210.
- Dillon, M. (2007). Governing terror: The state of emergency of biopolitical emergence. *International Political Sociology*, 1(1), 7-28. <https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2007.00002.x>
- Dirks, N. B. (1992). *Colonialism and culture*. University of Michigan Press.
- Duchêne, F. (1973). The European Community and the uncertainties of interdependence. In *A nation writ large? Foreign-policy problems before the European community* (pp. 1-21). London: Palgrave Macmillan UK.
- Elgström, O. (2007). Outsiders' perceptions of the European union in international trade negotiations. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 45(4), 949-967. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2007.00755.x>
- Elgström, O. (2010). Partnership in peril? Images and strategies in EU-ACP economic partnership agreement negotiations. In *External perceptions of the European Union as a global actor* (pp. 137-149). Routledge. <https://portal.research.lu.se/en/publications/partnership-in-peril-images-and-strategies-in-eu-acp-economic-par>
- Erickson, J. L. (2013). Market imperative meets normative power: Human rights and European arms transfer policy. *European journal of international relations*, 19(2), 209-234.
- Fanon F (1965) *The Wretched of the Earth*. London: Penguin Books
- Forsberg, T. (2011). Normative power Europe, once again: A conceptual analysis of an ideal type. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 49(6), 1183-1204. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02194.x>

- Fukuyama, F. (2000). The End of History?. *Globalization and the Challenges of a New Century*, 161-180.
- Gegout, C. (2009). EU conflict management in Africa: the limits of an international actor. *Ethnopolitics*, 8(3-4), 403-415.
- Hardin, G. (1975). Lifeboat Ethics. *Psychology Today* <http://www.eng122.net/readings/Shorter%20Writing%203/The%20Case%20Against%20Helping%20the%20Poor-Garret%20Hardin.pdf>
- Haukkala, H. (2008). The European Union as a regional normative hegemon: the case of European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*, 60(9), 1601-1622.
- Hilliard, R. L., & Keith, M. C. (2016). *Waves of Rancor: Tuning into the Radical Right*. Routledge.
- Hollis, R. (2012). No friend of democratization: Europe's role in the genesis of the 'Arab Spring'. *International Affairs*, 88(1), 81-94.
- Inglehart, R. F., & Norris, P. (2016). Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash.
- Jain, R. K., & Pandey, S. (2012). The public attitudes and images of the European Union in India. *India Quarterly*, 68(4), 331-343. <https://doi.org/10.1177/0974928412467247>
- Judaken, J. (Ed.). (2008). *Race after Sartre: Antiracism, Africana Existentialism, Postcolonialism*. State University of New York Press.
- Langan, M. (2012). Normative power Europe and the moral economy of Africa–EU ties: a conceptual reorientation of 'normative power'. *New Political Economy*, 17(3), 243-270.
- Larsen, H. (2014). The EU as a normative power and the research on external perceptions: The missing link. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 52(4), 896-910. DOI: 10.1111/jcms.12109
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive authoritarianism: Hybrid regimes after the Cold War*. Cambridge University Press. <https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/evnts/media/Levitsky-Way-Stanford.pdf>
- Lightfoot, S., & Burchell, J. (2005). The European Union and the world summit on sustainable development: normative power Europe in action?. *JCMS: Journal of common market studies*, 43(1), 75-95.
- Lucarelli, S. (2007). The European Union in the eyes of others: Towards filling a gap in the literature. *European Foreign Affairs Review*, 12(3). <https://doi.org/10.54648/eerr2007025>
- Lukes, S. (2005). Power and the Battle for Hearts and Minds. *Millennium*, 33(3), 477-493. <https://doi.org/10.1177/03058298050330031201>
- Manners, I. (2002). Normative power Europe: a contradiction in terms?. *JCMS: Journal of common market studies*, 40(2), 235-258. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
- Manners, I. (2002). Normative power Europe: a contradiction in terms?. *JCMS: Journal of common market studies*, 40(2), 235-258.
- Manners, I. (2006). The symbolic manifestation of the EU's normative role in world politics. *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, 66-84.

- Manners, I. (2013). Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads 1. In *Civilian or Military Power?* (pp. 14-31). Routledge.
- Merry, S. E. (1991). Law and colonialism. *Wiley and Law and Society Association*,(25)4, 889-922. <https://www.jstor.org/stable/3053874>
- Mignolo, W. (2011). *The darker side of western modernity: Global futures, decolonial options*. Duke University Press.
- Minkenberg, M. (2013). The European radical right and xenophobia in West and East: Trends, patterns and challenges. *Right-wing extremism in Europe: Country analyses, counter-strategies and labor-market oriented exit strategies*, 9-33.
- Morgenthau, H. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York Alfred P. Knopf).
- Nkrumah, K. (1963) *Africa Must Unite*. New York: Frederick A. Praeger
- Olivier, G., & Fioramonti, L. (2010). The emerging “global south”: The EU in the eyes of India, Brazil and South Africa. *External perceptions of the European Union as a global actor*, 105-119.
- Pace, M. (2007). Norm Shifting from EMP to ENP: The EU as a Norm Entrepreneur in the South?. *Cambridge review of international affairs*, 20(4), 659-675.
- Parker, O., & Rosamond, B. (2013). ‘Normative power Europe’ meets economic liberalism: Complicating cosmopolitanism inside/outside the EU. *Cooperation and Conflict*, 48(2), 229-246. <https://doi.org/10.1177/0010836713485388>
- Parker, O., & Rosamond, B. (2013). ‘Normative power Europe’ meets economic liberalism: Complicating cosmopolitanism inside/outside the EU. *Cooperation and Conflict*, 48(2), 229-246. <https://doi.org/10.1177/0010836713485388>
- Samers, M. E. (2004). An emerging geopolitics of illegal immigration in the European union. *European Journal of Migration and Law*, 6(1), 27–45. <https://doi.org/10.1163/1571816041518750>
- Sartre J-P (1964/2001) *Colonialism and Neocolonialism*. London: Routledge
- Schuster, L. (2011). Turning refugees into ‘illegal migrants’: Afghan asylum seekers in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 34(8), 1392–1407. <https://doi.org/10.1080/01419870.2010.535550>
- Sekeris, P., & Vasilakis, C. (2016). The Mediterranean refugees crisis and extreme right parties: Evidence from Greece. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/72222/1/MPRA_paper_72222.pdf
- Sicurelli, D. (2010). Perceptions and criticisms at the African Union. *Lucarelli, S. and Fioramonti, L.(eds)*.
- Sjursen H (2006) The EU as a 'normative' power: how can this be? *Journal of European Public Policy* 13(2): 235-251.
- Staeger, U. (2016). Africa–EU relations and normative power Europe: A decolonial pan-African critique. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 54(4), 981-998. DOI: 10.1111/jcms.12350
- Stambøl, E. M. (2021). Neo-colonial penalty? Travelling penal power and contingent sovereignty. *Punishment & Society*, 23(4), 536-556. <https://doi.org/10.1177/14624745211025745>

- Teloni, D. D., Dedotsi, S., & Telonis, A. G. (2020). Refugee 'crisis' and social services in Greece: social workers' profile and working conditions. *European Journal of Social Work*, 23(6), 1005-1018. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1772729>
- Tocci N, Darbouche Hand Emerson M (2008) *The European Union as a normative foreign policy actor*. CEPS Working Document no. 281. Brussels: Center for European Policy Studies
- Triandafyllidou, A. (2014). Greek migration policy in the 2010s: Europeanization tensions at a time of crisis. *Journal of European Integration*, 36(4), 409–425. <https://doi.org/10.1080/07036337.2013.848206>
- Vatandaş, S. (2018). "Avrupa Birliği'nin Normatif Gücü": İnsan Hakları ve Demokrasi İdeali Bağlamında Bir Analiz. *Bilge Strateji*, 10(19), 149-176.
- Vitus, K., & Lidén, G. (2010). The status of the asylum-seeking child in Norway and Denmark: Comparing discourses, politics and practices. *Journal of Refugee Studies*, 23(1), 61–81. <https://doi.org/10.1093/jrs/feq003>
- Whitman, R. G. (2013). The neo-normative turn in theorising the EU's international presence. *Cooperation and conflict*, 48(2), 171-193.
- Wolff, S., & Pawlak, P. (2017). The Southern Mediterranean: a testing ground and a litmus test for EU JHA policies and research?. *The Routledge Handbook of Justice and Home Affairs Research*, 310-322. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315645629-26/southern-mediterranean-sarah-wolff-patryk-pawlak>
- Young, A. R. (2007). Trade politics ain't what it used to be: the European Union in the Doha Round. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 45(4), 789-811.
- Yusuf, A. V. A. R. Rusya'nın Normatif Güç Avrupa Yaklaşımı. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 297-310.
- Zimmermann, H. (2007). Realist power Europe? The EU in the negotiations about China's and Russia's WTO accession. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 45(4), 813-832.

DEEP ECONOMIC FACTORS CAUSING MIGRATION

Cüneyt TELSAÇ¹

Abstract

Immigration policy is a part of the important policies that regulate the entry and stay processes of immigrants in the country, determined by countries through laws, rules, and policies. Immigration policy is generally determined by considering the country's economic situation, population structure, security concerns, cultural differences, and other factors. Economic migration policy covers the policies countries take to regulate the situation of immigrants who come to the country for economic reasons. These policies aim to attract qualified and talented immigrants who will contribute to the country's economy, eliminate labor shortages, and support economic growth. Successful implementation of economic migration policies can support the country's economic growth, strengthen the labor market, and stimulate innovation. These are economic migration policies that we are familiar with, but what kind of policy is needed to prevent unwanted migration? For example, what should be done if it is desired to prevent migration at its source or if it is preferred that possible displacements do not occur? Of course, to produce a solution, the problem must be clearly understood. The article evaluates the economic problems that cause migration through the "source country" country of origin. The article presents a highly detailed analysis of the causes using intensive literature review, observation and brainstorming techniques. The interaction and combination of these factors may complicate migration movements and make it difficult to establish migration policies, but it brings us closer to a solution.

Key words: Economic migration, Immigration policy, Income distribution, Welfare level, Cost of living.

GÖÇE NEDEN OLAN DERİN EKONOMİK FAKTÖRLER

Özet

Göç politikası, ülkeler tarafından kanun, kural ve politikalarla belirlenen, göçmenlerin ülkeye giriş ve kalış süreçlerini düzenleyen önemli politikaların bir parçasıdır. Göç politikası genellikle ülkenin ekonomik durumu, nüfus yapısı, güvenlik kaygıları, kültürel farklılıklar ve diğer faktörler dikkate alınarak belirlenmektedir. Ekonomik göç politikası, ülkelerin ekonomik nedenlerle ülkeye gelen göçmenlerin durumlarını düzenlemek için uyguladığı politikaları kapsamaktadır. Bu politikalar, ülke ekonomisine katkıda bulunacak, işgücü açığını ortadan kaldıracak, ekonomik büyümeyi destekleyecek nitelikli ve yetenekli göçmenleri çekmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik göç politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması, ülkenin ekonomik büyümesini destekleyebilir, işgücü piyasasını güçlendirebilir ve yenilikçiliği teşvik edebilir. Bunlar aşına olduğumuz ekonomik göç politikaları ama istenmeyen göçü önlemek için nasıl bir politikaya ihtiyaç var? Örneğin göçün kaynağında engellenmesi isteniyorsa veya olası yer değiştirmelerin yaşanmaması tercih ediliyorsa ne yapılmalıdır? Elbette çözüm üretebilmek için sorunun net bir şekilde anlaşılması gerekiyor. Makalede "kaynak ülke" menşe ülkesi üzerinden göçe neden olan ekonomik sorunlar değerlendirilmektedir. Makale, yoğun literatür taraması, gözlem ve beyin fırtınası tekniklerini kullanarak nedenlerin son derece ayrıntılı bir analizini sunmaktadır. Bu faktörlerin etkileşimi ve bir araya gelmesi, göç hareketlerini karmaşık hale getirebilir ve göç politikalarının oluşturulmasını zorlaştırabilir fakat çözüme daha fazla yaklaştırır.

Anahtar kelimeler: Ekonomik göç, Göç politikası, Gelir dağılımı, Refah seviyesi, Yaşam maliyeti.

INTRODUCTION

In the last century, factors such as increased mobility, globalization, technological advances, and political events have rapidly changed the world. Migration has also become an important part of this change, leading to a significant segment of the world's population moving

¹ Doktorant, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, cuneyttelsac@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4133-4846

between countries. Migration can be caused by people seeking a better life, job opportunities, family reunification, education, and other factors. However, migration brings with it controversy due to its social, economic, and political effects in source countries and destination countries. While immigrants establish a new life in the places they go to, they are often exposed to cultural differences and discrimination. Sometimes they open Pandora's box by refusing to integrate into the target country they go to. At this point, it becomes clear how vital a functioning immigration policy is.

Immigration policies; aim to address various aspects of migration, including entry conditions, integration of migrants into the host society, protection of migrant rights, and the overall impact of migration on the economy and society (Bauböck and Tripkovic, 2017). In general, migration policies play a crucial role in how countries manage the movement of people, how they meet the needs of migrants (Brochmann and Hammar, 2020), and how they integrate and shape them into society, taking into account how migration produces broader (Hammar, 2020; Bauböck, 2001; Rudolph, 2003). So where does a good immigration policy start? I think the answer to this question lies within itself. A good immigration policy starts with solving problems at the source before migration has occurred yet (Money, 1999). So, what are the conditions that create the possibility of economic migration? What kinds of problems exist in the source? To solve migration at its source, it is necessary to analyze the problems in its source very well. This article tries to explain in great detail the economic reasons that cause international migration.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Migration is the permanent or temporary relocation of people from one place to another for various reasons. Migration can be individual or collective and is caused by various factors (Castles and Miller, 1998; Loescher, 2021). For example, reasons such as finding a job, receiving an education, seeking better living conditions, and escaping from war or natural disasters may force people to migrate (Geddes, 2016; Zlotnik, 1999; Telsaç et al., 2022). The phenomenon of migration can create major social, economic, and demographic impacts on both migrating individuals and the migrated regions (Lee, 1966; Kritz and Zlotnik, 1992).

Migration within the borders of a country, generally from rural areas to urban areas, is (national) internal migration. Migrations that cross the country's borders to another country are considered (international) emigration (Telsaç and Yılmaz, 2022). Forced displacement of people due to reasons such as war, civil unrest, and natural disasters is considered forced migration. On the other hand, the concept of voluntary migration is used in cases where it occurs for reasons such as better living conditions, job opportunities, and education. In addition, periodic relocations for temporary lines of work such as business or agricultural activities are called seasonal migration (Bauer and Zimmermann, 2018; Cornelius and Rosenblum, 2005; Massey, 2001; Zimmermann, 1996; Yılmaz and Telsaç, 2021).

Migration of people for economic reasons can have significant demographic, social and economic impacts on both sending and receiving regions (Freeman and Mirilovic, 2016; Fetzer, 2000). While there may be a decrease in population, a slowdown in economic activities and a loss of workforce in the regions receiving immigration; labor surplus, infrastructure pressure and potential social tensions may arise in regions receiving immigration (Borjas, 2018; Card, 2001; Bauböck, 2002). These dynamics reveal the importance of both national and international strategies in terms of management of migration (Stark and Taylor, 1991; Borjas, 2002).

Migration is a multidimensional and complex phenomenon (Freeman, 2002; 1995). It is strongly related to economic, social, political, and environmental factors and creates profound

effects on both migrating individuals and migrating societies (Hanson, 2005). Each type and reason of migration presents unique challenges and opportunities. It is of critical importance that migration policies and management are handled effectively and humanely. Protecting the rights of immigrants and supporting social harmony and integration processes are also of great importance in this context (Massey, et al. 1998; Ravenstein, 1889).

Migration behavior is a reaction to the multifaceted emotions of human behavior, but also the implementation of independent wills (Stark and Bloom, 1985:174). Immigrating is a very difficult decision. In the background of migration, there are unknown voices, unheard sighs, and many experiences.

Understanding the deep causes of migration can help policymakers develop more effective solutions. For example, solutions such as developing economic development projects in emigration regions or supporting adaptation processes in emigration regions can be implemented to reduce migration.

2. ECONOMIC REASONS

The disciplines of economics and political science have much to offer each other in the examination of immigration policy (Freeman and Kessler, 2008; Benhabib, 1996; Trefler, 1998). In this sense, economic factors have a large share. General economic reasons for migration include job opportunities, economic opportunities, higher wages, better working conditions, and the hope of access to developed economies (Mueller, 2013; Porumbescu, 2015; 2018). People may choose to migrate as a way to increase their income to achieve a better standard of living, advance in their careers, or provide a better future for their families (Borjas, 2011; Freeman, 1995; Grether et al., 2000; Messina, 2002; Buckley, 1996; Meyers, 2000). Under this heading, there will be 13 main reasons and related issues.

2.1. Income and Employment Gap

Income and employment differences are important factors that can cause migration. People often migrate to obtain better living conditions, higher salaries, and more job opportunities. Insufficient income may lead to migration from regions with unemployment or low employment rates to regions with better conditions. This situation may be closely related to the desire to provide a better future both at the individual and family levels (Haus, 1995). The desire to migrate; can be affected by many factors such as differences in economic opportunities, health services, educational opportunities, and general quality of life. Below are some factors related to income and employment differences (Nikolinakos, 1975; Telsaç and Telsaç, 2022b):

- People generally migrate to regions where they can earn higher income. Higher income means better living standards, and access to better quality housing, education and healthcare (Income Gap).
- People in high-income regions may have more savings and investment opportunities. This provides financial security in the long term (Income Difference).
- Migrating from a region with a high unemployment rate to a region with a lower unemployment rate may be a logical choice. Unemployment reduces the ability of individuals and their families to survive (Employment Gap).
- Some regions offer more jobs in certain industries. For example, someone who wants to work in the tech industry might consider migrating to a tech hub like Silicon Valley (Employment Gap).
- A person can migrate to another region or country in order to advance his career and increase his career opportunities. Larger cities or developing regions often offer more opportunities for career advancement (Employment Gap).

The relationship between income and employment is an important concept regarding the level of use of production factors in an economy and the results of economic activities. Income is considered as the results of production and consumption activities in an economy. Employment is a concept related to the level of use of production factors in an economy and the results of economic activities. Employment is expressed as the employment rate, which indicates the extent to which the existing workforce in the country is used in production. The employment rate is the data showing how much of the population eligible to work in the country is working, that is, participating in employment. This rate also affects the country's welfare level (Bommess and Geddes, 2000; Epstein and Hillman, 2000; Kenen, 1971; Yılmaz and Telsaç, 2022). Therefore, the difference in income and employment causes migration as an important economic factor.

2.2. Income Distribution

Inequalities in income distribution can directly affect the living conditions of individuals and families, which can lead to migration movements. Some basic reasons why income distribution inequalities cause migration (Karpestam and Andersson, 2013; Lindstrom and Lauster, 2001; Taylor, 2001):

- In a region experiencing high-income inequality, individuals and families at the bottom of the income distribution often have difficulty meeting their basic needs. This situation pushes people to migrate to regions with more equal or higher income levels to achieve better living standards.
- In regions where income distribution is unbalanced, especially low-income segments may live at or below the poverty line. This forces individuals and families to migrate to places that offer better economic opportunities.

Income distribution is an economic indicator that shows how the income generated in an economy is distributed among the players. It shows the distribution of income among social classes at the country level. Income distribution consists of two stages: primary distribution (gross income) and secondary distribution (redistribution as a result of state intervention). Inequalities regarding income distribution in the source country can directly cause migration.

2.3. Wage and Salary Levels

Wage and salary levels are some of the main reasons for migration. People generally migrate to regions or countries that offer high salaries and wages to have better economic conditions and financial security (Grogger and Hanson, 2011; Massey et al., 1993; Pritchett and Hani, 2020). Reasons for wage and salary levels that cause migration:

- People tend to migrate to places where they can get higher wages doing the same job. It is about the desire to increase their material well-being and provide better living conditions.
- Higher wages allow individuals and families to save more and be better prepared for future economic uncertainties.

Wage and salary levels determine the level of wages employers pay their employees. This level is determined by various factors and may vary depending on the employee's contributions, productivity level, rank and tenure. Compensation analysis and structuring is used to analyze the distribution of wages, decide on pay levels, determine pay rates, and develop tier-based pay structures. Wage policies are a set of rules and principles used to determine wages. These policies are used to determine the distribution of wages, pay levels, pay rates, and grade-based pay structures. Wage policies can be implemented on an unfair and favoritist basis in many countries. This situation is a factor that directly causes migration.

2.4. Investment and Entrepreneurship Opportunities

Investment and entrepreneurship opportunities are important reasons for migration. People look for more favorable economic environments to start their own businesses or expand their existing businesses (Massey et al., 1993; Yang, 2005; Telsaç, 2022; Wassink, 2020). The causal link between investment and entrepreneurship opportunities and migration can be explained under some headings below:

- Investors and entrepreneurs may migrate to gain access to larger consumer markets. Market size is a critical factor for business growth and profitability.
- Some regions or countries offer tax breaks, incentive packages and other financial benefits to attract entrepreneurs and investors. Such incentives could make it attractive for immigrants to move to these places.
- Regions with highly qualified workforce, advanced technology and advanced R&D opportunities may be attractive for entrepreneurs and investors. For example, technology entrepreneurs may consider locating in technology hubs such as Silicon Valley.
- Businesses operating in sectors such as agriculture, mining or manufacturing may migrate to regions where access to the necessary natural resources and infrastructure is easier.
- Being close to venture capital firms, angel investors and other financing sources can be a great advantage for entrepreneurs. For this reason, it is common to migrate to regions where financial opportunities are wider and more accessible.
- Places with strong banking and finance sectors provide investors with the opportunity to grow their businesses by offering a variety of financial services and products.

Entrepreneurship always refers to a strong interaction between entrepreneurial opportunities and entrepreneurial individuals. Opportunity values entrepreneurship, competitiveness, individual success and taking initiative and contributes to the realization of these goals. This stage causes people who can use initiative to migrate for investment purposes to countries that provide stronger opportunities and facilitating regulations.

2.5. Tax and Fiscal Policies

Tax and fiscal policies can cause migration. Different countries or regions implement various tax and fiscal policies in order to stimulate economic growth. These policies can significantly affect the decisions of individuals and businesses to settle in that region (Karpestam and Andersson, 2013; Kleven et al., 2011; 2020; Telsaç and Telsaç, 2022a). Ways tax and fiscal policies cause migration:

- Individuals and businesses can generally choose countries with low tax rates. Especially high-income individuals and companies that want to maximize their profits can migrate to places where tax burdens are lower.
- Some regions may offer tax reductions or exemptions specifically for companies operating in certain industries. These opportunities may lead investors and entrepreneurs to choose that region.
- Stable and predictable tax policies make it easier for businesses to make long-term planning. This type of predictability can influence businesses' decisions to migrate.
- Transparent and open financial regulations help investors and entrepreneurs better understand the costs of doing business and their legal obligations in that region.

Fiscal policy ensures that the economy reaches the desired balance or maintains the current balance by using public expenditures, taxes, borrowing and similar financial instruments. By implementing fiscal policy, the state tries to ensure full employment, growth and improve income distribution. Fiscal policy instruments also assist in the task of monetary

policy to ensure price stability. The most important of the four basic sub-policies of fiscal policy is tax policies. Tax policy is implemented by increasing or decreasing taxes according to the course of the economy. Accordingly, if tax rates or the scope of the tax are increased, less disposable income will be left to individuals and institutions, and in this way total demand will be kept under control. If the opposite is done and the tax rates or the scope of the tax are reduced, individuals and institutions will have more disposable income, thus increasing expenditures and thus total demand. The fact that exactly which way this needle is trending creates a strong reason for migration.

2.6. Sectoral Migration

Sectoral migration refers to the movement of individuals or labor from one particular sector to another. This type of migration usually occurs for economic reasons; for example, reasons such as decreasing job opportunities in one sector or better salaries and working conditions in another sector are factors. The main reasons for sectoral migration can be expressed as follows:

- New technologies may reduce the need for labor in some sectors.
- Economic recession or significant changes in the profitability of industries may cause workers to move to other industries where they seek better opportunities.
- Global redistribution of production and services may lead to job losses in certain sectors and increased demand in others.
- Changes in education systems or new opportunities to improve the skills of the workforce may encourage employee relocation. Such migration can cause significant changes in the labor market and economy, and the workforce may need to undergo on-going training and retraining to adapt.

Some people may move to areas where there are more job opportunities in certain industries (e.g., technology, healthcare, construction). Sectoral migration refers to the movement of individuals or workforce from one sector to another. This type of migration can be affected by various factors such as economic conditions, job opportunities, technological developments or changing demands in sectors (Simon, 1999). For example, an agricultural worker may switch to the service sector due to better pay or job opportunities. Sectoral migration is an important part of labor market dynamics and economic transformations, often creating significant impacts on regional and national economies (Abreu, 2012; De Haas, 2010; Borjas, 2018; Bahna, 2013).

2.7. Economic Development

Economic development generally produces positive results such as better job opportunities, higher wages, and increased living standards (Borjas, 1995). This situation may cause people to migrate in search of better living and working conditions (Freeman and Kessler, 2008; Harris and Todaro, 1970; Reitz, 2018; Todaro, 1969). Reasons related to economic development that can be considered as a holistic reason:

- More and better-paying job opportunities are available in economically developed areas. This may lead to migration of job seekers to these areas.
- Economic development provides access to better education and healthcare, which encourages people to migrate to these areas.
- Economically developed areas generally have a higher quality of life, increasing people's desire to move to these areas.
- Developed economies often have better housing and infrastructure, which can encourage migration.

Both internal migration (from one region to another within the country) and external migration (from one country to another) can be direct or indirect consequences of economic development. However, the type, amount and effects of this migration may vary regionally and nationally.

2.8. Living Costs and Living Standards

People generally migrate in search of better living conditions, a more economical life, or higher living standards (Barkin, 1967; Bommess and Geddes, 2000; Fix and Passel, 2002, Macmillen, 1981). The impact of living costs and living standards on migration can be summarized as follows:

- People, especially retirees or those on low incomes, may move to regions or countries where the cost of living is lower. In this way, they can spend less on rent, food, and other basic needs. It can also be difficult to live in areas where the cost of living is relatively high, and people can alleviate their financial difficulties by moving to areas that offer a cheaper cost of living.
- Regions with high standards of living, such as developed infrastructure, educational opportunities, healthcare, security, and other social services, can be attractive to individuals and families seeking a better life.
- Regions with higher living standards generally have better job opportunities and higher salaries. This can be encouraging for individuals looking for career opportunities.

Living costs and living standards play important roles in individuals' and families' migration decisions. The search for a better life can determine and direct migration movements under the influence of these factors.

2.9. Market and Consumer Demands

This type of migration is generally related to economic opportunities and occurs in response to labor needs (Massey, 2003; Massey et al., 1993; Scheve and Slaughter, 2001). The effects of market demand and consumer demands on migration can be summarized as follows:

- The development of new sectors (e.g. technology, energy, or tourism) in a particular region creates job opportunities in that region. These new opportunities can attract labor and cause people to migrate to that area.
- The need for seasonal workers in sectors such as agriculture, tourism or construction may cause migration. Workers can move to regions where employment opportunities are high during certain periods.
- In regions where consumer demands are concentrated, the need for employees for services and products increases. This encourages labor migration. For example, high consumer demands in major cities can increase demand for labor in areas such as retail, food services, and healthcare.
- In regions where new technologies and innovative products become widespread, there is a need for expert workforce for the production, development and sale of these products. This may be an attractive reason for migration for people working in the technology sector.
- Large cities and economic centers create migration attraction because they offer a wider market and customer base for businesses.
- Business owners residing in areas with higher consumer demand can earn more.

Market and consumer demands are the factors that determine consumers' purchasing behavior and desires. These demands are determined based on consumers' demographic, economic, and behavioral characteristics. Economic factors, which are extremely important determinants of market and consumer demands, can lead to decisions regarding migration.

2.10. Globalization and Economic Integration

The globalization process has increased the mobility of the workforce around the world. The growth of international companies and the increase in international trade have accelerated labor migration. Especially highly skilled workers can migrate for better economic opportunities by providing easier access to the international labor market (Aleshkovski, 2016; Brunow et al., 2015; Hansen, 2002; Stancu and Popescu, 2018; Watts, 2002). The main reasons for this are:

- The existence of multinational companies creates opportunities for employees to be transferred to branches in different countries or to find employment in these companies.
- Tax advantages and incentives offered by places such as free trade zones, special economic zones, and technology parks can be attractive to capital owners and employees.

Globalization is a process in which borders between countries in economic, political, social and cultural fields gradually disappear and the world becomes a single market. Globalization is gaining momentum due to factors such as the reduction of obstacles to the circulation of production factors, the rapid spread and cheapening of technology, and the transition of countries to a free market economy. Economic integration is the coming together of countries to increase productivity and increase the level of social welfare by expanding their economic production capacities. Economic integrations aim to create a common market by freeing the flow of goods and services and removing restrictions that hinder trade. Exactly here reveals the main factor that causes migration. Because the freedoms granted to the flow of goods and services are a convincing reason for migration.

2.11. Professional Development Opportunities

Professional development opportunities are extremely valuable for individuals to advance their careers and improve their skills. Accordingly, better education opportunities and professional development opportunities are also economically important reasons for migration. People may migrate in search of better educational opportunities for themselves or their children. Regions where vocational training and higher education opportunities are more widespread can enable individuals to be more successful in their careers (Al Ariss, 2010; Findlay et al., 2017; Fortney, 1970; Iredale, 2001; Williams and Baláz, 2014). This causality, which fits more into the concept of voluntary migration, is one of the important factors in terms of individual displacement tendency.

2.12. Agriculture and Natural Resources

The productivity of agricultural land and the availability of natural resources can influence migration decisions. Loss of productivity of agricultural lands or depletion of natural resources may force villagers and farmers to move to more productive areas. People working in sectors such as fishing, mining, or forestry tend to migrate to places where these resources are more abundant or profitable (Aguilar-Støen et al., 2016; Bilsborrow and DeLargy, 1990; Corrado et al., 2017; De Haas et al., 2001).

2.13. Money Transfers and Family Support

Many immigrants migrate to other countries in order to provide better financial support for their families. Migrant workers can send the money they earn to their families, which can improve the quality of life of family members who stay at home (Lauby and Stark, 1988). While these money transfers create an economic revival in the countries where immigrants come from, they also make a significant economic contribution to the countries they send to. Migration is not always the result of an isolated decision. Often this decision is part of a family strategy (Hoddinott, 1994, Stark and Taylor, 1991). Rational, utility-maximizing immigrants bear the

costs of migration to earn income they cannot obtain in their home countries. This is a rational and measured choice. However, when immigrants earn higher wages in their host countries, this additional increase in income is not always directed at individual consumption (Chen et al., 2003). Often, immigrants share their new income in the form of transferring money across national borders to a family member. New economics of labor migration (NELM) theory (Abreu, 2012:48; De Haas 2010:242) suggests that migration itself is motivated by a family's need or demand for remittances, meaning that remittances are an integral part of a family's income strategy to diversify. (Helms and Leblang, 2019; Telsaç and Telsaç, 2022c). This situation constitutes an important causality in terms of migrations to support family members.

Economic reasons for migration are directly linked to the quest for many individuals and families to improve their living conditions and livelihoods (Curran and Rivero-Fuentes, 2003; Loescher, 1989). Economic factors are an important element influencing migration decisions, reflecting individuals' efforts to achieve better job opportunities, higher incomes, better social services and better living standards. Therefore, understanding the economic dimensions of migration for both individuals and societies is critical in the development of migration policies and economic strategies (Loescher, 2013).

CONCLUSION

The policy of managing migration at source is very important for countries to improve economic, political and social conditions in their countries of origin to ensure that immigrants find better conditions in their home countries. It allows destination countries to implement collaborations, programs and measures to ensure that migrants find better conditions in their countries of origin. In this context, it primarily emphasizes the measures of policies that will ensure economic, social, political and cultural development within the country of origin. In this way, job opportunities for citizens increase and the unemployment rate decreases. Additionally, providing basic services, including education, healthcare and social benefits, helps people achieve a better standard of living. People living in rural areas can be offered local job opportunities such as agriculture and animal husbandry. In addition, programs that will increase the employability of the young population can be implemented, thus reducing the likelihood of young people migrating. While the policy of managing migration at source helps immigrants find better conditions and opportunities in their home countries, cooperation must be made for this policy to be effective. A multidimensional approach is required to ensure that immigrants have better living conditions in their home countries. From this point; it requires producing appropriate solutions to different problems and needs in the economic, social, political and cultural fields. In addition, when calculating these policies, they should especially focus on human rights, social justice and environmental issues. In this way, it may be possible for immigrants to stay in their own countries and have better living conditions.

Any policy created in the first instance should aim to create better conditions and opportunities for countries' citizens, not to stop migration flows. The main purpose of this policy is not to prevent migration flows, but to focus on ensuring that immigrants find better living conditions in their own countries. Accordingly, negotiations, incentives and support can be offered for improvements in key areas such as investment, job creation, education and health services, social justice, security and human rights within the country of origin. In addition, programs can be implemented where immigrants can earn a living by staying in their own countries. In this way, while keeping immigrants in their own countries, immigrants can also have better living conditions in their own countries. However, the policy of managing migration at source is also controversial. While some argue that this policy is difficult to implement and that getting results may be possible in the long run, others may think that this policy interferes with the economic and political independence of foreigners and interferes with the internal

affairs of countries. As a result, the policy of managing migration at its source is an important policy to ensure better living conditions for immigrants in their own countries. However, for this policy to be effective, a multidimensional approach must be taken and countries must produce appropriate solutions to different problems.

The reason why the article focuses only on economic factors is to enable a more isolated research. In terms of future research, the effects of these factors in the target country can be considered in isolation. Other main factors, namely political, social and environmental factors, can also be evaluated in isolation.

REFERENCES

- Abreu, A. (2012). The new economics of labor migration: Beware of neoclassicals bearing gifts. In *Forum for social economics* (Vol. 41, No. 1, pp. 46-67). Routledge.
- Aguilar-Støen, M., Taylor, M., & Castellanos, E. (2016). Agriculture, Land Tenure and International Migration in Rural Guatemala. *Journal of agrarian change*, 16(1), 123-144.
- Al Ariss, A. (2010). Modes of engagement: migration, self-initiated expatriation, and career development. *Career Development International*, 15(4), 338-358.
- Aleshkovski, I. (2016). International Migration and Globalization: Global Trends and Prospects. *Journal of Globalization Studies*, 7(2), 32-48.
- Bahna, M. (2013). Intra-EU migration from Slovakia: an evaluation of new economics of labour migration and migrant networks theories. *European Societies*, 15(3), 388-407.
- Barkin, S. (1967). The economic costs and benefits and human gains and disadvantages of international migration. *Journal of Human Resources*, 495-516.
- Bauböck, R. (2001). *Public culture in societies of immigration*. Internationell migration och etniska relationer, Malmö högskola.
- Bauböck, R. (2002). Farewell to multiculturalism? Sharing values and identities in societies of immigration. *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'integration et de la migration internationale*, 3, 1-16.
- Bauböck, R., & Tripkovic, M. (2017). *The integration of migrants and refugees*. European University Institute.
- Bauer, T., & Zimmermann, K. (2018). Causes of international migration: A survey. In *Crossing Borders* (pp. 111-144). Routledge.
- Benhabib, J. (1996). On the political economy of immigration. *European Economic Review*, 40(9), 1737-1743.
- Bilsborrow, R. E., & DeLargy, P. F. (1990). Land use, migration, and natural resource deterioration: The experience of Guatemala and the Sudan. *Population and development review*, 16, 125-147.
- Bommes, M., & Geddes, A. (2000). *Immigration and welfare: Challenging the borders of the welfare state*. Routledge.
- Borjas, G. J. (1995). The economic benefits from immigration. *Journal of economic perspectives*, 9(2), 3-22.
- Borjas, G. J. (2002). Welfare reform and immigrant participation in welfare programs. *International Migration Review*, 36(4), 1093-1123.

- Borjas, G. J. (2011). *Heaven's door: Immigration policy and the American economy*. Princeton University Press.
- Borjas, G. J. (2018). The economics of immigration. In *The New Immigrant in the American Economy* (pp. 1-52). Routledge.
- Brochmann, G., & Hammar, T. (Eds.). (2020). *Mechanisms of immigration control: A comparative analysis of European regulation policies*. Routledge.
- Brunow, S., Nijkamp, P., & Poot, J. (2015). The impact of international migration on economic growth in the global economy. In *Handbook of the economics of international migration* (Vol. 1, pp. 1027-1075). North-Holland.
- Buckley, F.H. (1996), "The Political Economy of Immigration Policies", *International Review of Law and Economics*, 16(1), 81-99.
- Card, D. (2001). Immigrant inflows, native outflows, and the local labor market impacts of higher immigration. *Journal of Labor Economics*, 19(1), 22-64.
- Castles, S., & Miller, M. J. (1998). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Pages 299-336. *International Population Movements in the Modern World*.
- Chen, K.-P., Chiang, S.-H., & Leung, S. F. (2003). Migration, family, and risk diversification. *Journal of Labor Economics*, 21, 353–380.
- Cornelius, W. A., & Rosenblum, M. R. (2005). Immigration and politics. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 8, 99-119.
- Corrado, A., De Castro, C., & Perrotta, D. (2017). Migration and agriculture. *Mobility and change in the Mediterranean area, Londres, Reino Unido: Routledge*.
- Curran, S. R., & Rivero-Fuentes, E. (2003). Engendering migrant networks: The case of Mexican migration. *Demography*, 40, 289–307.
- De Haas, H. (2010). Migration and development: a theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264.
- De Haas, H., Bencherifa, A., de Haan, L., El Ghanjou, H., El Harradji, A., Moumni, Y., ... & Solé-Benet, A. (2001). Migration, agricultural transformations and natural resource exploitation in the oases of Morocco and Tunisia. *Final scientific report IMAROM research project (Interaction between migration, land and water management and resource exploitation in the Oases of the Maghreb)*. University of Amsterdam, Amsterdam.
- Epstein, G. S., & Hillman, A. L. (2000). Social harmony at the boundaries of the welfare state: immigrants and social transfers. Available at SSRN 250111.
- Fetzer, J. S. (2000). *Public attitudes toward immigration in the United States, France, and Germany*. Cambridge University Press.
- Findlay, A. M., McCollum, D., & Packwood, H. (2017). Marketization, marketing and the production of international student migration. *International Migration*.
- Fix, M. and Passel, J. (2002) 'The scope and impact of welfare reform's immigrant provisions'. Washington, DC: Urban Institute, Discussion Paper.
- Fortney, J. A. (1970). International migration of professionals. *Population Studies*, 24(2), 217-232.

- Freeman, G. P. (1995). Modes of immigration politics in liberal democratic states. *International migration review*, 29(4), 881-902.
- Freeman, G. P. (2002). Winners and losers: Politics and the costs and benefits of migration. *West European immigration and immigrant policy in the new century*, 77-96.
- Freeman, G. P., & Kessler, A. K. (2008). Political Economy and Migration Policy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 655–678. <https://doi.org/10.1080/13691830801961670>
- Freeman, G. P., & Mirilovic, N. (2016). *Handbook on migration and social policy*. Edward Elgar Publishing.
- Geddes, A. (2016). *The politics of migration and immigration in Europe*. Sage.
- Grether, J. M., De Melo, J., & Müller, T. (2000). The political economy of international migration in a Ricardo-Viner model. (Eds. Slobodan Djajic) in, *international Migration: Trends, Policy and Economic Impact*. Routledge.
- Grogger, J., & Hanson, G. H. (2011). Income maximization and the selection and sorting of international migrants. *Journal of Development Economics*, 95(1), 42-57.
- Hammar, T. (2020). *Controlling immigration in Europe; A comparative analysis of European regulation policies*. Routledge.
- Hansen, R. (2002). Globalization, embedded realism, and path dependence: The other immigrants to Europe. *Comparative Political Studies*, 35(3), 259-283.
- Hanson, G. (2005) Why Does Immigration Divide America? Public Finance and Political Opposition to Open Borders. *Washington, DC: Institute for International Economics*.
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: a two-sector analysis. *The American economic review*, 60(1), 126-142.
- Haus, L. (1995). Openings in the wall: transnational migrants, labor unions, and US immigration policy. *International Organization*, 49(2), 285-313.
- Helms, B., & Leblang, D. (2019). Global migration: Causes and consequences. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.
- Hoddinott, J. (1994). "A model of migration and remittances applied to Western Kenya." *Oxford Economic Papers*. 46, 459-476.
- Iredale, R. (2001). The migration of professionals: theories and typologies. *International migration*, 39(5), 7-26.
- Karpestam, P., & Andersson, F. N. (2013). Economic perspectives on migration. In *Routledge International Handbook of Migration Studies* (pp. 29-44). Routledge.
- Kenen, P. (1971). Migration, the terms of trade and economic welfare in the source country. *Trade, balance of payments and growth*, 177-82.
- Kleven, H. J., Landais, C., Saez, E., & Schultz, E. (2011). Taxation and International Migration of Top Earners: Evidence from the Foreigner Tax Scheme in Denmark. *Unpublished manuscript. University of California, Berkeley, CA*.
- Kleven, H., Landais, C., Munoz, M., & Stantcheva, S. (2020). Taxation and migration: Evidence and policy implications. *Journal of Economic Perspectives*, 34(2), 119-142.

- Kritz, M., & Zlotnik, H. (1992). Global interactions: Migration systems, processes, and policies. In M. Kritz, L. Lin, & H. Zlotnik (Eds.), *International migration systems: A global approach* (pp. 1–16). Oxford: Clarendon.
- Lauby, J., & Stark, O. (1988). Individual migration as a family strategy: young women in the Philippines. *Population Studies*, 42(3), 473–486.
- Lee, E. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Lindstrom, D. P., & Lauster, N. (2001). Local economic opportunity and the competing risks of internal and U.S. migration in Zacatecas, Mexico. *International Migration Review*, 35, 1232–1256
- Loescher, G. (1989). The European community and refugees. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 65(4), 617-636.
- Loescher, G. (2013). UNHCR at fifty: Refugee protection and world politics. In *Problems of Protection* (pp. 3-18). Routledge.
- Loescher, G. (2021). *Refugees: a very short introduction* (Vol. 673). Oxford University Press.
- Macmillen, M. J. (1981). The economic effects of international migration: A survey. *J. Common Mkt. Stud.*, 20, 245.
- Massey, D. S. (2001). Theory of Migration. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 9828-9834. Oxford: Elsevier.
- Massey, D. S. (2003). Patterns and processes of international migration in the 21st century. In *Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg, South Africa* (Vol. 4, No. 7, pp. 1-41).
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 431-466.
- Massey, D., et al. (1998). *Worlds in motion: understanding international migration at the end of the millennium*. New York: Oxford University Press.
- Messina, A. M. (2002). *West European immigration and immigrant policy in the new century*. Bloomsbury Publishing USA.
- Meyers, E. (2000). Theories of international immigration policy—A comparative analysis. *International migration review*, 34(4), 1245-1282.
- Money, J. (1999). *Fences and neighbors: The political geography of immigration control*. Cornell University Press.
- Mueller, C. F. (2013). *The economics of labor migration: A behavioral analysis*. Elsevier.
- Nikolinakos, M. (1975). Notes towards a general theory of migration in late capitalism. *Race and Class*, 17(1), 5–17
- Porumbescu, A. (2015). Defining the new economics of labor migration theory boundaries: a sociological-level analysis of international migration. *Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques*, (45), 55-64.
- Porumbescu, A. (2018). Critical perspective on the neoclassical economics and labor migration theory. *Revista Universitară de Sociologie*, 14(2), 8-17.
- Pritchett, L., & Hani, F. (2020). The economics of international wage differentials and migration. In *Oxford Research Encyclopedia of Economics and Finance*.

- Ravenstein, E. (1889). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 52(2), 241–305
- Reitz, J. G. (2018). *Warmth of the welcome: The social causes of economic success in different nations and cities*. Routledge.
- Rudolph, C. (2003). Security and the political economy of international migration. *American political science review*, 97(4), 603-620.
- Scheve, K. F., & Slaughter, M. J. (2001). Labor market competition and individual preferences over immigration policy. *Review of Economics and Statistics*, 83(1), 133-145.
- Simon, J. L. (1999). *The economic consequences of immigration*. University of Michigan press.
- Stancu, S., & Popescu, O. M. (2018). International Migration: The Analysis Of Economic Impact In The Globalization Context. *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research*, 52(4).
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic review*, 75(2), 173-178.
- Stark, O., & Taylor, J. (1991). Migration incentives, migration types: the role of relative deprivation. *The Economic Journal*, 101(408), 1163–1178
- Taylor, J. (2001) “Migration: New Dimensions and Characteristics, Causes, Consequences and Implications for Rural Poverty”. In Stamoulis, K. (ed.) *Food, Agriculture and Rural Development: Current and Emerging Issues for Economic Analysis and Policy Research. Food and Agriculture Organization*, Online book. <http://www.fao.org/docrep/003/X9808e/x9808e00.htm>
- Telsaç, C. (2022). Uluslararası ve Ulusal Mevzuata Göre Türkiye’ye Kitleli Olarak Göç Edenler İçin Tanımlanan Hukuki Statüler. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Telsaç, C. ve Telsaç, Ö. Y. (2022). Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma ve Çevre Boyutu. In Book: *İklim Değişikliği Ve Yeşil Kalkınma*, Publisher: Paradigma Akademi.
- Telsaç, C. ve Yılmaz, V. (2022). Göç Politikası. in book: *Kamu Politikası Ansiklopedisi*, Publisher: Nobel Akademik
- Telsaç, C., & Telsaç, Y. Ö. (2022a). Causes of migration and its effects. In *2nd International Symposium" Global Migration Phenomenon" With its Security, Economic, Social, Political and Cultural Dimensions, Ankara*.
- Telsaç, Ö. Y., & Telsaç, C. (2022b). Göç Nedeniyle Oluşan Temel Eğitim Sorunları. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi* 5(3).
- Telsaç, Ö. Y., Telsaç, C., & Karagöz, S. (2022). The Education Problems Experienced By Migrant Children Findings and Recommendations. *International Journal of Educational Research Review*, 7(4), 345-354.
- Telsaç, Y. Ö., & Telsaç, C. (2022c). Main educational problems regarding the children of migrant families. In *2nd International Symposium" Global Migration Phenomenon" With its Security, Economic, Social, Political and Cultural Dimensions, Ankara*.
- Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American economic review*, 59(1), 138-148.
- Trefler, D. (1998) ‘Immigrants and natives in general equilibrium trade models’, in Smith, J. and Edmonston, B. (eds) *The Immigration Debate: Studies on the Economic*,

Demographic, and Fiscal Effects of Immigration. Washington, DC: National Academy Press, 20638.

- Wassink, J. (2020). International migration experience and entrepreneurship: Evidence from Mexico. *World Development*, 136, 105077.
- Watts, J. R. (2002). *Immigration policy and the challenge of globalization: Unions and employers in unlikely alliance*. Cornell University Press.
- Williams, A., & Baláž, V. (2014). *International migration and knowledge*. Routledge.
- Yang, D. (2005). *International migration, human capital, and entrepreneurship: evidence from Philippine migrants' exchange rate shocks* (Vol. 3578). World Bank Publications.
- Yılmaz, V., & Telsaç, C. (2021). Göç olgusu ve türkiye'deki suriyeli göçmenlerin kentlerdeki sayısal durumu. *Bölgesel Gelişmeler Işığında Uluslararası Göç ve Türkiye*, Nobel Yayınevi.
- Yılmaz, V., & Telsaç, C. (2022). Kriz yönetimi bağlamında türkiye'de göç ve uygulanan politikalar üzerine bir değerlendirme. *Kamu Sektöründe Kriz Yönetimi Kavram, Kuram ve Uygulamalar*. Nobel Yayınevi.
- Zimmermann, K. F. (1996). European migration: Push and pull. *International Regional Science Review*, 19(1-2), 95-128.
- Zlotnik, H. (1999). Trends of international migration since 1965: What existing data reveal. *International Migration*, 37(1), 21-61.

MALİ SAYDAMLIK KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

Doç. Dr. Şükrü Mert KARCI¹

Çilen ÇAKAL KASAPOĞLU²

Özet

Bu çalışmada mali saydamlık kavramı ve Türkiye'de hayata geçiriliş süreci incelenmiştir. Literatür taramasına dayalı bir değerlendirme çalışmasıdır. Yönetişim yaklaşımının kamu yönetimine etkisi bağlamında kamu mali yönetimi alanında önemli bir ilke olarak ortaya çıkan mali saydamlık, demokratikleşme süreçlerinin tamamına doğrudan ya da dolaylı olarak etki ederek yönetsel reforma tüm boyutlarda kaynaklık etmektedir. Mali saydamlık ve hesap verebilirlik arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Yönetişimci reform uygulamaları sonucunda Türkiye'de de mali saydamlık konusunda önemli reformlar yapılmıştır. Bu reformlar Türk Kamu Yönetiminin hesap verebilirliğini etkin hale getiren önemli bir dönüşüme kaynaklık etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Saydamlık, Mali Saydamlık, Hesap Verebilirlik.

THE CONCEPT OF FISCAL TRANSPARENCY AND ITS DEVELOPMENT IN TURKEY

Abstract

The concept of financial transparency and its implementation process in Turkey are examined in this study. This evaluative study is based on a literature review. Financial transparency, which emerged as an important principle in the field of public financial management in the context of the impact of the governance approach on public administration, contributes to administrative reform in all dimensions by directly or indirectly influencing the processes of democratization. There is a significant relationship between financial transparency and accountability. As a result of governance reform practices, important reforms have also been made in the field of financial transparency in Turkey. These reforms have contributed to a transformation that makes the accountability of Turkish Public Administration more effective.

Keywords: Transparency, Financial Transparency, Accountability.

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, mert.karci@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9952-5178

² KKTC Maliye Bakanlığı, Uzman, cilencakal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1743-2921

GİRİŞ

1980’li yıllardan beri kamu yönetiminde dönüşüm bağlamında mali krizlerle mücadele etme ve etkinliği sağlama amacına dönük olarak ön plana çıkan kavramlardan biri de mali saydamlıktır. Yönetimin hesap verebilirliği konusunda tıkanan mekanizmalar ve halkın bilgi edinmesi konusundaki yetersizlikler doğrultusunda beliren keyfi yönetim, mali krizlerin sebebi olarak ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda asıl sorunun mali saydamlığın sağlanamaması olduğu düşüncesiyle konu yönetim bağlamında uluslararası tartışmaların bir alt başlığı olarak gelişmiştir.

Mali saydamlık kavramının uluslararası kuruluşların yönetişimci raporlarında 90’lı yıllarda diğer ilkelerle birlikte ortaya çıktığı görülmektedir. IMF 1998 yılında yeni kamu yönetimi ve mali reformlar doğrultusunda “Mali Saydamlık İyi Uygulamaları Tüzüğü” ile saydamlık konusunda bazı ilkeler ortaya koymuş ve ülkelerin sürdürülebilir mali yönetimler oluşturmalarını hedef göstermiştir. Dünya genelinde gelişmiş ülkelerde mali saydamlığın önem kazandığı ve bu bağlamda yolsuzlukla mücadelenin iyi yönetildiği görülmüştür. Türkiye’de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile birlikte kamu kaynaklarının yönetilmesinde mali saydamlık, hesap verme sorumluluğu, performans esaslı bütçeleme sistemi ve çok yıllık bütçeleme konularında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

1. SAYDAMLIK VE MALİ SAYDAMLIK KAVRAMLARI

Faaliyetlerin, alınan karar ve uygulamaların ulaşılabilir, gözlemlenebilir ve açıkça anlaşılabilir olması durumuna saydamlık denmektedir. Genel olarak herhangi bir karar ve ilintili diğer konularda halka bilgi veriliyor olması durumudur (Bakkal / Kasımoğlu, 2015). Saydamlıkta bilgilendirici ve bilgilendirilen olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Kamu yönetimi bilgilendirici, halk ise bilgilendirilendir. Klasik kamu yönetiminde saydamlık doğrudan halkın talepleri ile ortaya konmuştur. Bununla birlikte devlet ve saydamlık ilişkisi demokrasinin gelişimi ile ilintili olagelmıştır. Demokratik yönetimde katılımın sağlanmasında önemi yadsınamayan saydamlık kavramı küreselleşme ve yeni kamu yönetiminin etkisiyle daha etkin uygulanma alanı bulmaya başlamıştır. Saydamlığın etkin bir biçimde hayata geçirilmesini sağlayan mekanizmalarla birlikte vatandaşın yönetsel ve siyasal katılımının kapsamı genişlemektedir. Yönetimde kapalılık ise halkın güvenini azaltarak krizlere sebep olmaktadır. Kamu yönetiminde saydamlığın yönetsel, hukuki, siyasi ve mali boyutları bulunmaktadır. Bu boyutlar içinde mali saydamlık, finansal kaynakların kullanımı ve yolsuzluk bağlamında, daha somut bir biçimde belirginlik göstermektedir. Bu açıdan bütçe yönetimi ve açıklığı ile ilintilidir (Eroğlu / Demirbaş, 2016).

Mali saydamlık, her türlü devlet harcaması, alacağı ve borcu, vergilerin hesaplanma yöntemleri ile uygulanan ekonomi politikaları hakkındaki bilgilerin belirli zaman aralıklarında düzenli olarak açıkça halkın bilgisine sunulmasıdır (Kılıçer / Peker, 2018). Kamu maliyesinde izlenen ve izlenecek politikalar hakkında halka bilgi verilmesini içermektedir. Kamu maliyesi alanında öngörülebilirliği sağlamayı hedeflemektedir. Saydamlığın sağlanabilmesi için halka net, düzenli ve güven verici nitelikte bilgi sunulması gerekmektedir (Bilginoğlu / Maraş, 2011).

Diğer yönetim ilkelerinde olduğu gibi, mali saydamlık konusunda da herkesin üzerinde uzlaşacağı genel tanımlar çeşitli uluslararası kuruluşların raporlarında ifade edilmiştir. 1998’de IMF tarafından yapılan tanıma göre mali saydamlık, hükümetlerin mali konularda almış olduğu karar, bunlarla ilgili uygulama ve sonuçları ile devletin mali hesaplarına halkın ulaşılabilir olması ve yine halkın mali konularda bilgilendirilmesidir. OECD ise 2003 yılında mali saydamlığı, kamu yönetimini daha anlaşılır ve siyasi açıdan daha verimli kılma, hükümet politikalarına duyulan şüpheyi halka bilgi verme yoluyla azaltma şeklinde tanımlamıştır (Bilginoğlu / Maraş, 2011).

Çeşitli yöntemler kullanılarak gerçekleştirilebilecek olan mali saydamlık konusunda önemli yaklaşımlardan biri IMF tarafından sunulmuş ve “Özel Veri Yayınlama Standartları” geliştirilmiştir. Ekonomi ile ilgili konularda şeffaflığı sağlamak için kamuoyuna bilgilerin ne kadarının hangi zaman aralığında nasıl bir yöntemle verilmesi gerektiği ortaya konmuştur (Kuzey, 2003). Devamında 1998 yılında yeni kamu yönetimi ve mali reformlar doğrultusunda “Mali Saydamlık İyi Uygulamaları Tüzüğü” çıkarılmıştır. Bu Tüzükle birlikte saydamlık ilkesinin bazı unsurları ortaya konmuş ve kısa vadede şartlı sorumluluklar ve bütçe dışı faaliyet bilgileri ortaya konarak etkin bir bütçeleme sağlanması, uzun vadede ise elde edilen bu bilgilerle birlikte devamlılık getiren mali yönetimin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu Tüzükte genel olarak, “rol ve sorumlulukların açıklığı”, “bilginin kamuoyuna açıklığı”, “bütçe hazırlık, uygulama ve raporlamanın açıklığı” ile “dürüstlük güvencesi/bağımsızlığı” ilkeleri ön plana çıkarılmıştır (Arıkan / Benk, 2019). IMF’nin ekonomik krizlerle mücadele ve verimliliği sağlama bağlanımında saydamlık kavramına verdiği önem, Birleşmiş Milletler, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Dünya Bankası gibi önemli uluslararası kuruluşların bu alana yönelmesine katkı yapmıştır (Güner, 2010).

Mali saydamlık ve hesap verebilirlik arasında yakın bir ilişki vardır. Her ne kadar ikisi de farklı kavramlar olmakla birlikte, birbirine bağlı ve ilişkilidir. Modern bütçe ilkeleri arasında yer alan bu iki kavram birbirlerinin varlık koşuludur. Mali saydamlık, faaliyetlerle ilgili olarak vatandaşlara bilgi sunumunu içermekteyken, işlemlerin her aşamasında bulunması gereken bir koşuldur. Hesap verebilirlik ise işlemlerin yapılması sonrasında sağlanması gereken bir durumdur (Küçükaycan, 2020).

2. MALİ SAYDAMLIK VE YÖNETSEL ETKİNLİK

Mali saydamlık ve hesap verebilirlik uygulamalarının etkili bir şekilde yürütülebilmesi en temelde muhasebe sistemine dayanmaktadır. Etkin bir muhasebe sisteminin özellikleri arasında sistematik bir şekilde istenen bilgileri oluşturma, gerçekleştirilen mali işlemleri uygun zaman ve yerde kayıtlandırarak raporlama konuları yer almaktadır. Muhasebe sistemi aslında kamu kaynaklarının doğru bir şekilde ve yerinde kullanılması ile gelir-gider analizlerinin yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Muhasebe sisteminde hazırlanan ve halkı bilgilendiren analiz ve istatistik sonuçları ise mali saydamlığı sağlarken hesap verilebilirliği de gerçekleştirir (Kılıçer / Peker, 2018). Mali saydamlığın yönetilmesinde önemli bir yere sahip olan muhasebe bilgi sisteminde, küreselleşmenin daha aktif bir hal almasıyla birlikte, “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları” (UFRS) uygulanmaya başlamıştır. UFRS’nin saydamlık, iç denetim, risk değerlendirilmesi ve mali raporlama alanında geniş katkıları bulunmaktadır. UFRS’nin ortaya çıkmasından önce muhasebe bilgi sisteminde ortak bir dil kullanılmadığı için muhasebe yönetiminde katı bir yaklaşım ve raporlarda yetersizlikler söz konusu olmuştur. UFRS ise tabloların netliğe kavuşturulması, ulusal ve uluslararası anlaşılabilirliğinin artması ve muhasebe alanında standart bir ortam hazırlanmasını amaçlamaktadır. UFRS’yi uygulamaya koyan “Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu”, uluslararası alanda finansal işlemlerde şeffaflık sağlama ve yatırımcılara piyasayı kıyaslama imkanı sunmayı hedeflemiştir. Bu nedenle kamuda mali saydamlık ile UFRS arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğu ve bu nedenle UFRS’ye önem verildiği görülmektedir (Ataman / Cavlak, 2016).

Mali saydamlıkla birlikte ekonomik krizlerin ortaya çıkma oranında düşüş ve yaşanan krizlerin de en az kayıpla atlatılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda mali saydamlığa verilen önem artmıştır. Mali saydamlık, yabancı yatırımlarda artış eğilimini de ortaya koymaktadır. Şeffaf bir ekonomiye sahip olma durumu dış yatırım konusunda bir tercih sebebi olarak belirmektedir (Güner, 2010).

Mali saydamlık devletin halka karşı sorumluluğunu yerine getirmesindeki araçlardan biridir. Mali yönetimin saydamlığı ile birlikte daha iyi işleyen bir planlama sistemi

oluşturulmaktadır. Politika tercihleri konusunda halkın bilgilendirilmesi zorunluğ u, sonuçların da izlenmesi olanağını sunduğ u için, etkin süreçleri ortaya çıkarmaktadır. Şeffaf bir mali düzen ile birlikte sorumluluk ilişkisi ortaya konmakta ve bu doğrultuda mali yönetim yapısının yanında uygulamalar da halka açık bir şekilde gerçekleştirilerek kamu yönetiminin etkinliğine katkı sağlanmaktadır. Açıklık ilkesi, harcamaların kurallara uygun ve özenli bir biçimde yapılmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda mali saydamlık aynı zamanda kamu yönetiminde performansı da öne çıkarmaktadır (Bakkal / Kasımoğ lu, 2015).

Yönetimde gizlilik ve denetimsiz alanların varlığı yolsuzluğ u arttırmaktadır (Bilginoğ lu / Maraş, 2011). Kişilerin kamusal yetkilerini kişisel çıkarları amacıyla kullanması olarak tanımlanan yolsuzluk kamuda genel olarak vergilendirme alanında görüldüğü zaman mali yolsuzluk olarak ortaya çıkmaktadır (Oral, 2011). Kamu görevlilerinin yetkilerini kendi ekonomik çıkarlarına uygun olarak kullanmalarına rağmen herhangi bir yaptırıma bağışık kalmaları durumları yolsuzluğ u pekiştirmektedir (Kayalidere / Özcan, 2014). Yolsuzlukla mücadele için yapılması gerekenler arasında, kamu görevlilerinin yetki ve sorumluluklarının açıkça belirlenmesi, faaliyetler hakkında halkın bilgilendirilmesi, saydamlık ve hesap verebilirlik kapsamında hazırlanan finansal raporların sunulması gelmektedir (Bakkal / Kasımoğ lu, 2015). Kamuoyunu bilgilendirme gereği, kamu görevlilerinin çıkar çatışmasından kaçınmalarını pekiştirmektedir. Yolsuzluk ile saydamlık birbirleri ile zıt iki olgu olarak gelişmektedir. Saydamlık ile ilgili uygulamalar geliştikçe yolsuzluk azalmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE MALİ SAYDAMLIK UYGULAMALARININ GELİŞİMİ

Türkiye'de 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve mali sorunlarla birlikte önemli bir güven krizi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda çeşitli yapısal reformlara ihtiyaç duyulmuştur (Eroğ lu / Demirbaş, 2016). Uluslararası kuruluşların etkisiyle birlikte de mali saydamlık kavramı ilgili dönemde önem kazanmıştır. Bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kamu mali yönetimiyle ilgili özel ihtisas komisyonu raporları önemli analiz ve öneriler sunmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda mali saydamlığın artırılması ve hayata geçirilmesi konusunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 04.01.2002 tarihinde kabul edilmiştir. İhale süreçlerinin tüm aşamalarında bilgi verilmesi doğrultusunda saydamlık uygulamaya geçirilmiştir. 28.03.2002 tarihinde 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Borç yönetimi sisteminin koordinasyona dayalı uygulamalarla etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir.

Kamu yönetimi yapısının geneline yönelik bilgi edinme ve etik altyapı da oluşturulmuştur. 09.10.2003 tarihinde 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile birlikte kamu yönetimi açıklık ve şeffaflık ilkelerini kapsamlı bir biçimde uygulamaya geçirecek altyapıya kavuşmuştur. 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 25.5.2004 tarihinde kabul edilmiştir. Etik yönetiminin genel ilkeleri daha sonra Kamu Görevlileri Etik Kurulunun hazırladığı yönetmelikle uygulama alanı bulmuştur.

Bu bağlamda en önemli düzenleme kamu mali yönetimi alanında yapılmıştır. 10.12.2003 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK) ile mali saydamlık kapsamlı bir biçimde hayata geçirilmiştir. Bu Kanun çerçevesinde kamu kaynaklarının yönetilmesinde mali saydamlık, hesap verme sorumluluğ u, performans esaslı bütçeleme sistemi ve çok yıllık bütçeleme ilkeleri temel alınmaya başlanmıştır (Eroğ lu / Demirbaş, 2016). KMYKK gelir ve giderlerin toplamına bütçede yer verirken, kamu gelir ve giderlerinin, değerlendirilen istatistiklerin, mali raporların halkın erişimine açık olarak sunulmasıyla mali saydamlığın güçlendirilmesini sağlamıştır (Arıkan / Benk, 2019).

İlgili dönemde e-Devlet uygulamalarını etkin bir biçimde faaliyete geçmesi süreçleri de saydamlık amaçlı altyapı ihtiyacını önemli ölçüde karşılamıştır. E-Devlet altyapısı bilgiye erişim konusunda ihtiyaç duyulan temel uygulamaları verimli bir şekilde hayata geçirmiştir. Kamu yönetiminde saydamlık bağlamında ihtiyaç duyulan dönüşüm bu şekilde daha fazla bürokrasi yaratmadan, vatandaşların kolay kullanım olanaklarını yaratmış ve erişimlerini arttırmıştır.

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile genel esasları belirlenmiş olan mali saydamlık sistemi belirli ve düzenli bir uygulama pratiğini beraberinde getirmiştir. Bu sistemde amaçların gerçekleştirilmesi için yürütülen faaliyetler, kaynak tahsisi ve kullanımı süreçleri belirli raporlarla bilgiye sunulmaktadır. Hedefler doğrultusunda yapılan faaliyetler sistematik bir raporlama zorunluluğuna tabi tutulmuştur. İç ve dış paydaşların bilgilendirilmesi, tahakkuk esaslı bütçeleme, mali konuların tamamını muhasebeleştirme gibi uygulamalar bulunmaktadır. KMYKK ile bütçe denetimi anlayışına dikkat çekilerek kamu maliyesinde uluslararası standartlara uygun yeni bir denetim sistemi kurulmuştur. Genel denetim sistemine uygun bir biçimde iç denetim zorunlu hale gelmiştir. Makroekonomik istikrar ve kamu harcamalarının düşürülmesi hedeflenmektedir. Devletin kaynak kullanımı konusunda halkın bilgilendirilmesine önem verilmektedir. Bu sistem ekonomi politikalarına karşı güven ilkesine dayanmakta ve bu doğrultuda hesap verebilirlik ve saydamlığı vurgulamaktadır.

SONUÇ

Mali saydamlık, kamu yönetimi yapılarında etkin olan yönetişimci bakış açısının tüm ilkeleri ile ilintili bir kavramdır. Saydamlık ve hesap verebilirlik ilişkisi ise daha net ve somuttur. Hesap verebilirliği sağlamanın temel unsuru olarak saydamlık ön plandadır. Diğer yönetişim ilkelerinde olduğu gibi mali saydamlığı kavramsallaştırma konusunda en önemli katkı başta IMF olmak üzere çeşitli uluslararası kuruluşlardan gelmiştir. Kamu yönetiminde dönüşüm ve yönetişim söz konusu olduğunda mali saydamlık tüm ilkelerin doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olduğu bir altyapı sunmaktadır. Bilgi edinme, açıklık ve bu doğrultuda demokratik katılım için gerekli olan ortamın oluşturulmasında mali saydamlık süreçleri önemlidir.

Mali saydamlık ilkesinin ön plana çıkması kamu yönetiminde muhasebe sistemlerinin etkinliğini zorunlu kılmıştır. Kamu mali yönetiminde küresel ölçekte yaşanan dönüşümün temelinde mali saydamlık ilkesi yer almaktadır. İstikrarlı bir ekonomi politikası yürütme ve yolsuzlukla mücadele bağlamında mali saydamlık ilkesi önemli gelişmelere imkân tanımaktadır. Mali yapıdaki dönüşümle birlikte hesap verebilirliği artan yönetim yapılarının siyasal açıdan da meşruiyetlerini arttırdıkları söylenebilir.

Türkiye’de 2000’li yıllarda hız kazanan kamu yönetimi reformlarının önemli bir boyutunu da mali saydamlığı sağlama yönünde atılan adımlar oluşturmaktadır. Bu konuda yapılan düzenlemeler aynı zamanda bilgiye erişim hakkının hayata geçirilmesi ile ilgili bağlamla da ilintili olarak değerlendirilebilir. Mali saydamlık konusunda temel ilkeleri doğrudan belirleyen düzenleme ise Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile yapılmıştır. Saydamlık temelli ve bu doğrultuda hesap verebilir kamu yönetimi yapısının oluşturulmasında bu düzenleme önemli bir altyapı sunmuştur. Mali saydamlık doğrultusunda hesap verebilir kamu mali yönetim sistemi, kamu yönetiminde bilgiye erişim hakkı, etik yönetimi ve bu doğrultuda demokratik yönetişimin uygulanabilir olduğu bir yönetsel – siyasal ortamı uygun kılmıştır.

KAYNAKÇA

- Arıkan, M. / Benk, S . (2019). Türk Kamu Mali Yönetiminde Mali Saydamlık: Avrupa Birliği İlerleme Raporları Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi (Global Journal of Economics and Business Studies)* , 7 (14) , 144-157.
- Ataman, B. / Cavlak, H . (2016). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Kurumsal Yönetim İlişkisi: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'ne Tabi Halka Açık Şirketlerde Bir Anket Çalışması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 9 (3). 209-240 .
- Bakkal, H. / Kasımoğlu, A. (2015). Bütçe Sürecinde Mali Saydamlık ve Hesap Verebilirliğin Önemi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* . 52(599) .37-52.
- Bilginoğlu, M. A. / Maraş, G. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Mali Saydamlığın Panel Veri Yöntemi ile Analizi. *Ege Akademik Bakış*. 11 (Özel Sayı). 59-73.
- Eroğlu, E. / Demirbaş, T. (2016). Mali Saydamlığın Önemi ve Türkiye'de Kamu Mali Yönetiminin Mali Saydamlık Açısından Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 20 (1). 287-312.
- Güner, N. E. (2010). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun Mali Saydamlık ve Yolsuzlukla Mücadele Açısından Değerlendirilmesi. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir.
- Kayalidere, G. / Özcan, P. M. (2014). Bütçe Saydamlığı ve Ekonomik Özgürlüğün Yolsuzluk Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 28 (2).
- Kılıçer, E. / Peker, İ. (2018). Devlet Bütçesinin Yönetiminde Devlet Muhasebesinin Rolü: Türkiye Değerlendirmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 11 (1). 77-92.
- Kuzey, P. (2003). Şeffaflık ve İyi Yönetişim. İyi Yönetişimin Temel Unsurları. T.C.Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Yayını. Ankara.
- Küçükaycan, D. (2020). Mali Saydamlık ve Hesap Verebilirlik Aracı Olarak: Türk Sayıştay'ının Performans Denetimi. *Denetişim*. 10 (20). 35-54.
- Oral, B. G. (2011). Mali Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri: Türk Vergi Sistemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16 (3). 403-431.

İNSANLIĞA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜDAHALELERİ: RUANDA ÖRNEĞİ

Damla Hatice ÜRKMEZ¹

Prof. Dr. Metin AKSOY²

Özet

Soğuk Savaş döneminden bu yana bölgesel çatışmalar artmıştır. Ruanda Katliamı da bunlardan biridir. Tutsi etnik grubunu hedef alan bu çatışma, tarihin en kanlı, en çarpıcı şiddet olaylarından biridir. İnsanlığa karşı suç sayılabilecek kadar korkunç olayların yaşandığı bu katliam sırasında Tutsiler alenen katledilmiş, tecavüze uğramıştır ve işkence görmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler teşkilatının amacı dünyada barış ve güvenliği sağlamaktır. Ancak bu örgüt görevlerini tam olarak yerine getirmemiş, Ruanda örneğinde seyirci kalarak bir ırkın sonunun gelmesine kayıtsız kalmıştır. Bu çalışmanın konusu, Soğuk Savaş dönemi sonrası bölgesel çatışmalara Birleşmiş Milletler müdahaleleri: Ruanda Örneği olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Birleşmiş Milletler'in bölgesel çatışmalara verdiği tepkiyi Ruanda örneği üzerinden analiz etmektir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler'in bölgesel çatışmalara verdiği tepki ve Ruanda'daki katliamlara verdiği tepki analiz edilmiş ve değerlendirme okuyucuya bırakılmıştır. Bu çalışmada; Birleşmiş Milletler'in Ruanda katliamına müdahalesinin analizi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, Çatışma, Ruanda, Soğuk Savaş

CRIMES AGAINST HUMANITY AND UNITED NATIONS INTERVENTIONS: THE CASE OF RUANDA

Abstract

The subject of this study is the United Nations interventions in regional conflicts after the Cold War period: The Case of Rwanda. Since the Cold War period, regional conflicts have increased. The Rwandan Genocide is one of them. This conflict, which targeted the Tutsi ethnic group, is one of the bloodiest and most striking acts of violence in history. During this genocide, which involved atrocities that could be considered crimes against humanity, Tutsis were openly massacred, raped, and tortured. The purpose of the United Nations organization, established after the Second World War, is to ensure peace and security in the world. However, this organization has not fully fulfilled its duties and has remained indifferent to the end of a race by remaining a spectator in the case of Rwanda. The aim of this study is to analyze the response of the United Nations to regional conflicts through the example of Rwanda. In this context, the response of the United Nations to regional conflicts and its reaction to the massacres in Rwanda have been analyzed, and the evaluation has been left to the reader. This study aims to analyze the United Nations' intervention in the Rwandan genocide.

Key Words: Cold War, Conflict, Rwanda, United Nations

GİRİŞ

Savaşlar, tarafların birbirine karşı üstünlük kurmayı hedeflemesi ve birinin diğerine gücünü kabul ettirmek isteyerek güç kullanmasıdır. En az iki tarafı kapsayan savaşlardan bahsederken tarafların arasındaki uyuşmazlıkları çözmekten de söz edilebilir. Bu şekilde tanımlanan savaş kavramı Soğuk Savaş sonrası dönemde değişmeye başlamıştır. Savaş

¹ YL Öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi, Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi, damlahaticeurkmez@gmail.com, ORCID: 0009-0004-5280-1755

² Gümüşhane Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, metinaksoy@hotmail.de, ORCID: 0000-0002-3118-6739

kavramının değişiminde uluslararası düzende aktörlerin farklı konumlarda yer alıyor olmasının etkisi vardır. Savaşlar artık gelenekler yerine daha modern bir düzende sürdürülmeye başlamıştır (Baygöl, 2021). Bazı araştırmacılar artık ebedi barışın hakim olacağını ve kapitalist düzenin tüm dünyada etkili olacağını düşünmüştür (Fukuyama, 2016). Ancak bunun yanlışlığı çok geç olmadan kanıtlanmıştır. Devletlerin direkt olarak katıldığı savaşlar sona ermiş olsa da savaş başka şekillerde var olmaya devam etmiştir (Münkler, 2010). Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber ortaya çıkan güç boşluğu ve buna bağlı belirsizliğin sonucunda meydana gelen bölgesel çatışmalar, etnik ayrımlar ve terörizm gibi birçok gelişmelerden yararlanmak isteyen devletler tarafından ortaya çıkmıştır (Al, 2014).

Çatışma, insan topluluklarının kendileri dışındaki diğer topluluklarla mücadelesi olarak tanımlanabilir (Dougherty ve Pfaltzgraff, 1990). Yaşanan uyuşmazlık ve çatışmaların temel nedeni yükümlülüklerin, tahahütlerin yerine getirilmemesi veya değişen çıkar tanımları nedeniyle yaşanmaktadır (Nicholson ve Fierke, 2001). Bölgesel çatışmalar aynı bölgede bulunan güçler arasında gerçekleşmektedir. Geleneksel savaş kavramına kıyasla çok daha küçük bir alanı kapsamaktadır. Ancak bölgede yaşayan toplum üzerindeki etkisi olumsuzdur ve büyük bir yıkıma yol açtığı ileri sürülebilir (Atılgan ve Gökhan, 2013). Bölgesel çatışmaların çözümsüzlüğü iç karışıklıklara da yol açtığından bunların çözümünde zorluklar yaşanmaktadır. Bu çatışmaları önlemek için acil önlem alınması gerekmektedir. Diplomaside önleyici yöntemlerin tercih edilmesi bölgesel barışın sağlanması açısından önemli olsa da çatışmaların ortaya çıkması tamamen önlenememekte ve bundan dolayı dış müdahaleler meydana gelebilmektedir (Ruggeri, 2017).

Birleşmiş Milletler, yaşanan bu zorluklar karşısında herhangi bir savaş tehlikesinin önüne geçme, anlaşmazlıkların savaşıarak değil de diplomatik olarak toplantılarda çözülmesini önerme ve çatışma olduğu zamanlarda da çatışmaların bitirilip barış ortamının sağlanmasına toplumlara ikna etme gibi görevleri bünyesinde barındırmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından düzen ve barışın devamlılığı için kurulan Birleşmiş Milletler, kurucu antlaşmasında uluslararası barışa dikkat çeken evrensel bir oluşumdur (Eren, 2022). Birleşmiş Milletler, çatışmalar ile mücadele kapsamında ilk olarak barışçıl çözüm yolları aramalıdır. Bu barışçıl çözüm yolları ile hedeflenen uzlaşma kültürünün yayılmasıdır. Bununla birlikte uluslararası güvenliğe zarar verilmesi durumunda ilk olarak ekonomik ve sosyal önlemlere başvurulması da gerekmektedir. Ancak bu önlemler işe yaramaz ise silahlı kuvvetlere başvurulabilir. (1) Akademik topluluklar ve bağımsız uzman kuruluşlar, 1990 yılının sonlarına doğru Birleşmiş Milletler'in sorumlulukları arasında bulunan çatışmalara edilen müdahalelerden bahsettikleri bir araştırma hazırlamışlardır. Bu araştırmada devletlerin çatışma nedenlerinden ve bu konuda önleyici diplomasinin önemli olduğundan da bahsetmişlerdir (Tanner, 2000). Birleşmiş Milletler'in Ruanda'daki çatışmalara müdahalesinden bahseden 1999 yılında yayınlanan raporuna göre, Birleşmiş Milletler başarısız olmuştur. Bunun sebebi Ruanda'da yaşanan ölümcül boyuta ulaşan şiddet olaylarının soykırımın sonuçlanmasını engellemede yaşanan başarısızlıktır (2).

Ruanda Soykırımı, yahudi soykırımından sonra en büyük ikinci soykırım olarak ifade edilebilir. 1994 yılında ve sadece 100 gün içinde yaşanan bu soykırımı vahşi bir katliam olarak nitelendirmek mümkündür (Saylan, 2021).

1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM

Amerika Birleşik Devleti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında uzun yıllar devam eden Soğuk Savaş dönemi, Sovyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması ile son bulmuştur. İki kutuplu dünya düzeninin yerini belirsizliği de içinde barındıran yeni bir dünya düzeni almaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan bu yeni dönem, birçok alanda gerçekleşen dönüşümlerle kendini göstermiştir. Dünya artık eski dünya olmaktan

çıkıştır (Al, 2014). Devletler iki kutuplu dünya düzeninin yerini alan çok kutuplu dünya düzeni sayesinde küreselleşmeye başlamıştır. Güvenlik algısı devletten çok toplum ve birey etrafında şekillenmeye başlamıştır. Toplumsal güvenlik en çok sorgulanan konulardan biri haline gelmiştir. Bir topluluğun kimliğine karşı oluşabilecek her türlü tehdite karşı savunulması toplumsal güvenliği oluşturmaktadır (Aydın, 2012).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile beraber mevcut güvenlik anlayışını yetersiz kılacak teknolojik gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Uluslararası sistemde tek aktörün devlet olmadığı bireylerin de güvenliğinin önemli olduğu, insan haklarının söylemlerinin arttığı tartışmaların yaşanması yeni dünya düzenine geçiş hızını arttırmıştır (Keskin, 2007). Diğer bir yandan Soğuk Savaş ile beraber yeni belirsizlikler ve tehlikeler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Devletleri tehdit eden aktörün sadece diğer devletler olmadığı, yerel ve uluslararası örgütlerin de mevcut durumu tehdit edebilecek önemli aktörler olduğu ortaya çıkmıştır (Tokatlı, 2022). Soğuk Savaş Sonrası dönemde başta bölgesel çatışma olmak üzere ortaya çıkan birçok güvenlik problemi de vardır.

2. BÖLGESEL ÇATIŞMALAR

İrkçilik, göç ve terörizm gibi faktörler bölgesel çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır (Güven, 2009). 1990lardan itibaren komünist-liberal ideolojik çatışmasının yerini dinsel-etnik farklılıklar dolayısıyla başlayan bölgesel çatışmalar almıştır (Şiriyev, 2008). Küreselleşme ile beraber toplumlar birbirleriyle daha çok iletişim halinde olmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında ilişkisi iyi olmayan gruplar bile birbirleriyle yakınlaşmış ve gruplar arası çatışma olasılığı artmaya başlamıştır. Sömürge devletlerinin sömürgeleri geri çekmeye başlamasıyla beraber merkezi otorite de boşluklar meydana gelmiştir. Ancak sömürgeci devletler tarafından yapay olarak çizilen sınırlar sonucunda etnik kimlik bilinçli olarak farklı ülkelere bölünmüştür. Aynı etnik kimliğe sahip insanların farklı ülkelerde toplanabildiği gibi farklı etnik kimlikler de aynı ülke sınırları içerisinde yaşamaya başlamıştır (Sander, 2007).

2.1. Birleşmiş Milletler'in Bölgesel Çatışmalara Müdahalesi

Barışa yönelik bir hedefe ulaşmak için başvurulması gereken ilk kurum Birleşmiş Milletler'dir. BM uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla dört farklı müdahale şeklini kullanabilmektedir. Bunlar önleyici diplomasi, barış yapma, barışı koruma, barışın tesisi yöntemleridir.

Önleyici diplomasi, taraflar arasında oluşan anlaşmazlıkların daha şiddetli bir noktaya ulaşmadan diplomatik süreçler ile önlenmeye çalışılmasıdır. Müdahale şekilleri arasında en insani, hayat kurtarıcı ve ekonomik olanı önleyici diplomasi'dir. Başlangıçta uluslararası çatışmaları çözüme tercih edilen bir seçenek olsa da zaman içerisinde bölgesel çatışmalara müdahale için de gerekli olduğu anlaşılmıştır (Özçelik, 2012)

Barış yapma müdahale şeklinde taraflar arasında var olan bir çatışma vardır. Amaç diplomatik süreçler ile bu çatışmaların sona ermesini sağlamaktır. Bu müdahale şeklinin en önemli kısmı çatışmanın nedenlerinin doğru araştırılarak barışı sağlamakta hangi yöntemlerin kullanılacağına karar vermektir. Bu müdahale şekli günümüzde hâlâ çatışmaların engellenmesi için görevine devam etmektedir (BM Resmi İnternet Sitesi, 2014).

Barışı koruma müdahale şeklinde diplomatik bir süreç söz konusu değildir. Çatışma bölgesinde BM asker güçlerini veya sivil personellerini görevlendirmiştir. Bu sayede çatışmanın bitmesi ve barış ortamının sağlanması hedeflenmektedir (Duran, 2001). Barışı korumada asıl hedeflenen çatışan tarafların barışa geçişlerini hızlandırmaktır. Bu noktada tarafsızlık, meşru müdafaa dışında kuvvet kullanımından kaçınmak ve tarafların rızasını almak

temel hedeflerdir. Şiddetin arttığı bölgelere müdahale ederek sorunun bitirilmesine yönelik yoğun çaba gösterilir. Meşru müdafaa dışında etkin bir savunma mekanizmasına sahip değildirler. Daha çok gözlemci gruplar olarak görev alırlar.

Barişın inşası müdahale şekli, bariş koruma operasyonlarında askeri gücün hafif kalması ile beraber ortaya çıkmıştır. Askeri gücün hafif kalması ile askeri birlikler artırılarak çatışmaya daha çok müdahale etme şeklidir. Bu müdahale şeklinde çatışan taraftar vardır ve çatışma sonrası bariş ortamı, değişen dengeyi yeniden sağlamak, sistemleri yeniden kurmak hedefler arasındadır (Yücel, 2012). Bariş inşasında amaç söz konusu problemin tekrar yaşanmasına engel olmaktır.

3. RUANDA

Tarihte yaşanan soykırım dışında adından nadiren bahsedilen Ruanda, ekvator çizgisinin altında, Afrika kıtasının ortalarında yer alan bir ülkedir (Mabrouk, 1992). Ülkeye dağlık ve engebeli bir coğrafi yapıya sahip olması sebebiyle ‘‘Bin Tepeli Ülke’’ de denilmektedir. Ülkede yaşayan topluluklar sınıflandırılmak istendiğinde üç farklı etnik gruptan bahsetmek mümkündür. Bu gruplardan %84’ini Hutu’lar, %15’ünü Tutsi’ler, %1’lik kısmında Twa’lar (pigme) oluşturmaktadır. Ruanda’nın resmi dili esas olarak Kinyarwanda olsa da Fransızca ve İngilizce’de resmi diller arasındadır. Bu bölgede yaşayan topluluklar genelde hayvancılık ve büyük oranda tarım ile uğraşmaktadır. Ancak tarım alanlarının sınırlı olmasından dolayı fakir bir ülkedir. 1962 yılında bağımsızlığına kavuşan Ruanda, demokratik bir ülke olarak yönetilmektedir (Türkmen, 2008).

3.1 Ruanda Tarihi ve Bölgesel Çatışmaya Giden Süreç

Ruanda’nın tarihine ilişkin yeterli kaynak bulunmamaktadır. Ancak bilinen ilk yerlilerinin Twa’ların (Pigme) olduğu tespit edilmiştir. Batu kökenli Hutu yerlilerinin tepeleri temizlemek adı altında bölgeye göç etmesiyle beraber nüfus çoğunluğu sebebiyle egemenlik Twa’lardan Hutulara geçmiştir. Etnik çeşitliliğe son dahil olan topluluk Etiyopya’nın güneyinden gelen Tutsi’lerdir. Twa çiftçilerine göre askeri olarak daha düzenli olan Sığır çobanı Tutsiler, toplam nüfusun sadece %10 ile %14’ünü oluşturmalarına rağmen saldırgan bir politika izleyerek Ruanda’da hakimiyet kurmayı başarmışlardır (Magnarella, 2005). Kurulan bu güçlü krallık Almanya ve Belçika kolonisi altına girene kadar hüküm sürmüştür. Ruanda halkı krallarına mwai adını vermiştir ve insanlar dahil toprak sınırlarında olan her şeyin krala ait olduğunu düşünmekteydiler. Kral toprakları eyaletlere bölmüştü ve bu eyaletler şefler tarafından yönetilmekteydi (Öztürk, 2011).

1700’lü yıllara gelindiğinde yönetimde birçok değişiklik yaşanmıştır. Zorunlu hale getirilen askerlik babadan oğula geçmeye başlamıştır. Bu düzenli askerlik sayesinde ülke güçlenmeye başlamıştır. Ordu kendi içerisinde hizmetli ve savaşçı olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmıştır. Hutular hizmetli olarak görev alırken Tutsiler’in savaşçı rolünü üstlenmesi Hutu-Tutsi ayrımını başlatan olay olmuştur (Vansina, 2004).

Uburetwa sisteminin yürürlüğe girmesi ile beraber Hutu- Tutsi ayrımı iyice belirginleşmiştir. Bu sisteme göre hizmetlilerin beş günün ikisinde hizmet etmesi gerekiyordu ve bu hizmet toprak ekiminin yanında yemek hazırlamayı ve kıyafet dikme gibi gündelik işleri de kapsıyordu (Newbury, 1988). Tutsilerin hayvancılıkla uğraşan sürü sahipleriyle Hutuların çiftçi sınıfını oluşturması ayrımı daha da derinleştirmiştir (Mamdani, 2005). Siyasal elitlerin kendilerini Tutsi olarak adlandırıp hizmetçilerine Hutu adıyla seslenmeleri bu etnik ayrımı politik bir fenomen haline getirmiştir (Newbury, 1980)

Batılı ülkelerin koloni olarak Ruanda’ya geliş diğer Afrika ülkelerine göre daha geç olmuştur. Ruanda’nın ilk olarak Almanya kolonisi haline gelmesi 1984’te Alman Kaşif Kont

von Götzen'in bu bölgeye gerçekleştirdiği geziler sonucunda başlamıştır (Fener, 2018) Götzen Ruanda bölgesinde incelemeler yapmış ve sonuçları Almanya ile paylaşmıştır. Bu çalışmalara göre Ruanda güçlü bir monarşi ile yönetilmektedir ve azınlık durumunda olan Tutsi'ler yönetimde söz sahibidir (Plaut, 1994). Almanlar yönetime direkt dahil olmayı seçmese de ülkeyi ayrıştırmaya yönelik hareket etmiştir. Zaman içerisinde halkı fiziksel özelliklerine göre sınıflandırmışlardır. Fiziksel olarak kısa boylu, koyu tenli ve kaslı olanların Hutular, uzun boylu, açık tenli ve köşeli zayıf yüzlü olanların ise Tutsiler olduğunu savunmuştur. Ruanda'nın etnik ayrıştırmalarında kimlik inşası ilk Almanlar tarafından yapılmıştır (Türkmen, 2008)

1. Dünya Savaşı'nda yaşanan yenilgiden sonra Almanların himayesinde bulunan Ruanda ve Burundi, Milletler Cemiyeti mandası olarak Belçika himayesine verilmiştir (Melvern, 2000). Belçika yönetimi bölgeye girişinden beri yaptığı reformlar ile Tutsi elitini kralın karşısında güçlendirmesi yerel otoriteyi ırk tabanlı bir hale getirmeyi amaçlamaktadır (Mamdani, 2002).

1950'lerden itibaren Tutsi elitleri ile Belçika Kolonisinin arası iyiden iyiye bozulmaya başlamıştır. Bunun bazı sebepleri vardır. Bunlardan ilki Koloni yönetiminin kiliseler üzerindeki kontrolü kaybetmesi sürecidir. İkinci sebep, İkinci Dünya Savaşı öncesi bölgede bulunan rahipler Tutsi elitlerine sempati duyan bir profildeyken, savaş sonrasında bölgeye yerleşen Flaman Kilisesi rahipleri daha mütevazı bir karakter çizmiş ve Hutulara yakın durmuştur. Üçüncü sebep ise Tutsilerin, toplumsal ve siyasal yapının Hutular yararına dönüştürülmesini engellemek amacıyla yaptığı erken bağımsızlık çağrısıdır. Bu çağrıyla Tutsiler koloni karşıtı komünist bloğun da desteğini almışlardır. Bu destek kolonilerin bağımsızlığı sonrası bölgedeki kontrolünü devam ettirmek isteyen Belçika'yı rahatsız etmiştir. Önceki müttefiki olan Tutsiler tarafından ihanete uğradığını düşünen Belçika, Hutu karşı eliti yaratmak için adımlar atmaya başlamıştır. Bu Hutu eliti, kendini Tutsi boyunduruğundan kurtarma düsturu edinen bir grup genç Hutu'dan oluşmuştur. (Bah, 2007). Belçika yönetiminde gücünü kalıcı hale getirmek için Hutuları desteklemiş ve iktidar olmaları konusunda adımlar atmıştır. Hutular ilk kez siyasi olarak hak talep etmişlerdir. Hatta 1962 yılında ülkenin bağımsızlığı için iç savaş başlatan toplum Hutular olmuştur. Hutular kilise gücünü de arkalarına alıp sosyal devrimi gerçekleştiren Hutular'ın iktidarda rolü artmış ve Tutsi karşıtı Greogorie Kayibanda iktidara gelmiştir. Ülkeden kaçarak Uganda ve Burundi'de örgütlenen Tutsiler gerilla saldırıları düzenlemeye başlamıştır. Hutu yönetimi ise bu saldırılara karşılık olarak sistemli olarak Tutsileri öldürmeye başlamıştır. 1964 ve 1974 yıllarında Progrom adı kapsamında yaşanan olaylarda birçok Tutsi işinden olmuş, nüfuslarının artışı engellenmiş ve hatta sürgünlere gönderilip katledilmiştir. 1973 yılında Juvenal Habyarimana tarafından bir darbe girişimiyle Parmehutu yönetimi ele geçirildi ve yerine Ulusal Cumhuriyetçi Demokrasi ve Kalkınma Hareketi (MRND) kuruldu. Bununla birlikte, Parmehutu yönetiminin Tutsilere karşı tutumu çok da farklı değildi. Hatta Habyarimana'nın Ruanda'nın kuzey tarafından gelmesi Hutuluların kendi arasında bile kuzeyli ve güneyi olarak iki sınıfa ayrılmasına yol açtı. 1980'li yıllarda Ruanda'dan kaçan beş yüz bine yakın Tutsi,, komşu ülkelerde örgütlenerek 1988 yılında Ruanda Yurtsever Cephesi (RPF) olarak bilinen gerilla güçleri oluşturmuşlardır (Sencerman, 2013).

Koloni güçlerinin ayrıştırıcı uygulamaları, etnik farklılıklar ve sona ermeyen düşmanlıkların sonucunda gerçekleşen bölgesel çatışmaya giden tarihsel süreç bu şekilde gerçekleşmiştir.

3.2. Ruanda Bölgesel Çatışması

1994'de gerçekleşen ve 'Ruanda Soykırımı' olarak bilinen olaya kadar dört farklı dönemden oluşan katliamlar yaşanmıştır. İlk olarak 1990 yılında Kibilira'da yaklaşık üç bin Tutsi kaldırılmıştır. İkinci olarak 1991 yılında Bogogwe'de yaklaşık bin Tutsi öldürülmüştür. Üçüncü olarak Bugasera'da yaşandı. Bu sırada Hutu gücü halkı Tutsi istilacılarına yardımcı

olanları öldürmesi yönünde motive etmiştir. Sonuncu olarak da Gisenyi’de bir toplu şiddet yaşanmıştır. 1993 yılına kadar yaklaşık 3.000 Tutsi öldürülmüştür. Etnik ayrımcılığı aşırı düzeye çıkararak şiddet yoğunluğu zaman geçtikçe artarak devam etmiştir.

1994 yılına gelene kadar ülke etnik ayrımın yanısıra siyasi çizgiler etrafında ad bölünmüştü. Bir tarafta Başkan Habyarimana destekçileriyle hareket eden muhaliler, diğer tarafta ise RDF ve asillerle birlikte hareket eden muhalifler yer almaktaydı (Plaut, 1994). 1994 yılındaki soykırımı tetikleyen olay Hutu devlet başkanı Habyarimana’nın uçağının düşerek öldürülmesidir. Yıllardır devam eden bu şiddet eylemleri bu olayla beraber yoğunlaşmış ve artık soykırımı dönüşmeye başlamıştır (Öztürk, 2022). İç savaşın başlamasında hükümet ve ordunun şiddet eylemlerini örgütlemesinin etkisi büyüktür. Tutsilerin yaşadığı evlerin tespit edilip RDF örgütünü destekleyenleri öldürmek için ölüm listelerinin hazırlanması şiddet faaliyetlerini yönlendirmiştir (Çakmak, 2007).

İşlerin korkunç noktaya gelişi Interhamwe hareketi ile olmuştur. MNRD bünyesinde bulunan Interhamwe gençlik kolları sıkı eğitimler almıştır ve herhangi bir durumda dahil olmak için hazırda beklemişlerdir. Hutu aşırıları silahlı sivilleri de aynı şekilde “O gün geldiğinde kendilerini savunmaları için” eğitmişlerdir. O dönemde Ruanda ekonomik anlamda iyi olmadığı için yalnızca sınırlı sayıda palalar getirilmiş yetmediği yerlerde ise sivri uçlu sopalar hazırlanmış. Bu çatışmayı yüksek seviyeye çıkartan bir diğer olay ise Milles Collines radyosunun kurulmasıdır. Bu radyo yayınlarında “işgalci hamam böceklerini öldürün” denilerek Tutsi’ler açık hedef haline getirilmiştir. Chretien, bu propaganda yaklaşımını Naziler’in yaptığı propagandalara benzetmiştir (Chretien, 2003).

1994 yılında Habyarimana’nın uçağının düşmesi asıl Ruanda Soykırımı’nı başlatan olay olmuştur. Uçağın düşürülmesiyle beraber yollara barikatlar kurulması liderler tarafından emredilmiştir. Ordu saldırının düzenlendiği yere füze ile saldırmıştır. Devlet başkanının öldürülmesini Ruanda’yı cehenneme çevirmek için bahane eden Radikal Hutular, 100 gün gibi kısa bir süre içerisinde yarım milyondan fazla Tutsi’yi katletmişlerdir. Bununla da yetinmeyip rejim karşıtı olan ya da Tutsiler’e destek veren Hutuları da öldürmüşlerdir. 8 Nisan tarihine kadar, aşırı Hutuların kontrolünde olan geçici bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümetin verdiği kararlar ile beraber Tutsiler öldürülmeye başlanmıştır, Ancak bu sırada katledilenler sadece Tutsiler, Tutsileri korumaya çalışan rejim karşıtı muhalifler değildir. Öldürülenlerin arasında, Başbakan Agathe Uwilingiyimana ve BM tarafından onu korumakla görevlendirilmiş 10 Belçikalı asker de vardır. Bunun sonucunda Belçika yaklaşık 2500 askerden oluşan BM gücünden 420 askerini çekmiştir (Plaut, 1994). Resmi olmayan rakamlara göre 500.000 ve 1.000.000 arasında sivil Tutsi hayatını kaybetmiştir (Düzler, 2020).

Olayları bitiren müdahale ise RPF’nin 18 Temmuz 1994’te Kigali’yi ele geçirerek ateşkes ilan etmesiyle gerçekleşmiştir. Soykırımın suçluları Fransa desteği ile ülkeden kaçırılmıştır (Türkmen, 2008). Ateşkes ilan edildikten sonra Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuş, yönetimi ele geçiren Tutsi’lerin intikam alacağını düşünen birçok Hutu da ülkeden göç etmiştir. Ruanda’da meydana gelen durumlar nüfus sayımları ile daha anlamlı kılınabilmektedir; 1989 yılında 6.989.000 nüfusu bulunan ülkede soykırım sonrası bu rakam 5.500.000’lere kadar düşmüştür. Yaşanılan olaylar sonrasında BM’nin 955 sayılı kararıyla dünyanın ilk soykırım mahkemesi Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi adıyla Ruanda’da kurulmuştur. Mahkeme soykırım suçuyla ilgisi olanları yargılamak üzere kurulmuş ve 9 kişiyi yargılamıştır (Özsezer, 2018: 77-79).

3.3. Birleşmiş Milletler’in Ruanda Bölgesel Çatışmasına Müdahalesi

Dünya tarihinde Yahudi soykırımından sonra en büyük ikinci soykırım olarak kabul edilen 1994 Ruanda Soykırımı, 6 Nisan 1994’te Hutu Devlet Başkanı Habyarimana’nın

uçğunun Ruanda Vatansaver Cephesi milisleri tarafından düşürölmesiyle başladı. Ancak bu katliamın kökleri, Fransa'nın sömürgesi altında yaşayan iki farklı etnik grup olan Tutsi ve Hutu toplumlarının tarihsel çatışmasına dayanmaktadır. Soykırım öncesinde, Tutsi'ler nüfusun %14'ünü, Twa'lar %1'ini, Hutu'lar ise %85'ini oluşturmaktaydı. 1937-1994 yılları arasında bu iki grup arasında birçok iç savaş yaşanmıştır (United Human Rights Council 2014).

Avrupalı devletlerin, Afrika'daki politik ve ekonomik üstünlüklerini koruma çabaları, Afrika topluluklarını bölüp farklılaştırarak birbirine düşman hale getirmiştir. Tutsi'ler, bağımsızlık öncesinde Hutu'lara karşı şiddet dolu bir politika izleyerek, Hutu'ları tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Belçikalıların Ruanda'da oluşturduğu parçalı toplum yapısı, ortak bir kimliğin oluşmasını engelleyerek birbirine zıt toplumlar yaratmıştır. Tutsi'ler ile Hutular arasındaki ilk büyük çatışma 1959'da gerçekleşmiş ve Hutu'lar Tutsi'lere karşı katliam planları yapmıştır. 1962'de ise Hutu'lar Tutsi'lere bağımsızlık tanımıştır (Sencerman 2013, 56).

Ruanda Soykırımı'nda yaklaşık bir milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Uluslararası toplum bu soykırımı tepkisiz kalmıştır. Batının tepkisizliğinin en önemli sebeplerinden biri Fransa'dır. Fransa, soykırımı katkısı olmadığını iddia etse de, bağımsız kaynaklara göre Fransız medyası soykırımı dünya kamuoyuna 14 gün gecikmeli olarak duyurmuş ve kasıtlı olarak katliamın devamını desteklemiştir. Medyada, Ruanda'daki durum "soykırım" değil "iç savaş" olarak lanse edilmiştir. Fransa, Habyarimana rejimine silah ve subay göndererek soykırımın şiddetini artırmış, istihbarat desteği sağlamıştır. Fransa'nın Ruanda politikasında Hutu'ları desteklemesi ve Tutsi'lerin sorunlarını görmezden gelmesi, BM'nin soykırımı müdahalesini zorlaştırmıştır. BM'nin başlattığı Turkuaz Operasyonu, Fransız askerlerinin yönetiminde olduğu için güvenli bölgelerde sivillerin öldürölmesine seyirci kalınmış ve operasyon Tutsi'leri korumaktan ziyade katliamı gerçekleştirenlere destek olmuştur (Dünya Bülteni 2014).

Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olan ABD, soykırımı beklenen tepkiyi gösterememiştir. BM Güvenlik Konseyi kararlarının etkisizliği nedeniyle, barış gücü operasyonları soykırımı durdurmada başarılı olamamıştır. Batılı devletler ve BM gibi uluslararası kuruluşlar, durumu bilmelerine rağmen etkili bir müdahalede bulunamamıştır. BM, soykırımın ardından iki ay geçtikten sonra, 31 Mayıs 1994'te soykırımı kabul eden bir rapor sunabilmiştir. Soykırımın hızlı bir şekilde ve uluslararası topluma hissettirilmeden gerçekleştirilmesi, müdahalenin gecikmesine neden olmuştur. Ayrıca, Fransa'nın veto hakkına sahip olması ve BM kararlarının sınırlı kalması müdahaleyi zorlaştırmıştır. Fransa'nın bölgeye operasyon uygulaması, BM'nin barış gücü oluşturma ve konuşlandırma sürecini yavaşlatmıştır. ABD Başkanı Bill Clinton, BM'ye lojistik destek sözü vermesine rağmen, mali imkansızlıklar nedeniyle bu destek sağlanamamıştır (Sencerman 2013, 62).

4. SONUÇ

Savaşlar tarih boyunca var olmuştur. Bazen en güçlü olma arzusu, bazen de fikir ayrılıkları insanları savaşımaya itmiştir. Soğuk Savaş ile birlikte savaş kavramı değişmeye başlamıştır. Devletlerin tek aktör olmadığı, bireylerin ve toplumların da en az devletler kadar söz sahibi olduğu anlaşılmıştır. Savaşın artık sona erdiği düşünölse de bunun doğru olmadığı kanıtlanmıştır. Terörizm, etnik veya dini farklılıklar savaşın nedenleri arasında yer almaya başlamıştır. Bu nedenlerden dolayı bölgesel çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Geleneksel savaşlardan daha az bir alanı kapsasa da çatışmanın yaşandığı bölge üzerinde büyük bir etkisi vardır. Savaşlardaki kayıpları azaltmak için önlemler alınmalıdır. Bir barış ortamı sağlamak için başvurulması gereken mekanizma Birleşmiş Milletler'dir. Birleşmiş Milletler, savaşı sona erdirmek, barışı tesis etmek ve sürdürmek amacıyla kurulmuştur. Ancak tarihte birçok konuda başarılı olamadığı gözlemlenmiştir. Bunların başında Ruanda Katliamı gelmektedir. Kısa bir süre olan 100 gün içinde 800.000 Tutsi öldürölüştür. Avrupa ülkeleri ve Birleşmiş Milletler'in

bu katliamı izlediği kaynaklarda mevcuttur. Bağımsız kaynaklardan öğrenilen bilgilere göre, özellikle Fransa'nın bu katliama destek vermesi ve hatta silah yardımı sağlaması, Birleşmiş Milletler'in müdahalesini engelleyen faktör olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından Ruanda'ya müdahale için gönderilen Fransız askerler, Hutu yanlısı oldukları için bu katliama seyirci kalmışlardır. Fransa'nın Birleşmiş Milletler'deki veto gücü, soruna müdahaleyi geciktirmiştir.

KAYNAKÇA

- Al, Ö. (2014). *Soğuk savaş sonrası uluslararası güvenlik sorunlarının çözümünde birleşmiş milletlerin rolü* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul. Atılgan, Şebnem; Gökhan, Halil; Hiperlink (Firm). Edition: 2. bs. İstanbul : Hiperlink. 2013. eBook. Language: Turkish.
- Aydın, M. Brauch, H. G., Çelikpala, M., Spring, U.O.& Polat, N. (Eds.). (2012). (1) Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>.
- Baygöl, S. (2021). Kendi Kaderine Terk Edilen Ruanda Özelinde, İç Savaş Ve Soykırım Değerlendirmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7 (15), 304-320. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/62183/845402>
- Chretien, J. P., (2003), *The Great Lakes of Africa Two Thousand Years of History*, Çev. S. Straus, New York, Zone Books.
- Çakmak, D. (2007). Soykırım Suçu: Suçun Gerçekleştiği Ruanda Örneği (1994) ve Suçun Gerçekleşmediği Ermeni Tehciri (1915). Erişim Tarihi: 14.11.2019, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/>.
- Duran, H., (2001). «Birleşmiş Milletler ve Müdahale.» Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 6. no. 2. <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/iibfd/article/viewFile/2461/2206>.
- Düzler, G., (2020). Ruanda Soykırımının Ekonomi Politikası (Doktora Tezi, TC İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı).
- Eren, S., (2022). BM'nin Çatışma Yönetimi Etkinliği: Liberya Örneği. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 10(2), 189-220.
- Fener, H. S., (2018). Ruanda Soykırımı'nın Türk Basınında Ele Alınış Biçimi. *Bildiriler KitabıII*, 289-306.
- Fukuyama, F., (2016), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Profil Kitap, İstanbul.
- Güven, Ç., (2009). *Bölgesel çatışmalar içinde Kıbrıs ve Johnson mektubu'nun Türk dış politikasındaki yeri*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- James,E. Dougherty, (1990). *Contending Theories of international Relations*, Robert,L. Pfaltzgraff JR: Relations, New York, Carper Colins.
- Mamdani, M., (2002), *When Victims Become Killers Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*, New Jersey, Princetown, Princeton University Press.
- Mamdani, M., (2005). “Devlet Oluşumunun Temeli Olarak Fetihden Rızaya: Ruanda Üzerine İncelemeler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 64/2, s. 345-386.

- Magneralla Paul J., (2005). "The Background and Causes of the Genocide in Rwanda", Journal of International Criminal Justice, Issue: 4, Vol: 3, MAMDANI Mahmood, Wh
- Melvorn L., (2000). A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide, Zed Books, Londra.
- Michael Nicholson, K.M. Fierke, (2001). "Divided By A Common Language: Formal and Constructivist Approaches To Games", Global Society: Journal Of Interdisciplinary International Relations, Vol. 15, Sayı 1, s. 12
- Müdüroğlu, N. (2007). Birleşmiş milletler ve insani müdahale (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Münkler, H., (2010). "Old and News Wars", The Routledge Handbook of Security Studies, Myriam Dunn Cavelty ve Victor Maver (eds.), London: Routledge, s.190.
- Newbury, C., (1980). "Ubureetwa and Thangata: Catalysts to Peasant Political Consciousness in Rwanda and Malawi", Canadian Journal of African Studies, 14/1, s. 96-111
- Newbury, C., (1988). Cohesion of Oppression: Clientship and Ethnicity in Rwanda 1860-1890, New York, Columbia University Press.
- Özçelik, S., (2012). «Önleyici Diplomasi ve Teorisi.» Derleyen Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Necati Polat, Mitat Çelikpala ve Ursula Oswald Spring. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk Ebru Ç. (2011). "Toplumsal Yapılar ve Şiddet: Ruanda Örneği", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Sayı: 1, Cilt: 1,
- Plaut Martin, (1994). "Rwanda — Looking beyond the Slaughter", The World Today, Issue: 8/9, Vol: 50.
- Ruggeri, Andrea et al. (2017). "Winning the Peace Locally: UN Peacekeeping and Local Conflict", International Organization, Cilt 71, No 1.
- Saylan, A. (2021). Soykırıma Giden Bir İç Savaş: Rwanda. Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 29-48.
- Sander,O., (2007). Siyasi Tarih (1918-1994),Ankara.
- Sencerman, Ö. (2013). Batılı Kolonyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 9(18), 35-75.
- Tanner, F. (2000). Conflict Prevention And Conflict Resolution: Limits Of Multilateralism, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jq2.htm>
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri. Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 7 (1) , 376-406.
- Türkmen, F. C. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ruanda İç Savaşı, 21. Yüzyıl, 118- 132. (2) UN, S/1999/1257, "Report of the independent inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 Genocide in Rwanda", 15 Aralık 1999, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POC%20S19991257.pdf>
- Vansina, J., (2004). Antecedents to Modern Rwanda The Nyiginya Kingdom, Wisconsin, The University of Wisconsin Press.

Yücel, Kıvılcım T. (2012). Barış Hakkı ve Hayata Geçirilmesi. 1. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.